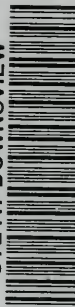

UTL AT DOWNSVIEW

D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 10 03 20 12 003 6

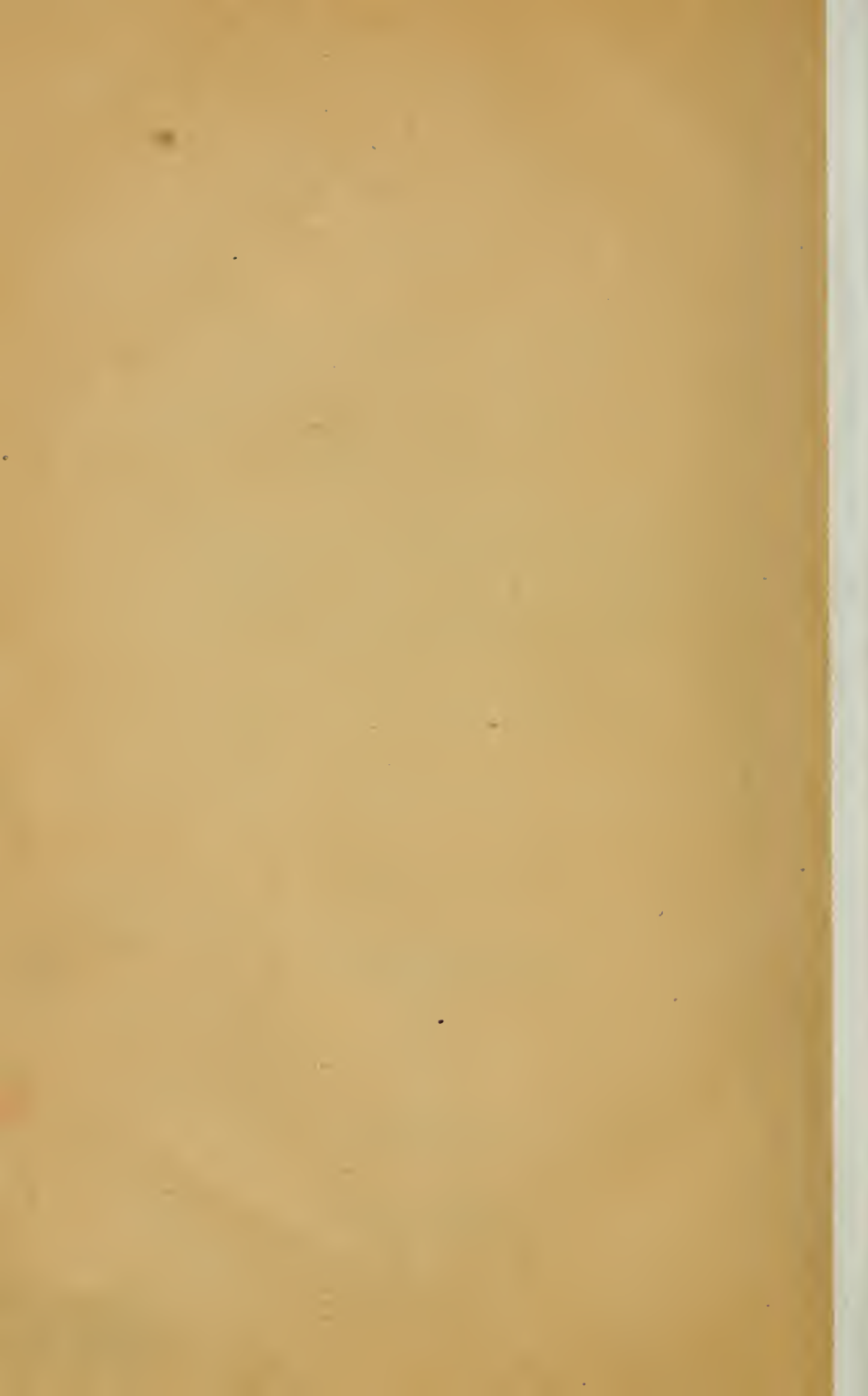
**PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET**

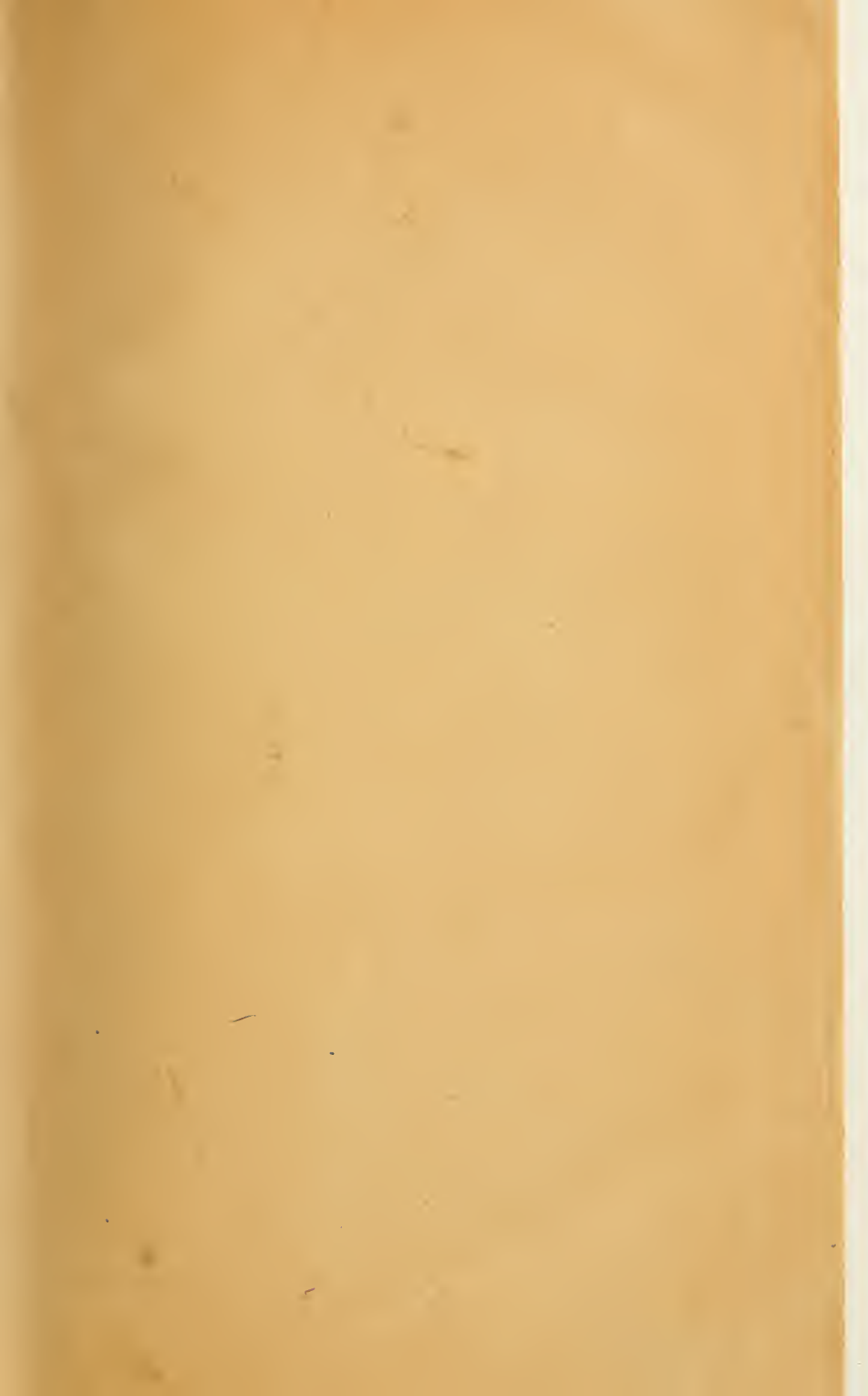
UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

BS
1485
I2
1874
C.1
ROBA

Digitized by the Internet Archive
in 2010 with funding from
University of Toronto

ספרים

היוצאים לאור בפעם ראשונה

על ידי חברת

מקיצי נרדמים

תחת השגחת ראשי החברה:

משה מונטיפיורי בלאנדאן,
אברהם הכהן (המכנה ד"ר אלבערט כהן) בפאריז,
אליעזר הלוי (המכונה ד"ר לעווע) בברייטאן,
אליעזר ליפמאן זילבערמאן בליק.

שנה חמישית תרל"א — תרל"ד.

פירוש

על שיר השירים

Lyck, 1874.

Herausgegeben im Selbstverlage des Vereins M'kize Nirdamim.

(L. Silbermann.)

Schnellpressendruck von Rudolph Siebert in Lyck.

פ י ר ו ש

על שיר השירים

מר' משה אבן תבון

יוצא לאור פעם ראשונה

על ידי חברת

מקיצי נרדמים.

Lyck, 1874.

Herausgegeben im Selbstverlage des Vereins *M'kizet Nirdamim*.

(L. Silbermann.)

Schnellpressendruck von Rudolph Siebert.

הקדמה

ד' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר. אחת דבר אלהים שתיים זו שמענו. גלוי וגעלם, הנסתרות לד' אלהינו, והנגלות לנו ולבנינו עד עולם וסוד ד' לראיו ולאובהי שמו, והמצות והחוקים חלק לכל עמו ורבר ד' באש וכפטיש יפוצץ סלע מתחלק לכמה ניצוצות וגרמים, ומקרא אחד יוצא לכמה טעמים, ושבעים פנים לתורה כמספר שבעים איש האסופים והנפוצים ולשונות הגוים, ואלו ואלו דברי אלהים חיים, ואמנם המכוון בו כיונה ראשונה והדרך האמיתית והנכונה והישרה להגיע אל האמת ואל הטוב אשר אין בה מכשול ואכן נגף אחת לבר כאשר אין מנקודה אל נקודה כי אם קו אחד ישר והוא היותר קצר שאפשר שיהיה בין שתי הנקודות, וכמו שהקיים בלתי ישרים המגיעים מנקודה אל נקודה רבים אין מספר כי לא ימצא בהם היותר ארוך כן הרכיבים בלתי ישרים רבים ובפי התחלף האומות יתחלפו הרעות והאמונות ורתיהם שונות ואם בלם כוונתם להגיע אל השלימות ואל עבודת השם כאמרו בכל מקום מוקטר מוגש לשמי.—

לב נכון יבקש דעת ופי כסילים ירעה אולת. זה הפסוק אמר שלמה ע"ה לרמוז על שני מיני הבנת קצת דברי הכתוב וסיפוריו. וידוע כי לב שם משותף והשכל נקרא לב ואולת הפך חכמה כאמרו אויל מתייש חכם יחשב ואמר כי לב הנבון ושכלו יבקש הדעת במקום הראוי לחמצא בו ויחפש כל חדרי בטן האיש המסחר הרברים אשר הדעת נמצא בהם כענין חופש כל חדרי בטן, והרמוז אל בטן איש ידוע או רומז אל בטנה של תורה ואולי עולה הכל אל ענין אחד ואמנם הפירוש הראשון יותר נכון ומורה עליו אמרו מים עמוקים עצה בלב איש ואיש תבונות ידלנה כמו שכתב אבא מרי כי העצה בלב האיש שהיא בו כמים עמוקים היא תדר הבטן והיא הדעת המבוקש והבקשה והחיפוש והרליה אחד, כענין ולב נבון ונשמת אדם שהיא נר אלהים ואיש תבונות נ"כ ואמר כי לב המשכיל יבקש הדעת הנעלם כי לא יסתפק בנלה ואפי' בהגיעו לחכמית כוונת הנגלה ותועלתו, ופי כסילים ירעה אולת כי לא ירע ולא ירניש ולא ידע כי רבים מספורי הכתוב משל ומליצה דברי תכמים ותורותם וקליפה ואוכל תוך הקליפה והוא יהגה בפיו הרברים כפשוטו וחמליצות כמשמעם וירעה ויאכל הקליפה לבר ולא בשלימותה וכוונתה השנית אבל בדרך אולת כי לא יסתכל וידע אפי' כונת הנגלה ותועלתו ותכליתו, ואמר לב נכון ולא אמר לב נבונים ואמר פי כסילים ולא

ולא אמר פי כסיל לרמוז על מיעוט האחד ורובי האחרים וכן באו פסוקים רבים במשלי וכלם בענין אדם אחד סאלף מצאתי מוסף על היותם רמוז על האיש המסכן והרש אשר כל אחיו שנאוהו רחקו מנו. והמלך הגדול אם עמו עם רב גדול ורב למאות ולאפים כי אהבי עשיר רבים — ואני משה ב'ר שמואל ב'ר יהודה בן חבון מרמון ספרד ז"ל בראותי המגלה יקרה מאד וגדולה וראיתי הראשונים הלכו בפירושה בדרכים שונים קצרו מהשגיח על פרטיה והחלק פרשיותיה והשיבו אותה כלה לדרשות, והחכם א"ע מכללם עם ראותם עדות החכם ר"ע שכל הכתובים קודש ושיר השירים קודש קדשים אמרתי אל לבי לכתוב מה שנראה לי בה מחדש נמשך בפירושה אחר מה שפירש הרב המורה בפסוקים ממנה ואשר הרחיב בהם אבא מרי מ"כ. וידוע כי המגילה חשב שלמה המלך ע"ה ברוח הקודש כשאר הספרים המכונים בשם כתובים כי הוא לא היה נביא, ואם רבר לו השם באחת מדרכי הנבואה כאמרו בנבעון נראה ד' אל שלמה בחלום הלילה, לא היתה נבואה שלימה כי אם חלום כאמרו בחלום הלילה, וכן כתוב בסוף ויקץ שלמה והנה חלום, כי אין בו עתירות גם לא שולח מאת השם לאיש להזהיר אמנם הוא היה מדבר ברוח הקודש ובדרך חכמה והשנת מרע עשה ספריו כי כן העיד עליו הכתוב כאמרו הנה נתתי לך לב חכם ונבון אשר כמוך לא היה ואחריו לא יקום כמוך, וכאמרו ויחכם מכל האדם. ולכן נכתבו ספריו עם שאר הספרים הנעשים ברוח הקודש, ומצאנו שדבר דרך משל ודרך שיר ודברים נפשוטים כאמרו וידבר שלשת אלפים משל ויהו שירו חמשה וארץ, וירבר על העצים מן הארז אשר לבנון ועד האוב אשר יוצא בקיר וירבר על הבהמה ועל העוף ועל הרמש ועל הדגים, ואלו באמת היו דברים נפשוטים בחכמת הטבע ולא נשארו לנו מ"כריו ויחמתו כי אם שלשה ספרים, ונראה כי עשה כל ספר מהם במין אחד ממיני הדברים הנמצאים והנהוגים לחבר בהם ספר והם שלשה. — המין הראשון נאמרים נפשוטים, כרוב דברי הכתובים ובמין הזה עשה רוב קהלת, והמין השני דברים הנאמרים על דרך משל, ויש ענין טוב נמצא לפשט, ויש להם קצת דמיון וערך לנמשל בכל סודות הכתובים ובמין הזה עשה משלי וללמד על איזה מין מהדברים ידבר בו פתח משלי שלמה. והמין השלישי דברים שירים, והם שלשה מינים או מורכב מהם. המין הראשון דברים נעשו במשקל או בחרו ונקראים כלי נינון. והמין השני דברים נאמרים בנינון, אע"פ שאין לחלקיהם משקל שוה ואין להם חרוז יהיו שני מינים אלו אינם שיר לפי האמת כמו שכתב אריסטו בספרו בשיר. והמין השלישי דברים נאמרים על צד מליצת השיר ודרך נומא והפלגה ורמזי וחקוי וערך ותמורה לשבח ענין או לגנותו לעורר הלבבות ולהפך המדות ולחזק הענין ההוא ולאמתו ברוב דברים וסיפורים ותוארים רבים והמשלים לא שיהיה לפשטי הדברים מציאות ולא שיהיו משל לדבר דומה לו שום דמיון וערך כלל. והמין הזה הוא השיר האמת, ונמצא בהם בכתובי' כאמרו אם הדרך. כובע ישועה מעיל צדקה, כנפי שחר, אישון לילה, בני אשפתו אשכור חצי מדם, וכאלה רבים בכתובים. והמין הזה כל אשר יפליג למשל מנעות ונומא יותר טוב ומשובח כמאמר החכם מיטב השיר כוזבו, והיא דרך אחת מדרכי ההטעאה והפחותה שבהם ולא יתעסק בה שום חכם כי אם לרפואת חולי הלבבות חלושי הדעת להפך המדות הרעות ולשמת העצבים ולחזק לב החלשים ולעורר ולהקיץ הלבבות הנרדמות ולמשכם, כי הטבע נמשך אחר השיר המיפלג והננון הערב והוא כפסים החדים הממיתים הבריאים ומבריאים החללים הנושנים, ומזה המין כל מיני נינונים, והיא חכמת המוזיקא. ודע כי הדברים מתחלקים באיכותם לשלשה חלקים כולו אמת או כולו שקר, או מורכב משקר ואמת, וזה נחלק לשלשה חלקים, רובו אמת או רובו שקר, או שוה בו האמת והשקר. כולו אמת, המופח. כולו שקר, השיר. רובו אמת, הניצוח. רובו שקר, ההטעיא. השוה בו, ההגרי, והוא אלקמבאה. ואלו הן חמשה מיני ההקש חבר בכל אחד מהם אריסטו ספר אחד. שם הראשון ההקש המופת, והוא הכבוקש מהקדמותיו שיהיו אמתיות וקרא שמו ספר המופת. והשני ההקש הנצוחי והוא הגדול והוא המבוקש מהקדמותיו שיהיו אמתיות מפורסמות וקראו ספר מחלוקת הנצוח. והשלישי ההקש ההגרי

או הספורי והיא שהקדמותיו מקובלות כמספיקות כלומר שימפיק להמון העם אמתתם עד שיאמין בהם והם למטה מן המפורסמות כל שכן מהמפתיות ונקרא ספר ההגדה או הספור. ובה המין מן המאמרים דורשים על בני אדם לזרום לעשות דבר או להרחיק דבר או להרחיק מעשות דבר או לקבוע בלכותם אהבת דבר להתקרב אליו או שנאת דבר להתרחק ממנו, והמאמר שהוא מזה המין יקרא מאמר הנרי או ספורי, והרביעי ההיקש המטעה והוא שני מינים האחד שהקדמותיו הטעאות ידמו בנגליהם אמתיות וכשיעייין בהם המשכיל היטב ימצאם שקר או שתייהן או אמת מהן. והמין השני שיהיו הקדמותיו אמתיות אך אין חבורם חבור מוליד תולדה וירטה כי כן ובהו ימעה מי שלא ייטיב העיון ומי שאינו בקי בתנאי ההקש כולם וקראוהו ספר ההטעה. והתמישי ההקש השירוי והוא שהקדמותיו הקדמות מביאות דמיון בלב שומעיהם יקרבם הרמיון ההוא לאהוב או לשנוא דבר אף על פי שהם ידועים שאין אמת באמנם דהם וקראוהו ספר השיר. ובמין הראשון ממיני השיר כל שירי שלמה בן קהלת ובן משלי והדומים להם, ואפשר כי מן המין הזה משלי ואיוב ורוב תילים כי הם פסוקים נחתכים כמו בתים אע"פ שאינם שוים החלקים במלכים ושואים, ולכן נעשו אריח על נבי אריח ולבנה על גבי לבנה כמו בתים, ובמין שני השירות כי הם נאמרות בנגון אע"פ שאין להם לא משקל ולא תרוז אבל ימלא החסרון בנגון ולכן נעשו אריח על נבי אריח כמו הפזמונים. או אפשר כי משלי ואיוב ותלים מורכב מן המין הראשון והשני ולכן נשתו שלשתם בנגון ובטעמים, ובהכתבם אריח על גבי אריח ולבנה על גבי לבנה כמו הרשיות. אמנם הראשונים היו ככוננים בשיריהם וישו המאמר ואמתת ענינו ולא לקחו ממיני השירה את המשקל והנגון לעורר הלבבות הנרמזות ולהקיצים משנת העצלה להטות אותם אל סזק ההניגון וישמעו גבורות השם ומתוך שלא לשמה בא לשמה, והקלו במשקל ובחרו כדי להטיב המאמר ולא יצטרכו להוסיף או לגרוע מה שיפסיד ממנו, והראשונים קצרו הדרך במשקל ובחרו ובנעים ובנחים ובמעלות עד שיצטרכו להוסיף ולגרוע ולשים מלות זרות יפסיד המאמר, ושמו כונתם להפליג בחזק המשקל והמליצה ולסדר הרבוז ולישר ההניגון ואם יפסד המאמר וחברו רוב שיריהם מן המין השלישי ויבחרו להבדיל בין הטוב ובין הרע לא בין האמת ובין השקר אבל כל כוונתם לקיים הנמנע והרחוק מן האמת והמשובח שבמשוררים מי שיזכב בשירו, ואמר הסוורר להפליג חולשת גופו ודלותו, ולא רק נמלה נשכו נשאו בפיהו ואבר בפי המערה. ואמר החכם אל המשוררים מה תחשוב מאנשים אשר האמת משוכח מכל אדם לבד מהם והכזב מנוה מכל איש לבד מהם. ולכן שירי הראשונים היו באמרים אמיתיים וטובים בענינם לא במליצתם, ואם יעתקו למליצה אחרת או אל לשון אחרת ועם אחר לא תשתנה צורות הענין ולא תפסדנה כי הצורות קיימות והחומר והוא הרבוז והמליצה הוא המקבל השנוי וההפסד ולכן אם המאמר טוב ואמתי לא ישתנה הענין ולא יפסד בהשתנות המליצה ובהפסדה, אבל שירי האחרונים טובים במליצה והם רובם נזמזמות ונמנעות ולכן אם יעתקו למליצה אחרת אפי' בלשון ההיא כ"ש אל לשון אחרת יפסד הענין לגמרי או לפחות ישחית טובו והדרו. גם אפשר כי הקלו הראשונים בנגון ג"כ כדי שיתרחק לבכם וכונתם בענין המאמר לא ברבוז ובמליצה ובקול הרחמנא לבא בעי כי הרבוז אצל ציור הלב והרעיון כצורה הנראית במראה אצל עצם הדבר אשר היא צורה לו כי הציורים אשר בשכל האדם מצויים הם נשואים על הדברים אשר חוץ משכלו נמצאים והציור הוא צורת עצם הדבר והרבוז חקוי הציור והמכתב חקוי הרבוז והם סופר וספור. ובעל ספר יצירה לא זכר מציאות העצם שהוא העיקר והקורם אבל השלשה הנמצאים בחיבות החכמה והעבור המכון שליח נאמן מן הלב ובלי כונה שליח שקר בפיו, וכאשר יצא הרבוז בכונה מן הלב הוא כענף שיש לו שורש ובלי כונה כענף מבלי שורש, והרברים סעיפי הלבבות וחקוי צורת הענינים אשר בהם כי מצאות הצורות הנברלות מחומר הוא בשכל לבד, וכונן הלב לא יתחזק בשנוי ענינים יחד בזמן אחד. ובהיות כונת האדם בתתוך אותיותיו ובנגון קולו בהרימו ובהשפילו אותו על פי מעלותיו וסדריותו לא תהיה אז כונתו שלימה בעניני הדברים ובציור הלב האמת ויהיה עיקר פעולתו ותפארת מעשהו

מעשהו לכבוד העם לא לשם, ואז הוא קרוב למי שנאמר עליו קרוב אתה בפיחם ורחוק מכליותיהם. וציור הלב המכון המאמר הערב והרינה החשובה. ועל זה הוכיח הנביא את ישראל ואמר בפיו ובשפתיו ככדוני ולכו רחק ממני. ובמין השלישי סמיני השיר עשה שיר השירים ופתח בו שיר השירים להנצל מהתארים הגשמים אשר תאר בהם הרור כאמרו איכה תרעה וגו' על עדרי חבריך וגו', וכן קווצותיו חלחלים שחרות כעורב וט', עיניו וגו', לחייו וגו', ידיו וגו', שוקיו וגו', כאמרו אל מי תדמיני ואשוה וכאמרו ומה דמות תערכו לו, וכאמרו ז"ל נרול כחם של נביאים שמדמים צורה ליוצרה, ולהודיע שרוב דבריו בו נאמרים בדרך מליצת השיר וגו' והפלגה לא שיהיה לרברים ההם מציאות כלל ולא שיהיה בענין המכון לשבתו ולגרלו ולעורר הלבכות לאהבה אותו שום ענין דומה לו. גם הרברים הנאמרים בו דרך משלי השמות המשותפים בין המשל והנמשל בשתוף השם לבר כי אין בין בעלי החומר ובין השכלים הנפרדים שום דמיון ולא שום ערך ולא שום שתוף אמנם לשכך את האוון דברה תורה כלשון בני אדם ותארו אותם במורנש ובמוחש ביר ורגל ועין ואוון ובמדות נשמיות ובהפעליות באף וחימה ועצב וכעס ונקמה ורוב תוארי השם ית' ויהעלה מהם, ולחוק היות שיר השירים נאמר על דרך מליצת השיר ולהרחיק אמינת פשטי הרברים או היותם משל לענין דומה לו בנמשל וללמד על מין הרברים שידבר בו פתח בו שיר השירים כלומר נאמר בדרך מליצת השיר יותר מכל השירים ואמרו אשר לשלמה שב אל השיר לא אל השירים ור"ל שעשה אותו שלמה או שנעשה למשל על שלומות שכל האדם ודבקתו עם השכל הנפרד לא שנקרא שיר מצד היותו נעשה במשקל כבן משלי ואיוב ותילים ולא מצד היותו נאמר בניגון כשירות, ולכן לא נעשה אריח על נבי אריח ולבנה על גבי לבנה כשירות, אבל הוא נקרא שיר השירים מצד היותו נאמר על דרך מליצת השיר לבר עם היות בו מעט משלים ואם האמר אחר היות בו משל אולי הענינים האחרים באו ליפות המשל וסדר הרברים כמו שזכר הרב במשל אשה זונה כאמרו כי בחלון ביתי בער אשנבי נשקפתי וכל הפרשה כי אין זה דומה כי האריכות שם הוא תועלת ומוסר וכל אשר יוסיף להאריך בו יוסיף תועלת ולא כן הוא הנה כי אילו האריך לצורך הפשט לא לצורך הנמשל היה אריכותו נזק ומעורר התאוה ומרגיל לרבר עבירה אבל כל האריכות היה להגדיל מעלת הדבר הנמשל ולמשוך הלבבות אל אמינת הענין ההוא. ולכן הודיע כי התוארים נאמרים על דרך מליצת השיר לבר. ועוד כי מסגולת השיר האמיתית ומתנאיו כמו שכתב אריסטו בספרו, והוא שיהיה בשבת ענין או נגותו, ולא כן שירות הבתוב כי כולם הוריות והפלות ובקשות וסיפורים, גם משלי כולו מוסרים, גם איוב כולו סיפורים היה או לא היה, ולא כן שיר השירים כי אין בו ספור נפלאות השם ונבירותיו ומעשיו ולא הודאות ולא תפלות ולא סוסר ולא ספור לרבר הנמצא כפשטו שיהיה ראוי לחכם לחברו ולשים אותו על ספר ולא שיהיה משל לרבר נמצא דומה לו כספוריו ופרטיו, ואמנם נשא הענין כלו לשבח ולחוק ברוב הסיפורים ההם אמינת דבקות נפש האדם רוצה לומר השכלית עם השכל הנפרד כי באמונה ההיא תהיה השארות נפש האדם אחר המות אפשרי ומחויב עם דבקות כי למיעוט המאמינים בו לפני שלמה לא נזכר עולם הבא ולא תחית המתים בפירוש בתורה, ואמנם דור ע"ה זכר במקומות רבים ברמזות חיי העולם ומניד כי כל האויות בהם כאמרו אך אלהים יפרה נפשי מיר שאלו כי יקחני סלה, וכאמרו כלה שארי ולבבי צור לבבי ותלק אלהים לעולם והוא בהשביל דרכיו וידוע אותו אשר בו ראוי להתהלל בו ימצא תן בעיני ד' ומוצאו ימצא חיים אמתיים, ועל דרך המנילה הואת עשה משכיל שיר ידירות אבל לא ספר ענינו ולא הגיד דרכיו ומינו. אמנם שלמה ברוב חכמתו אחר אשר נתאמת לו מציאותו ברוח הקודש או בדרך נבואה או שהוציאו למציאות וראה כי כבר נתפרסמה האמונה ההיא קצת פירסום ונתישבה בלבבות החכמים והמאמינים חוק האמונה ההיא ותאר הרבקות ההוא ברוב הספורים והתארים ההם ער אשר נתאמת ונתחוק ונתישב אמונת אפשרות הרבקות והשארות הנפש לכל. ולכן אמר החכם ר' עקיבא, לא נחלק אדם מישראל על שיר השירים שמממא את הירים שאין העולם כלו כראי כיום שנתן בו שיר השירים לישראל שכל

שכל הכתובים קדש ושיר השירים קדש קדשים, ולא שענין שיר השירים לא נתן בתורה חלילה אבל נתן בו דרך נסתר מאד, ולכן השיב בילמרנו בפרשת ויקחו לי על מאמר זה מר' עקיבא אמר ר' אליעזר בן עזריהו למה הדבר דוסה לעבר שנפל סאה של חטים ונחנה לנחתום ואמר לו הוצא לי ממנה כך וכך סלת כך וכך סיבין כך וכך מורסן ומלית לי מתוכה קלוסקית אחת יפה מיופה ומעולה כך כל הכתובים קדש ושיר השירים קדש קדשים, ואמרו נתן לישראל ר"ל על יד שלמה ברוח הקודש כי כמו שזכה השם שלמה ע"ה לבנות לו בית בירושלים של כמה להרגיל עמו אל עבודת השם ויראתו למען יהיה יראת ד' על פניהם לבלתי יחטאו כן זכהו להישיר הדרך לאהבה את ד' ולדבקה בו ולבנות בית בירושלים של מעלה המכוננת כנגד ירושלים של מטה והיה זה בית אלהים וזה שער השמים. וחבר ספר מורה דעה ומבין שמועה ומפרסם ומחוק אמונת דבקות נפש האדם עם השכל הנפרד והשארות הנפש שהוא הטוב הרב הצפון ליראי ד' אפסל לחוסים בו. וכתב אבא מרי מ"ב כי שלמה המלך עשה משלי להזויר על האשה החוטמת הארסת הנחש, ועשה ספר קהלת על ענין האדם הקרמוני הגנרש מן עין בהחלת הבהמה החוטמת האוכל מעץ הדעת, ועשה שיר השירים על ענין אכילת עץ החיים להורות שאינה נמנעת לאדם רק אפשרית. גם אפשר לומר כי עשה ספר קהלת כנגד האדם מצד דביקות חומרו ונפשו המכביעים עם נפשו החיונית, ועשה ספר משלי כנגד האדם מצד דבקות נפשו החיונית עם שכלו כלומר נפשו השכלית, ועשה ספר שיר השירים כנגד האדם מצד דבקות שכלו ר"ל נפשו השכלית עם השכל הנפרד, או אמור שעשה אותם כנגד המכביעות והחיוניות והשכלית או אמור כנגד המעשי והמחשבי והעיוני. ונראה כי צורת הרברים הביאו לעשות האחד דברים כפשוטם, והאחד דרך משל והאחד דרך שיר, ואין לומר כי האחד עשה בנערותו והאחד בבחרותו והאחד בזקנתו, כל שכן שאין לומר ששיר השירים עשה בנערותו כי הוא תכלית השגת האדם. ועור כי שלשתם שלשה חלקי משל אחד ושלשתם נקשרים על בזה ועניני האחד נזכר ונרמז באחר. בקהלת אמר אדם אחד מאלף מצאתי, ואמר תחת השמש רומז כי יש יתרון למי שעמלו למעלה מן השמש, וכן אמר במשלי עץ חיים היא פרי צדיק עץ חיים, ואמר בקהלת ואשה בכל אלה לא מצאתי אבל בחשבון יותר גדול אולי המצא, ואמר במשל אשת חיל מי ימצא כ"ש שנוכר זה בשיר השירים. סוף דבר נכתבו באיזה פנים שתוצה השגת שלשתם היתה כאחת כי הכל השגה אחת וענין אחד והא בהא תליא. וצריך אני להודיע כי קרום הוא אצל התכמים גם בדברי נביאים להמשיל לחומר לאשה או לנקבה והנפש לאיש או לזכר, או הנפש לאשה ושכל האדם לאיש או שכל האדם לאשה ר"ל השכלית והשכל הנפרד לזכר. גם דרך התכמים להמשיל מקבל הצורה לנקבה ונותן הצורה לזכר, גם הדת נמשלת לנקבה והשכל לזכר, והדת נקראה תורת אם והשכל נקרא תורת מוסר אבל כי היחסים אשר בין כל אחד עם החירו שוים דומים כי כל זוג מהם האחד חומר ונושא או בחומר וכונושא, והאחר צורתו ותכליתו, ואמר אבינצר בספר התחלות הנמצאות זה לשונו: כי השכל המתפעל יהיה דמיון החומר והנושא לשכל הנקבה, והשכל הנקנה דומה לחומר והנושא לשכל הפועל. ואמר עוד והשכל הפועל פעולתו ההשגחה בחי המדבר הגיע השגתו בתכלית מדרגת השלימות אשר לאדם הוא ששיגהו והוא תכלית ההצלחה. ואמר עוד כי הכח המדבר אשר בו האדם אדם אינו בעצמו שכל בפועל ולא יותן בטבע שיהיה שכל בפועל אבל השכל הפועל ישיגהו שכל בפועל וישים שאר הרברים מושכלות בפועל לכח המדבר, וכאשר הגיע הכח המדבר שכל בפועל שב גם זה השכל אשר הוא עתה בפועל דומה כדברים הנפרדים וישיגו עצמותו אשר הוא בפועל שכל הוא המושכל ממנו הוא אשר ישיגלו ויהיה או עצם מה ששיגלו יהיה מושכל מצד מה ששיגלו ויהיה או המושכל והמושכל והשכל בו דבר אחד בעינו וזכה ישוב במדרגת השכל הפועל. וזאת המדרגה כאשר יגיע האדם נשלמה הצלחתו ויחס השכל הפועל מן האדם יחס השמש מן הראות וכמו שהשמש תתן לראות האור וישוב הראות באור אשר קבל מן השמש רואה בפועל אחר אשר היה רואה בכח ובאור הזה יראה השמש אשר היא הסיבה בשיראה הרואה בפועל, ובאור ג"כ ישובו המראים אשר הם

נראים בכח נראים בפעל וישוב ניכר הראות אשר הוא בכח ראות בפועל, כן השכל הפועל יקנה לאדם דבר ירשימהו בכח המדבר יחס הדבר ההוא מן הנפש המדברת יחס האור מן הראות וכוה הדבר תשכיל הנפש המדברת השכל הפועל, וכו תשיב הדברים אשר הם מושכלים בכח מושכלים בפועל, ובו ישוב האדם אשר הוא שכל בכח שכל בפועל ובשלמות עד שישוב בקרוב ממדריגת השכל הפועל וישוב שכל בעצמותו אחר אשר לא היה כן ומושכל בעצמותו אחר אשר לא היה כן וישוב צורה אחר אשר היה חומר וזהו פעולת השכל הפועל עד כאן לשוננו, וכאשר יגיע אל המעלה הזאת ישנו וידע הנהגת העולם וסדר חלקיו שהם דרכי השם אשר בהם ידע השם וישיגו ויראה כבודו המכונה בראית אהורים וימצא חן בעיניו וכו יהלל המהלל. ויאמר בן הרש: „וראוי שימצא בשכל שתי אלו המעלות ר"ל שכל פועל ושכל מתפעל ויהיה בנו שכל מצד שהוא יקבל כל מושכל ובנו שכל מצד שהוא יעשה כל מושכל, וזה השכל עניינו מן המושכלות ענין האור מן המראים“ עכ"ל. ונראה כי זה השכל אשר יעשה כל מושכל שענינו מן המושכלות ענין האור מן המראים הוא השכל המשיג והיודע או אשר בו יושג ויודע כמבצע המושכלות הראשונות אשר בשכל האדם כמבצע מצד השכל הפועל כי הם יתנו ובהם יושגו שאר המושכלות הקנויות, וכתב אחר כי כמו שימצא בחיוב שכל מה שהוא המרגיש ודבר חוץ לנפש והוא המורגש והוא מניע ופועל, ודבר יגיע לכח המרגיש מן הדבר המורגש והוא התרגש, כן ימצאו לשכל אלו השלשה מקבל ומקובל ופועל והמקבל הוא החומרי והמקובל הוא הצורה והפועל הוא השכל הנפרד והכח המקבל והוא השכל החמרי הוא דומה לכח המרגיש והמושכל והוא השכל העיוני והוא השכל הנקנה הוא דומה לתרגש, והפועל והוא השכל הנפרד הוא דומה למחוש ואינו פועל לכך אבל שלמות אחרון לו על דרך הצורה והתכלית, וכנגד שלשה אלו ר"ל השכל והמשכיל והמושכל זכר דוד ע"ה שלשה רוחות בשלשה פסיקים באמרו לב טהור ברא לי אלהים ורוח נכון חדש בקרבי והוא המשכיל כלומר השכל המקבל והוא הנכבד ואשר הוא בכח תחלה וזהו רוח נכון כלומר מזומן מוכן לקבל ולצאת מן הכח אל הפועל, אל תשליכני מלפניך ורוח קרשך אל הקח ממני והוא השכל כלומר הפועל והוא הקדוש. השיבה לי ששון ישעך ורוח נדיבה תסמכני והוא המושכל כלומר השכל הנקנה והוא המסין והנדיבות ותהיה מלת נדיבה שם ולא תואר או כמו נדובה, או שני אלו האחרונים הם בהפך ויהיה רוח קרשך השכל הנקנה והוא השנה שכלית ואמרו אל הקח ממני שיהיה תלמודו מתקיים בירו, ויהיה אמרו השיבה לי ששון ישעך שישלח לו עוד השכל הפועל להוריעו ולהכיניו ולהשכילו מה שלא הבין ולא ידע, ואמרו ורוח נדיבה כי הוא הנדיב באמת ותהונו ונותן המתנות וההשגות ואמרו תסמכני לנבח השם או היא לנקבה נסתרת וחשוב לרוח וירצה לומר תסמך אותי או תהיה סמוכה אלי, ובא ענין זה ואם לא נזכר שם השכל המקבל אמרם ז"ל אם אין דעת אין בינה אם אין בינה אין דעת כמו שכתב הרב וקרא דעת הצורות הנפרדות מחומר בשכל המקבל כמו שפועל הדבר המורגש בכח המרגיש, ויריעת הצורות הנפרדות והבנת עניניהם הוא שקרא בינה, ודע כי צורות הדברים והענינים והוא שקרא דעת והוא הנקרא שכל והוא השכל הפועל הוא הענין שיצוייר בשכל המקבל ומציאות צורה נפרדת מחומר לנו הוא בשכל המקבל לבד ואין מציאותם כי אם בו. והציור ההוא כלומר יריעת הצורה היא והבנתה היא שכל כלומר מושכל והוא שנקרא בינה, וכח האדם המקבל המשגי יריעת הצורה היא הוא שכל והוא השכל המקבל הנקרא משכיל יודע כי השכל המקבל אינו משכיל התומר אבל משכיל צורת החומר כי לו לא ישכיל השכל אכן היה השכל אכן אבל אינו משכיל כי אם צורת האבן כי שלמות כל משכיל וצורתו הוא השכילו מושכלו. ודע כי השכל אשר בנו בפועל אינו דבר זולת ציור הסדר והיושר הנמצא בעולם הזה ובחלק חלק ממנו, ויריעת כל דבר ודבר אשר בו בסבותיו הקרובות והרחוקות עד העולם בכללו ויתחייב בהכרח שלא יהיה מוח השכל הפועל לזה השכל אשר בנו זולת ציור הדברים האלה כי הפועל יתן לפועל בסבתו מה שבעצמו. ולפי מה שקדמנו השכל והמשכיל והמושכל הם דבר אחר ומציאות

ומציאות שלשם אחד כשהם בפועל ולא ימצא האחד כי אם בהמצא שלשם כי אם אין הצורות הנפרדות נמצאות והם הרעת והם השכל הפועל אין ציור נמצא והוא הבינה והוא המושכל, ואין השכל המקבל והוא המשכיל נמצא בפועל, ואין צורות נפרדות נמצאות כי אין מציאות צורות נפרדות כי אם בשכל המקבל כשהוא בפועל, וכן אם אין שכל מקבל בפועל נמצא אין בינה נמצאת ואין צורות נפרדות נמצאות כי מציאותם בו, אם כן השכל והמשכיל והמושכל כשהם בפועל הם דבר אחד ונמצאים באחד לא האחד זולת חבריו והחוש המשולש לא ינתק. וכתב הרב פרק י"א בשלישי כבר נודע שאין חוץ לשכל מין נמצא אבל המין ושאר הכללות דברים שכליים כמו שידע וכל נמצא חוץ לשכל איש או אישים. ואמר הרב נ"כ בחלק הראשון ברמיון השכל והמשכיל והמושכל והיותם בפועל דבר אחד באדם על דרך משל ויהיה הנה שלשה דברים האדם הנושא הכח ההוא והוא המשכיל בכח והכח ההוא השכל בכח והדבר המזומן שיושכל והוא המושכל בכח כאלו אמרת בזה המשל האדם והשכל ההיולאני וצורת האילן, עד כאן לשונו. ואמרו האדם ר"ל השכל המקבל, ואמרו השכל ההיולאני שפירושו החומרי כונתו בו מציאות צורת הרברים הנפרדים בפועל בשכל האדם והוא השכל הנקנה והוא הנקרא בינה. ואמרו צורת האילן לקח אהת מצורת הרברים הנמצאים מצר צורת פועליהם ר"ל השכל הפועל כי הפועל יתן לפעול בסבתו מה שבצעמו, וצריך עיון לרמיונו. וכבר אמר ואל תדקק עלי בדברים נאמרו בשכל. ואדוני דודי החכם פירש בפרשת והיה עקב אם אין דעת אין בינה אם אין מושכלות הראשונות הנלקחות למופת מציאות לבינה היא הקנויה המנעת בליכוד ואפשר הכל הזור לענין אחד כי המושכלות הראשונות הנמצאות באדם בטבע אשר הם צורותו הקודמת הנתונה בו, מצר השכל הפועל הם פועלים ונותנים ידיעת שאר המושכלות והוא שאמרנו שענינו מן המושכלות ענין האור מן המראים והו שיקרא דעת כי על ידם חונן השם לאדם דעת והם בעצמם דעת והם במקום השכל הפועל והוא הרוח הנריבה. ולכן אמר אתה חונן לאדם דעת לעורר שכלו והאדם כלומר שכל האדם אשר הוא בכח הוא המשכיל כלומר המקבל ומלמד לאנוש בינה הוא השכל הנקנה והנלמד והוא איש הבינים והבנין והתחיל מן השם החונן ולכן הקדים להשכיל השכל הפועל, ומה שהוא במקומו, ואחר כן חננו מאתך דעה ובינה והשכל והשכל הוא כפל בינה או הוא במקום המשכיל כלומר המקבל ולקח פעולתו במקומו, ואינו רחוק הנה בכרכה כפי אדוני דודי החכם שאמרו דעה ר"ל המושכלות הראשונות ובינה ר"ל המושכלות השניות הנקנות הנלקחות למופת כחכמה המספר וחכמת השיעורים וחכמת ההגיון שהם פריפראות לחכמה כי הם תחבולה ומלאכה לחלק המחשבי לקחת אותם למופת לחלק העיוני, בידיעת האמיתות בעניני העולם בכללו בסבותיו הקרובות והרחוקות וידיעת האמיתות ההם הוא שקרא השכל באמרו השכל וידוע אותי כי אני ד' עושה חסד משפט וצדקה בארץ, ודעת אותם באמרתם הוא שלמות שכל האדם ודבקתו עם השכל הנפרד שהוא המכוון באמרו וידוע אותי. ואמנם כי לא הבינום כן מסדרי החפלות באמנם יצדם בדעת כבינה ובהשכל יבינום שנים לשם או למאורות והוא הנכון, ואם נמצאו שלשם בשם באמרו ד' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה בדעתו תהומות נבקעו וגו', והחכמה הוא במקום השכל, אבל נראה כי מסדרי החפלות הבינום בענין השכל והמשכיל והמושכל או שמות נפרדים. הנה לפי מה שהצענו היות שיר השירים בנוי ולתאר רבקות נפש האדם עם השכל או רבקות שכל האדם עם השכל הנפרד הוא שוה לענין ואחד במכוון כי החלק השכלי מחלקי הנפש הוא שכל חומרי והוא שכל בכח והוא הכנה וקבול וכאשר ישיג החכמות ויקנה אותם יצא מן הכח אל הפועל וישוב שכל בפועל ויפרד מן החומר לנמרי ומהיותו שכל בכח שהוא טומאתו וירבק בשכל הנפרד וישוב נצחי ולכן השכלי מן הנפש בעור היותו בכח ראוי לקראו שכל או נפש לרמותו לאשה, וכאשר יצא מן הכח אל הפועל ולבש צורתו וסבל שלמותו ראוי לקראו איש ושכל ומלאך ואו ראוי לקראו שלמה והמלך שלמה באמת. ומטה שצריך להשתכל אחר היות שיר השירים קדש קדשים איך לא זכר שלמה בפתיחתו שם אביו והיותו מלך בירושלים כאשר עשה בשאר ספריו באמרו משלי שלמה

בן דוד מלך ישראל, וכן דברי קהלת בן דוד מלך בירושלים. ואפשר כי בעבור היות פשט הספר דברי חושקים ומנאפים העלים שם אביו ומלכותו כאלו עשאו קודם מלכו בעוד היותו נער. ו א ב א מ ר י מ י כ כתב כי בשני הספרים דבר דרך חכמה וזכר בהם מלכותו להודיע כי לא נמנע מלהפיש החכמה בעבור מלכותו ושורתו אבל שיר השירים לא חיבר בדרך חכמה כי אם בדרך דברי חושקים ולא נראה לי כן כי כל סיפוריו ועניניו חכמה נפלאה ולא נעלם מן החכמים ואנשי הורו היותו קודש קדשים. והנוצרים אמרו כי לרוב חכמתו והכירו חסרון מעלתו אצל בוראו השפיל עצמו ויקשה להם אמרו אפריון עשה לו המלך שלמה, ואפשר כי דעת רבותינו ז"ל כי בעבור היות כל שלמה האמור בשיר השירים קדש, ורמו למלך שהשלום שלו לא כתב בו בן דוד ולא מלך בירושלים כי הוא מלך בכל, אמנם היה אפשר לכתוב אשר למלך שלמה, ולכן נ"ל כי שיר השירים הוא בנוי למשל על דבקות שכל האדם עם השכל הנפרד באמצעות השכל הנקנה ושהיו נזכרים בו שלמה אישים וכל מקום שנזכר בו זכר ונקבה הנקבה היא השכל החומרי והוא הנקרא שלמה סתם או שולמית, והזכר הוא השכל הנפרד, וכאשר נזכרו בו שני זכרים האחד הוא השכל הנפרד והשני הוא השכל הנקנה ולא תמצא בשום מקום שידבר הדוד כלומר השכל הנפרד לבנות ירושלים כי אם לדורתו בלבד, גם היא לא תדבר לחברים בשום מקום כי אם לבנות ירושלים או לשומרים, והבנות החבריים הם כחות הנפש והם בנות בעוד היותם בכח או היותר חמרות מהם קרא בנות והשכליות חברים ורעים כמו שאמר זכריה מה טובו ומה יופיו הנן בחורים ותירוש ינובב בתולות, ואמר כי מאספיו יאכלוהו והללו את ד' ומקבציו ישתוהו בתצרות קדשי כי כל זה משל לחכמה ולאמונה. ויהיה שם שלמה סתם כינוי לשכל החמרי כל עוד היותו בכח ושלא הניע למלכות השם ולהמשח בשמן קדשו, ואז אינו מלך ולא בן דוד באמנם אין בן דוד בא עד שיכלו נשמות שבנוף ולא מלך בירושלים המכוונת כנגד ירושלים של מטה, ולכן פתח ספרו אחר אמרו שיר השירים אשר לשלמה ישקני מנשקות פיהו כדברי אשה מדרבת כש רודה והרוד הוא הסבה הראשונה הפועל הראשון או שלותו ומלאכו ששמו עש רבו והוא השכל הפועל והוא משמרון ומנה בסוף י"י הקמן על שם רבו לקיים מה שנאמר כי שמי בקרבנו. וכתב אלפראבי והשכל הנקנה דומה בחומר והנושא לשכל הפועל ואן ישפע מן השכל הפועל אל השכל המתפעל הכח אשר בו אפשר שיעמוד על גבולי הדברים והפעולות והררכתם אל ההצלחה וזאת ההשפעה המתהווה מן השכל הפועל אל השכל המתפעל בשיתמצע ביניהם השכל הנקנה היא הנכואה ובעבור כי השכל הפועל שופע מציאות הסבה הראשונה הנה אפשר בעבור זה שיאמר כי הסבה הראשונה היא נותנת הנכואה אל האדם הזה באמצעות הפועל עד כאן לשונו. וכן מלך סתם כאמרו הביאני המלך חדריו וכאמרו עד שהמלך במסיבו, מדרש חיות ר' לוי ור' חנן בשם ר' יוחנן כל מקום שנאמר במגילה זו במלך שלמה בו הכתוב מדרב, במלך סתם בנקבות הכתוב מדרב ורבא אמרו כל מקום שנאמר במלך שלמה במלך שהשלום שלו במלך סתם בכנסת ישראל הכתוב מדרב, ולי נראה בהיפך. אמנם המלך שזכרו בני קרח במשכיל שיר ירדיות הוא האמת משל לשכל האדם והבת משל לנפש ולא נזכר בו השכל הנפרד אבל אמרו המלך שלמה ואמרו במלך שלמה הוא רמו לשכל האדם אחר אשר יצא אל הפועל או הוא מלך כי הנה הון יקר מזהב ומפז רב ואז ראוי לקראו שלם באמת אבל השכל הנפרד אין ראוי לקראו בשם שלמה כי הוא בפועל תמיד לא היה בכח כלל ולא בשום חסרון השלים אה"כ חסרוננו. ולהיות עיר ירושלים מקום נועד מקדם לעבוד השם ולעשות בו צדקה ומשפט שהם שלמות פעולת האדם ומעשיו נקראת מאז שלם כאמרו ומלכי צדק מלך שלם, ואולי טבע המקום עוזר אליו מצד היותו אמצע הישוב ומצד חלקי הככבים והגלגלים אשר כנגדו כאמרו אוריא דארעא ישראל מחכים וכאמרו ארץ אשר ד' אלהיך דורש אותה תמיד עיני ד' אלהיך בה, או טבע המקום בהפך והיה הצורך לרפואה חזקה, ואחר כך כאשר רצה השם לזכות עמו על יד נביאו נאמן ביתו באמנתו הישרה ומשפטיו הצדיקים ותקויו הטובים אשר נתן להם שהם ארה לחיים ופרקלין גדולים בינו ובין השם וצוה לבנות לו בית נאמן כדי לירוא ממנו מהפסד הגוף ומצרות הומן ומאברן הנפש

הנפש ולעבוד אותו ולגדל שמו בנוים שם תמיד עד יוכל האדם הירא והמוב
להשלים נפשו בשלמות האמיתית בברכים הישרים ההם ולעשות לו מהלכים בין
העומדים ולהרכב עם השכל הנפרד הוסיפו בשם ירו רומז לירא את השם ליראה
מבוא גדול במצוות ילמדנו פרשת במדבר נאווה בירושלים כאותן מלאכי השרת
שהן יראין ומשלטין לי, או ירו כמו יראו מן ראה כי השמות אינם שומרים
הפעלים, וקראהו ירושלם אברהם קראו ר' יראה ומלכי צדק קראו שלם וכן
הנביאים קראהו ירושלם על שם שני צדיקים, והוא כתוב בלא יו"ד ונקרא ביו"ד
בלשון שניות כמו ידים ורגלים רחים שמים לרמוז אל ירושלם של מעלה שהיא
מכוונת כנגד ירושלם של מטה כי ירושלם של מעלה היא תכלית הכוונה וירושלם
של מטה דרך ומדריגה אליה ובית שער כאכרו אין זה כי אם בית אלהים וזה
שער השמים כי בהדבק האדם תחלה עם השם בבית ר' הנעשה לשמו בארץ
לירא ממנו ולעשות בו מצותיו המישרים דרך אליו אתר כן לבנות לו בית
בשמים המכוונת כאמרו ראינו בני עליה והם מועטים ולעשות לו מהלכים שם
וירבק עם השכל הנפרד ותשאר נפשו קיימת לעד נהנת מיוו השכינה ועל זה
רמזו רבותינו באמנם אם אתה תבוא אל ביתי אני אבא אל ביתיך כלומר אם
אתה תבוא אל ביתי ר"ל בית המקדש שנעשה בארץ לשמי ולכבודי אני אבא אל
ביתך כלומר אל הבית אשר תבנה לך בשמים ואתדבק עמך שם להוציא נפשך
מן ההפסד והכליה אל הנצחית שנא' בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך
וברכתך. ואמרו אזכיר אולם מטעם נזכרה דודיך מיון כלומר בכל מקום שאשיג
ואשמע שמו כלומר שתוכיר שמי שם אבא אליך וברכתך, וכן אמרו מאי דכתיב
קרבך קדוש ולא אבא בעיר משום דקרבך קדוש לא אבא בעיר? אלא אמר
הקב"ה לא אבא בירושלים של מעלה עד שאבא בירושלים של מטה, ומי איבא
ירושלים למטה אין דכתיב ירושלם כעיר שחברה לה ירושלים, ור"ל לא
אתדבק עמך שאבא בבית אשר תבנה לך בשמים כלומר לא יושלם לך הכנין
ההוא שהוא השלמות האחרון והמכוון והוא שלמות הנפש ודבקוה בשכל הנפרד
והשארחה ושובה נצחית וצורה כצדור החיים התמידים עד שתבא בביתו שתדבק
עמי בבית אשר לי בארץ כלומר שהעשה מצותי ותורתי שהם נר ואור ואורח
לחיים שהוא שלמות מעשה האדם המיוחסים לנוף. בראשית רבה פרשת ויצא
א"ר שמעון בן יוחאי אין בית של מעלה גבוה משל מטה אלא שמנה עשר מיל
מאי טעמא וזה שער השמים מנין ו'ז'ה' השיעור שבין בית אלהים והשמים ולקח
זה למסכתא כי בלבנות האדם מן המקדש של מטה עד בית המקדש של מעלה
יהיה חי לעד חיי נפש החמירים, ולקח מספר ו"ח כנגד ח"י כמו שאמרו להנחיל
אוהבי י"ש שלש מאות ועשרה עולמות עתיר הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק
כלומר היש וההשארות, וכן אמרו שלש מאות וארבעים עולמות עתיר הקב"ה
להנחיל לכל צדיק וצדיק לעולם הבא שנאמר שם עולם אתן לו שם בנימטריא
שלש מאות וארבעים. גם אפשר שלקח מספר ו"ח מיל כלומר ו"ח שעורים
קמנים כלומר ו"ח טפחים שהם שלש מאות כי כן דרך הראשונים גם בכתובים
להזכיר מספר אחד ושעור זמן אחד כנגד זמן אחר להסתיר, ולרמוז השעור הזה
זכרו רבותינו ז"ל באדם מרגלו ועד ראשו, כי בית המקדש של מעלה הוא בשכל
האדם בראשו ובבטנו מוחו ועיקר ותכלית פעולת השכל הפועל בו והוא שלמות
האדם ובהיות רגליו ועמידתו בבית המקדש של מטה בדרך המכוון ונגד עיני
לבנו ושכלו בית המקדש של מעלה שהוא תכלית הכוונה או אין בית המקדש
של מעלה גבוה על של מטה שהוא עומד בו אלא ו"ח שעורים קמנים. ואפשר
שרמז במספר הו"ח לשמנה עשר תוליות שבשדרה כי בשבת האדם בבית המקדש
או אין בית המקדש של מעלה שהוא בראשו גבוה על של מטה שהוא יושב בו
אלא שמנה עשר שיעורים קמנים. בפרק אין עומדין אמר ר' אליעזר כל אדם שיש
בו רעה כאלו נכנה בית המקדש בימיו, ואולי על חורבן בית המקדש של מעלה
היה מקונן רוד בשירו או בקצתם קודם הבנות בית המקדש של מטה, והורים
והגוים אשר באו בנחלתו ואשר טמאו את היכל קדשו הם הכחות הרעות והמרות
המגונות. גם מזמור על נהרות בבל גם כן רמז כאשר רמזנו בסוף שער שכעה
שבועות על מספר גלות בבל עם היות המזמורים כלם כוונתם הראשונה הודעת
העתיד

העחיד מאשר נורע להם ברוח הקודש ובתכמה, ואפשר כי העולם התחתון וידיעת סדרו והנהגתו קרא בית המקדש של מטה והעולם העליון שהוא עולם השכלים ומה שישיג ממנו החכם קרא בית המקדש של מעלה, ומה שבין האחד לאחד היא עולם הנגלים, ושמה עשר מיל רמו למספר כל הנגלים המקיפים את כל העולם שהם שמנה עשר, ולזה רמזו באמרם בע"ז רוכב על עב קל שלו ושט בשמנה עשר אלף עולמות שברא שנא' רכב אלהים רבותים אלפי שנאן אל תקרי שנאן אלא שאינן, ואמר אלפי רבותים שהם עשרים אלפים כלומר גדולים עם האלף אחד. — — — היוצא מברבינו כי שלמה ושלומית ושלם וירושלם של מעלה הם שמות מנחים לרמו לשלמות נפש האדם כי אין ראוי תואר שלימות לשכלים הנפרדים אף כי לש"י שהוא בלא חסרון וכלא רבוי וכי תואר שלימות מורה על חסרון קודם והיוציאה מן הכח אל הפועל אף כי שם שלמה מנח ראשונה לשם אדם וכל שכן שם ירושלם שהוא נקרא בלשון שניות כי אע"פ שהפילוסופים אמרו ששם שלם הוא נאמר בדברים אשר עם השלום הניעו שלימותם והיה השלמות ההוא בנפשו בשורש, ובוה הצד נאמר בענינים הנפרדים שהם שלימים ויאמר בדברים העלולים להם שהם חסרים והיותר נאות ממה שיאמר שם השלימית בזה הצד הוא על התחלה כי הוא סבה לכל ואינו מסוכך מדבר, הנה לא מצאנוהו בכתוב תואר לשם גם רבותינו ז"ל לא נזוהו משלימות כי אם משולם, וכאמת השלום והשלמות קרובין בענין ונמצאין יחד תמיד כי השלם הוא עם השלמות לא בלעדיו כי כל עיד היות שום דבר בכח ברבר מן הרברים הולך אל הפועל מתעורר ומתנועע אל השלימות ויש בו פועל והפעלות שהוא מלחמה ואין לו מנוחה ושלום וכאשר יגיע אל מבוקשו או ינוח והיה לו שלום והשלום והשלמה והשלמות והחסרון מן המתנגדים כמו הקלות עם הכבדות והחום עם הקור הלא אין ראוי לומר שהנגלים קלים כי לקלות יחס אל הכבדות כל שכן שאין ליתם אחד מן החפצים לשכלים הנפרדים כי אם על דרך השאלה ובשתוף השם לבד ועל דרך דמיון וערך כי הם שלמים לא בשלמות שהוא הפך חסרון וחיים לא כחיים שכנגדם המות, ומשכילים לא בשכל שהוא הפך הסבלות, גם ראה אמרם נאמר כלומר על דרך העברה והשאלה, וארוני דודי החכם כתב בפרשת כי תבוא כי שם שלם ראוי לשם כאמת לא לזולתו כי הכל חסר בכחינה אצלו, ולא נראה לי כן, וכאן נראה לנו להפסיק במפתחנו והקדמותינו ונתחיל בפרוש המנילה ובאלהים אע"ז אשר לו דומיה תהלה. — — ואחר אשר העירונו על סבת המנילה הזאת דרך כלל ועל כוונת שם המנילה נרמו על קצת הענינים הפרטיים. ונאמר:

שיר השירים אשר לשלמה. כבר ביארנו צפתיחתנו למה לא זכר שם אביו ומולדותיו, ואמרנו שענין הפסוק הוא שיר נאמר על דרך מלוצת השיר יותר וכל השירים שזעולם, ושארנו אשר לשלמה שז אל השיר לא אל השירים.

ישקני זה לרמוז על כי דצקות נפש האדם עם השכל הנפרד הוא אפסרי כי לא יתאזה אדם ולא יתאר דבר נונע, ולקח לשון נשיקה צעזור כי הנשיקה החזק שכל דצוקי האוהבים והטוב והוא דמיון תאוותו וחשקו להכניס אהובו לצדו וקרבו וצדוק שפתים לא ננשיכה ונחיתוך ובצבר גם טבע הכוסף לחסוף ולקצץ שפתיו ולמשוך נשימתו כאיש שואף צפיו רוח או נים מתוך כלי ולהיות הפה והלשון סעיפי הלז וכלים לדבר אשר זו נצדל האדם משאר צעלי חיים כאשר ישק איש את רעהו הוא כאילו דצקו לצבם גם צדצקות נשימתם צכמו דצקות נשמתם ורוחם והמשך לצבם אחר רוחם והכניסו איש באחיו, ודצקות האדם עם השכל הנפרד והוא שכל לצד כי כאשר ישכילכו ידבק זו כי מניאות הנורות הוא שכל לצד כי אינס חומר שידצקו

זה אל זה גוף אל גוף. וכן הנביא קרא עצמו טמא שפתיים במקום
טמא הלז והדעת, וכן אמר לו השם נגע זה על שפתיך וחתמתיך
תכופר במקום הגיע ההשגה הזאת אל לבך ושכלך שיצאת מן הכח אל
הפועל. ואל הדבוק הזה כונו רבותינו ז"ל באמרם מה ננשיקה כלומר
נדבקותו עם השם. ואמרו כן על משה ואהרן ומרים בעבור שלא
נשתלקה מהם נבואתם צעת זקנתם ואפי' צעת מיתתם ומתו שלשה
על פי' ד'. והתחיל דבריו כאשה תשוקתה אל אישה מנשקת דודה
וליושר טבעה ולנועם מדותיה וטוב שכלה התעוררה מעצמה אל האהבה
ונכספה לקבל השפע ולצאת מן הכח אל הפועל השלמות במלאכות
השם והחונן לאדם דעת ונותן הצורה לשכל האדם והמוציאו מן הכח
אל הפועל והמולידו והוא אביו באמת ודעהו. ושכל האדם הוא המקבל
והמתפעל ואין לו כי אם ההכנה והקבול לבד. ואמרו ישקני לנסתר
ואמרו כי טובים דודיך לנוכח לרמוז כי השגת השם אינה תדירה
אל פעם יושג ופעם לא כאור להט החרב המתהפכת. ועוד
כי הוא מוצד פעולותיו נראה לעין כל תמיד ומצד עצמו נעלם מעין
כל חי. ועוד לרמוז כי דבקות השם ית' והשגתו צבעל חומר קרובה
מכל קורבה בפנים מפני כי הדבקות ההוא הוא בעצם וצבע כל עת
ובכל זמן ובכל חלק מחלקי בעלי החומר ובפנים אחרים רוחק עצם
השם ית' מעצם כל צבעל חומר הוא גדול מכל רוחק כי אין צין צעל החומר
ובין הדברים הנפרדים שום דבקות ולא שום יחס ולא שום ערך גם
שם עצם נאמר בהם בשמות השם לבד. ואולי לטעמים אלו תקנו צרוב
הצרכות כן צרוך אתה לנכח אשר קדשנו אשר צרא אשר יצר לנסתר.
ואמר מנשיקות פיהו לשון רבים להיות נשיקות הפה על מינים רבים
וזאת היא נשיקה על הפה כי היא צלא למד, ואמר כי טובים דודיך
מיין להודיע כי השמחה ההיא והתענוג ההיא גדולה מכל שמחה,
ואפי' מיין המשמח אלהים ואנשים. והחכם הזה המשיל המצות ליון
בהרבה מקומות כמו שנבאר בפסוק הביאני אל בית היין כי פקודי
ד' ישרים משמחי לב שניהם משמחים ושניהם מתוארים במישרים כאמרו
ארח לצדיק מישרים. ואמרו וחכך כיון הטוב יתהלך לדודי למישרים,
ואמר כי יתן צכום עינו יתהלך למושרים. צע"ז אמרה כנסת ישראל
לפני הקב"ה ערבים עלי דברי דודים יותר מיינה של תורה ולמה טובים
דודיך מיין בעבור שריח שמניך טובים וקרא שם דודים תקנת סופרים
והטוב כי החכמה קרא דודים כי הידיעה היא האהבה והיא הדבקות
ובא צבית צן דוד והיא טובה מיין כי תכלית המצות הוא ידיעת
השם והדבקות בו כאמרו שנוע תורה וקבל מוסר למען תחכם באחריתך.
ואמר ראשית חכמה יראה ד', ואפשר שלקח היין במקום כל התענוגים
כאמרו למושך ציון את צשרי. והחכם ר' אברהם בן עזרא פי'
דודיך הריר שחת הלשון, והנוגרים העתיקוהו דדיך כלומר החלב.
בראשית רבה, כי טובים דודיך מיין זה משה מה הדד הזה מושך חלב
כך משה היה מושך חכמה, ד"א זה ר' עקיבא, וכי אפשר לדד להוציא
יין אלא מה הדד שהוא טבע חלב כן עמד ר' עקיבא ופירש את התורה
שהיא משולה ציון.

פירוש על שיר השירים

לריח שמוניך טובים שמן תורק שמוך. אחר שערך דודיו לייך המשמח
לצב אנוש ערך שמו לריח השמן הטוב שהורק ויכלי אל כלי
שריחו נודף כי הגאת הריח היא מיוחדת לנפש כמו המאכל
והנשמה לגוף, וכן באמרו שמן וקטורה ישמח לב, ואמרו לריח אפסר
שהוא רמוז לידעת האדם השם ודרכיו דרך קבלה מלד התורה הנחכימות
פתי כי השם פועל כל ומוציא הכל ומועמיד וידיעה שאר אומיות והוא
כאמרו ולשמע אמן שיעתיך, וכאמרו והריחו זיראת ד', לא שראבו צעין
לבו וידעבו דרך מופת ובארבעה מינים שבלולב דמו רבוחינו ז"ל הריח
למעשים טובים שהם האמונה ודמו האוכל לתורה כלומר החכמה.
ילמדנו פרשת יתרו לריח שמוניך טובים הראשונים ריח מנווה נתת להם
אדם נתת לו ריח מנוה אחת לנחמו לבניו שם מנוה אצל אנו כשבאנו
לסיני כאדם המערה נופי החזיה אתה מערה את הננוות. שמן תורק
שמוך, ר' זרכיה אמר שמן מאיר למי שעוסק בשמנה של תורה, שמן
תורק שמך בעולם הזה ובעולם הבא, ואמרו שמוניך טובים רמוז בשמן
להמנחת השם הנמנחות כולם והעמידו אותם בהשפעת טובו עליהם
להיות השמן מחיה האור והאור הוא המניחות והחושך הוא ההעדר
כאמרו עד אשר לא יבואו ימי החושך, והוא כאמרו ירוין מדשן ביתך
ונחל עדניך תשקם שצא כאמרו ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן
כי עמך מקור חיים באורך נראה אור, כלומר משפע מניחותך הוא
מניחותנו ומניחות כל נמנח גם עמידת וקיום כל מורכב מארבע
יסודות הוא בשמנו והוא המדציק והמעמיד החלקים המותדמים ובהפסדו
יתפרדו חלקיו ויפסד והוא הנתך בחלי השדפון, ואמר שמוניך בלשון
רבים האחד לרמוז אל חיי הגוף והוא הנרמוז באמרו בשמן הטוב על
הראש שיורד על הזקן והוא הנרמוז אהבת דק ותשגא רשע על כן
משחק אלהים שמן ששון מחזיריך. ואמר ורויתי נפש הכהנים דשן,
מדרש חזית לריח שמוניך טובים ר' אחא בשם ר' הנחום זר' חייא שני
שמנים הם שמנה של תורה ושמנה של מלכות, ורצון אמרי תורה בכתב
ותורה צפה, ר' יודן אמר וחובל עול מפני שמן חובל עולו של סנחריב
מפני חזקיהו וסייעתו שהיו עוסקים בשמנה של תורה, ואמרו שמן
תורק שמך כלומר מניחות וחיים נשפעים שמך, לא שיהיו השמנים
לו אצל הם מורקים ונשפעים ממנו לחיים לכל זולתו לאיש ואיש כפי
סצלו ולכן נקרא חי העולם כאמרו וישבע צחי העולם וערך לשם
כאמרו טוב שם ושמן טוב, ואפסר כי לזה רמוז באמרו הנריקים
מעליהם הזהב והזהב כנוי לשמן בעבור מראהו שהוא כמראה זהב,
וצא לשון הרקה בהשפעת הטובה כאמרו והריקותי לכם זרכה, ואמר
שמך להודיע כי השמנים שחייב לשם הוא מניחות נפרד לא גופני שהוא
שמו וכבודו והשפעת טובו, כי שם כל דבר מקום העצם ותמורתו וכינויו
השלים וחקוי יורו אשר בא ליודעיו ומכיריו ועם צטוי השם בכונה
נקשר מניחות הניור אשר בלב והצטוי הוא הזכר המיוחד צפה (והניור
הוא המיוחד צפה) והניור הוא המיוחד בלב וכתוב זה שמי לעולם
וזה זכרי לדור דור. והעצם יאמר על שני פנים, האחד מלד חומר
הדבר, והשני מלד צורתו, ואשר מלד הצורה הוא הקודם והאמתי כי
הצורה

הנורה כי הוא המנדיל בין כל דבר ובין זולתו כי המנדיל בין התיבה ובין הספסל ושניהם מעץ ובין נר הנחושת ובין הנחושת ושניהם מנחושת היא הנורה כי החומר אחד, גם המנדיל בין העץ ובין הנחושת ושניהם מנחושת היא הנורה כי החומר אחד, גם המנדיל בין העץ ובין הנחושת ושניהם מורכבים מארבע יסודות היא הנורה. אם כן השם מקום הנורה המנדילה ומודיע מהות הדבר ומקום הניור אשר בלבו אף כי לדברי הנפרד והנבדל מחומר אשר באדם שהוא עמו האדם ואמתתו וזורתו והוא הנשאר ממנו אחר המות שם סתם כאמרו לעשות לו שם וכאמרו טוב שם וכאמרו שם עולם אתן לו אשר לא יכרת, וכן אמר הנה שמך מקום עצמך והיותך, ורמז כי הוא דבר נבדל מחומר לא יושג בחושים גם עצמו ואמתתו לא יראה האדם ולא ישיג שהוא ראית פניו כי השם ית' לא יושג ולא יושכל כי אם מוצד פעולותיו שהוא ראית אחריו. ואמרו על כן עלמות אהבוך ר"ל כי העלמות אשר האמת נעלם מהם כלומר הנפשות שלא הגיעו לימות המשיח להמשיח בשמן קדשו ולהיות מלכות יאהבו השם בעבור הריח ולשמע אופן, והם רמז למאמינים האוהבים השם ויראים ממנו דרך קבלה ולשמע אופן, מדרש חזית על כן עלמות אהבוך על שהעלמות מהם מתן שרון של זדיקים, ד"א עלמות עולם שאין בו מות בשני עלמות נהגו בעולם הזה הוא ינהגו לעתיד לבא. ואפשר כי שם עלמות הנה רמז לעולמות השלשה תחתיים שניים ושלשיים ורומז כי כולם נמצאים וקיימים משפע מציאותו אשר היה ונמצא ואשר נברא ונעשה כי הוא סבת הכל ומעמיד הכל והוא חכם רועה ויכול כיד השגחתו הכל הלוי כאשכול. ואמרו אהבוך כי כולם מודים וכולם נכספים ומשתוקקים להדמות אליו באשר יוכלו עת תמיד מציאותם המלאכים בהיותם נפרדים. גם הגלגלים קיום האיש בהיותם מחומר אחד פשוט אין הפך בו, ותנועתם הסבובית חוזרת חלילה והנעשים משמש קיום המין דור הולך ודור בא חוזר חלילה בהויה והפסד בהתחדש פני אדמה מהם בכל יום, מהם צורעו ומהם נשרשו ומהם נסעיף אחד מגוף ומהם בהתחדש מן האדמה נכח השמש מהתמדת מציאותם היא אהבתם לשם. גם אם נאמר שהוא דברי הנפש עם השכל או דברי שכל האדם עם השכל הנפרד יהיה פירוש אומרו על כן עלמות אהבוך כי אין צורך לומר ימי הצחרות הנקראים מלכות וימי הזקנה הנקראים פלגשים יאהבו אותו ויהיה אז אל אישה וצורתה תשוקתה אבל גם ימי העלומים יאהבו אותו ויקבלו תועלת ממנו.

משכני אחריו נרוצה. כלומר אם תשפיע עלי רוח קדשך גם רוחי נכון ומזומן לקבל השפע. בראשית רבה ויבא, משכני אחריו נרוצה אל תקרא משכני אלא משכני. אמר ר' אחא צריך יהודא לחרוצא עבד תתובא יאי משכנותא ליהודאי כערקתא סמיקתא על לבא דסוסיא חיורא. הביאני המלך חדריו שהבין אותי חדרי התורה והודיעני דרכיו והוציאני ממיני עלומים שיהיה בהם האמת נעלם ממני ובא כאמרו נר אלהים נשמת אדם חופש כל חדרי צטן. בראשית רבה

פירוש על שיר השירים

ויא. הביאני המלך חדריו אלו חדרי המרכבה שגלה הקב"ה לישראל נגילה ונשמחה בך פעם לנכח פעם לנסתר כמו שזכרתי. מדרש חזית, נגילה ונשמחה בך ח"ר יתחק בך בכ"ב אותיות שנתת לנו את התורה, ואמרו נגילה ונשמחה בלשון רבים, לרמוז כי גם שאר כחות הנפש טובים וישרים ונשמעים לשכל. מישרים אהבוך כלומר המדות הנומוצעות והישרות או המישרים דרכם והוא השם אורחותיו כאמרו אורח לנדיק מישרים וכאמרו עיניך לנכח יציטו ועפעפיך ייטירו נגדך כי רוב מצות התורה הם למצו המדות ולרחק הקצוות כי ישרים דרכי ד' ופקודי ד' ישרים.

שחורה אני ונאווה. דומה שכל האדם לאשה והשכל הנפרד לאיש כמו שזכרנו, וג"כ דמו כנסת ישראל לאשה והקב"ה לאשה ובעלה. ז"ר, שחורה אני בעולם הזה ונאווה בעולם הבא, ואמרו צנות ירושלים אמר כן שכל האדם לשאר כחות הנפש וטעם ירושלים היא המוכנת כנגד ירושלים של מטה והיא רמוז לעיר קטנה שהיא משל לנפש האדם ויקרא ירושלים כאשר יהיה חומרו וטבעו מוכן לקבל השלמות כאשר ימצא מביע טוב יגיעה ויוציא לפועל מה שיש בו בכה. מדרש חזית צנות ירושלים רבנן אמרי אל תקרי צנות ירושלים חלא צינות ירושלים זו סנהדרי גדולה של ישראל שהיו יושבין ומביינין אותה בכל שאלה ומשפט. אל תראוני שאני שחרחורת. כלומר אל תצזוני ואל תסתכלו בי צעין ציון צעזור שאין צנדי לצנים כי אין השחרות בי צטצע כלומר פתיחת שכלי ורוע מדותי וצנדי הצואים אצל הוא שצפתני השמש כלומר עמלי והשתדלותי באשר תחת השמש וכל זה הגיעני מלד שכני הרעים אשר אנכי יושבת בקרצם, כטעם וצתוך עם טמא שפתים אנכי יושבת, בני אמי שהם כחות הגוף ר"ל כחות הנפש החומרית נחרו בי כלומר כעסו עלי כאמרו כי יסיתך אחיך צן אומך וכאמרו וישתחוו לך בני אומך ולא בני אבי שהם כחות השכל. שמוני נוטרה את הכרמים, כלומר הכריחוני להשתדל במעשיהם ופעולותם כלומר להשתדל צנוף ובעבודת אדמתו עד כי כרמי שלי כלומר שהוא מיוחד לי ולתועלתי לא נטרתי כלומר לא השתדלתי להשלים נפשי ושכלי.

הגידה לי שאתבה נפשי איכה תרעה איכה תרצין צנהרים. כלומר צעוד כחות האדם חזקים וצריאים ולא הגיעו ימי החשך כלומר חושך הכחות החומריים ולא נהקררה רתיחת הטבעים ולא נסו הלללים. שלמה אהיה כעוטיה על עדרי חזיריך כלומר למה תהיה פעולתי כפעולות שאר כחות הנפש עד שאהיה כלה ופורחת בהם, ומפני היות השכל הנפרד פועל וצורה ותכלית לשכל האדם קרא תכליות שאר כחות נפשו וצורתם חזיריו וריעיו או קרא רעיו תכליות הנפשות הרעות שאינם אשת חיל כטעם כי לא כצורנו צורם, וכטעם אלהים אחרים. אם לא תדעי לך היפה צנשים צאי לך צעקצי הצאן ורעי את גדיותיך. אם לא תדעי לך שלא תדע דרכי השם דרך מופת צאי לך צעקצי הצאן כלומר התנהגי בדרכי הקבלה ורעי את גדיותיך מדותיך וכחותיך החומריות והשכליות במעשך וצאמונתך. על משכנות הרועים, כטעם שאל אציק ויגדך זקניך ויאמרו לך כלומר לכי בדרכי מוריך וכפי הקבלה

הקבלה, או אפשר כי אמרו בעקבי כטעם וידו אחזת בעקב עשו
 שרך שלא יבשל גדי בחלב אמו ולא יכנס לפני ולפנים צעוד רחימת
 הטבעים כאמנם אחתי לא קשישא.

לסוסי ברכני פרעה דמיתך רעיתי. ידוע כי פרעה הוא התנין
 הגדול נחש בריח ואמרו עליו רבותינו ז"ל שנדמה לנחש ונעשה
 מטה והוא היגר הרע הגובר על כל כחות הנפש זולתי המעט שנאל
 ממנו החלק השכלי הוא עיר קטנה היא נוער, וכחות הנפש הם
 ארבע המרגיש והמדמה והמתעורר והשכלי והם מרכבת פרעה ברוב
 כי הוא הגובר בהם והמושל והרוכב עליהם והמנהיגם כאמנם הנחש
 היה כשיעור גמל וסמאל רוכב עליו והוא אמנם שנדמה לנחש כלומר
 דומה לו בצעותו שאינה בשכל אך הולך לקראת נחשים ומתעורר מן
 החושים על פי הכח המדמה, ולא חשב הכח הזן מכלכל נפש האדם
 כי היא טבע לבד והיא גם צמחים ולא נזכרה מהם במספר נשי
 יעקב וזניהן כאשר ביארתי במקומו. ואמר השכל הנפרד לשכל האדם
 שהוא אחד ומארכבה חלקי הנפש כי מארכב סוסיות אשר במרכבת
 פרעה דמה הוא לבד לסוסיות ומיוחדת לו והוא לבדו נושא אותה והוא
 נורה לו, ויהיה אמרו ברכני פרעה ויוד נוספת כיוד בני אחונו או
 רכב שם לסוס האחד והיוד הוא לרבים. גאו לחייך בתורים וגו',
 תורי זהב נעשה לך עם נקודות הכסף כטעם תפוחי זהב במשכיות
 כסף וטעם תורי תמונות מאמרו כתוב האדם ותורי רמז לתורה
 שהתורה זהב והמשכיות אשר על תפוח זהב כלומר הנגלה טוב ככסף.
 במדרש שיר השירים בילמדנו תורי זהב נעשה לך אלו דברי תורה וכו'
 מדרש חזית כתורים כשתי תורות ר"ל תורה שבכתב ותורה שבע"פ.
 עד שהמלך במסיבו נרדי נתן ריחו. כלומר צעוד שהיה במסיבו
 שהזכירה למעלה באמרה הביאני המלך חדריו שר"ל חדרי התורה
 ושהריחה דודיו כאמרה נזכירה דודיך, נרדי נתן ריחו כלומר מיד
 קבלתי תועלת בו. בראשית רבה ויבא ר' מאיר אומר עד שהמלך
 במסיבו נרדי נתן ריחו עד שהקב"ה ברקיע כבר נתנו ישראל ריח רע
 ואמרו אלה אלהיך ישראל, א"ל ר' יהודה דייך מאיר אין דורשין שיר
 השירים לגנאי אלא לשבח לשבחן של ישראל אלא עד שהמלך הקב"ה
 במסבו ברקיע כבר נתנו ישראל ריח טוב ואמרו כל אשר דבר

ד' נעשה ונשמע.

צחר המור דודי לי בין שדי ילין. כלומר תמיד אלני למורה דעה
 ומיטיר לדרך נכונה. בין שדי ילין כלומר בשלמותי ובשולי ויבאתי
 מן הכח אל הפועל. מדרש חזית בין שדי ילין שהיה מות אס בין
 שכינה למלאך. ועוד אמרו רבותינו ז"ל אע"פ שמצר וממר לי בין שדי
 ילין כטעם והבנת את ד' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך.
 אשכול הכופר דודי לי. כלומר שהוא מכפר עונותי וחטאתי ומסיר
 מדותי המגונות כטעם נגע זה על שפתיך וחטאתך תכופר.
 ברכמי עין גדי כלומר במה שידעתי לשמע אוזן ודרך הגדה בנחת אמר
 אשכול הכופר דודי לי, ובשניה אמר שלחייך וגו' כפרים עם נרדים
 בלשון רבים כלומר שהסירה וכפרה המדות המגונות והאמונות הכוזבות,
 אמנם

פרוש על שיר השירים

אמנם בשלישית שהיא נושא לאשה החוטאת האוכלת מען הדעת טוב ורע לא הזכיר לא זה ולא זה כי גדול עונה מנשא ומלכפר אחר שהזקינה במדתה ועוותה והחזיקה בו. מדרש חזית אשכול שהכל בו מקרא ומשנה הלכות והגדות ותוספות, הכופר שמכפר עוונותיהם של ישראל. ילמדנו פרשת ואתה תזיה אשכול הכופר דודי לי אם נעשה כאשכול ענן הקטורת והיה מתמר ועולה היה נודע שנתכפר לישראל ונתקבלו מעשיו.

הגך יפה דודי אף נעים אף ערשנו רעננה. כלומר אני מוכנת לקבל ולשאת פעולתך וצורתך.

אני תצלת השרון שושנת עמקים כשושנה בין החוחים כן רעייתו בין הבנות. אפשר שדמו שניהם לחלק השכלי או העיוני ממנו לשושנה ושאר כחות הנפש לחוחים ואם לא זכרה היא אותה אשר יוכל האדם לגעת בה מפניהם פן ינקבו ידו כי כן שאר כחות הנפש מונעים השכל הפועל מהשלים השכל החומרי ומהוציאו מן הכח אל הפועל, או ר"ל כמעלת השושנה על החוחים שאינם ראויים גם לשריפה כי לא יוכל האדם לגעת בהם ולהנות מהם כן מעלת רעייתו על שאר הבנות. ויש מפרשים שושנה פרח אחד יפה שיש לו ששה עלים והוא הנקרא לז"י ולכן נקרא שושנה ואפשר שרמז לששה עצות ישנים כלומר ששכל האדם עומד בהם בין החוחים כלומר בין הכחות החמוריות המונעות השלימות כאמרם אין צן דוד צא עד שיכלו נשמות הגוף. מדרש חזית מה שושנה זו מתוקנת לשבתות וימים טובים כך ישראל מתוקנים לגאולה של מחר.

כתפוח צעני היער כן דודי בין הבנים. דמהו לתפוח להיות התפוח יפה למראה וטוב למאכל אין בתוכו ולא עליו דבר קשה או מר או חמוץ בלתי נאכל וערב גם ריחו טוב ומששו חלק ונקי עומד ומתקיים ללחותיו ברב זמן לא תמצא בחד מכל הפירות כל אלו השבחים ולא אמרה שידמה דורה בין הבנים לתפוח בין שאר עצי הגנים הנושאים פרי אבל כתפוח צעני היער כי כן התפוחים היפים גדלים ביערים ודמתה אותו חליו בעבור שהוא דמה אותה לשושנה בין החוחים. כתפוח צעני היער. מדרש חזית מה התפוח הכל צורחין ממנו בשעת השרב לפי שאין לו ענף לישב בצלו כך צרחו האומות מלישב בצלו של הקב"ה ביום מתן תורה. מה תפוח מוציא קודם לעליו כך ישראל במצרים הקדימו אמנה לשמיעה ויאמן העם וישמעו כי פקד ד' והקדימו עשייה לשמיעה כל אשר דבר ד' נעשה ונשמע. מה תפוח משעה שמוציא נלו עד שגומר פירותיו חמישים יום כך ישראל משעה שיצאו מצרים עד שקבלו את התורה חמישים יום.

הביאני אל בית היין. בתחילה אמרה הביאני המלך חדריו נזכרה דודיך מיין כלומר גריה אהבתך כטעם וזכרו ביין לצנון וכטעם והריחו ביראת ה' או כטעם המזכירים את ה'. ועתה השכילה יותר ואמרה שהביאה אל בין היין. ואמנם שני בתים אלו שהביא אותם שם בתים שאין בני אדם מזויים שם כדין חושק וארום שמתבנייש בהתחברו עם חשוקתו או ארוסתו. ואפשר כי היין הוא רמז לחכמה

המדינית הכוללת הנהגת האדם בעצמו ועם זולתו ויראתו מאלהיו ותקותו בו להיות טוב עם אלהים ועם אנשים כאומרו המשמה אלהים ואנשים כי היין מוזן ורפואה לכחות הגוף לחזקם ולעוררם וריש אסון ומשקה ותענוג לנפש ומפקחת וכן החכמה המדינית כוללת תועלת הגוף ויושר המדות ומקון האמונות, והיין הוא דבר מלאכותי אינו הכרחי למזון מין האדם, גם לא להגיע אל היותר טוב כאשר הוא הלחם ולכן ישתנה מעשהו ותכונתו ולקיתתו כפי חלוק הארצות והמדינות מהם יקחוהו חי ומהם יקחוהו מזוּשָל ומהם פשוט ומהם מרוקח מהם יין ומהם שכר כאמרם חמר מדינה ומהם תמיד עם מזונם ומהם לרפואה לבד פעם אחת בשבוע או בחודש כי כן ישתנו משפטי אלהי הארצות ויתחלפו המנהגים והתקנות והעבודות כפי טבעי האנשים והמדינות ודתיים שונות וכל זה מפעולת החכמה המעשית היא המדינית. ילמדנו פרשת דגלים הביאני אל בית היין משל לעשיר שהיה לו אוצר מלא יין ובדקו ומלאו כלו חומץ חוץ מחצית אחת כך זר"ה הקב"ה שבעים אומות ובכולם לא מצא הגייה אלא לישראל. הביאני אל בית היין יוד עשרה יוד עשרה נ' חמשים הרי שבעים אומות ומכללם לא אהב אלא ישראל שנאמר ודגלו עלי אהבה. ואפשי כי חבר היין עם החלב באמרו שתיתי ייני עם חלבי להיות החלב מוזן הנערים והעם ואחרי כן יאכל היער והדבש הראוי להם, והיין המשמר בענביו יוששת ימי צראשית הוא המדות והמצות השכליות שהם נודעות לאדם מטבע השכל ואמרו המשומר בענביו ר"ל שנמצאים מתחילת יצירתו זכח. אבל המים הם רמוז לחכמה האמיתית וידיעת השם כי הם אינם מוזן לגוף מרוב פשיטותם גם לא רפואה כי אם במקרא אבל הם מושקה לבד ותענוג לנפש והם מקור מים חיים ומים קרים ושאיבת מים בששון וגשם ומלקוש על ומטר. גם אמרו שם הביאני אל בית היין זה הר סיני שבו נתנה תורה שנמשלה ליין שנאמר לכו לחמי בלחמי ושחו ביין מסכתי, ואמרו הביאני אל בית היין כיון שנגלה הקב"ה על הר סיני ירדו עמו עשרים ושנים אלפים מרכבות של מלאכים שנאמר רכב אלהים רבותים אלפי שנאן. בילמדנו פרשת וישלח כשצא הקב"ה ליתן תורה לישראל ירדו עמו רכב רבותים שנא' רכב אלהים רבותים אלפי שנאן. רב אבדימי דמן חיפא אמר עשרים ושנים מרכבות מלאכים ירדו עמו לסיני, ולהיות הנולות מהרכבת האותיות נקראו רכב ושנאן, עשה בן גנאה משניות ואולי הוא משנתם ומאחד מהם משנה וחלמוד. צפרק הצא על יצמתו וזכותו יאמר טובה ד' רבבות אלפי ישראל. מלמד שאין השכינה שורה על פחות משני אלפים ושתי רבבות ומספר כ"ב *) ילמדנו ויהי צמי אמרפל אך כך זרינו ננגח בשמך תרום קרננו וא"ר יצחק בן ז' שנים כ' עשרים אלו עשרים ושתיים אומות שבהם נתנה התורה. ילמדנו על פסוק כי מי כל צפר אשר שמע קול אלהים חיים הקול יוצא ונחלק לשבעה קולות ר"ל לשבעה מלכים מושבעה קולות לשבעים לשון שהמוזן מהם מתחילה לשבעים דעות כמספר שבעים איש האסופים והנפוצים

(* ית כאן מיכה כ"י אשר לא יכולתי לקרואה.)

פירוש על שיר השירים

והנפונים, והארך להמשיל המשל בדרך דברי חושקים אשר גדלה אהבתם
וחשקם לדבר האחד אל חבירו.

סמכוני באישיות. מדרש חזית בשני אישות באש של מעלה ובאש של
מטה. ד"א סמכוני באישיות בהלכות המאוששות, רפדוני בתפוחים
אלו הגדות שריתן כתפוחים כי חולת אהבה אני אמרה כנסת ישראל
לפני הקב"ה כל חלאים שאתה מביא עלי בשביל לאהבני לך, ד"א
כל חלאים שאמות העולם מביאים עלי בשביל שאני אהבת אותך,
ד"א אע"פ שאני חולה אהובה אני . . .

השבעתי אתכם בנות ירושלים בצנחות או באילות השדה נראה כי קרא
צנחות הכחות השכליות להיותם נזי ותפארת גם הם כנגד
העולם האומניעי שהוא צנחות השניים, וקרא אילות השדה הכחות
החומריות וקראם אילות לחזקתם ותארתם צדה להיותם חומריות כאמרו
והנחש היה ערום וכל חית השדה וכאמרו וחית השדה השלמה לך,
וכן דמתה הדוד לצני כנגד צנחות ועופר האילים כנגד אילות השדה,
וקרא הצנות ירושלים כל האנשים המוכנים להגיע אל השלמות כלומר
שנפשותם ראויות לקבל השלמות והיתה נותרה בהם. או אפשר שצנות
ירושלים הם כחות נפשו והשביע אותם שלא ישתדלו ולא ישימו פעולתם
במעשים אשר הם חוץ מן העיר הנרמזת והם שקרא צנחות או באילות
השדה שהם קרובים מעט אל העיר הנרמזת ואפשר שקרא צנחות
התאוות כלומר אכילת עץ הדעת טוב ורע והוא הנאה וההמוגנה לא
האמת והשקר, וקרא אילות השדה המעשים והקנינים ועבודת האדמה
או אפשר שקרא צנחות הגלגלים והכוכבים כלומר עולם האומניעי וקרא
אילות השדה העולם התחתון והשביע כחות נפשו בהם כטעם בשמים
ובארץ שלא יעירו ולא יעוררו וגו', כלומר שלא ימרו ושלא יעשו דבר
ממונעי דרך עץ החיים ומשחיתי האהבה בעוד שתחפץ. מדרש חזית
ר' אליעזר אומר השבען בשמים ובארץ בצנחות בצנח השמים ובצנח
של מטה או באילות השדה זו חית השדה כדאמרי כי עם אצני השדה
בריתך וחית השדה השלמה לך, או אפשר שקרא צנחות חכמות הלמודיות
וקרא אילות השדה חכמת הטבע והשביעה כחות נפשו שלא יחזו את
האלהים בעוד דרשם שתי החכמות ההם פן יגשימו וישימו אותם כח
בגשם כאלו האמר נפש הגלגל ושלא יתקו לראות ושלא יעפילו לעלות
ההרה ושלא יציצו ולא יפגעו בעין בחכמות ההם בלתי סדר ובזמן
הראוי לפי כח שכלו ולא ישתכלו בחכמה האלהית כל עוד היותם לומדים
בחכמת הלימודים ובחכמת הטבע, ואמר עד שאהבה עד שתחפץ כלומר
עד שישל נעליו ויסיר כל המסיבים המדילים ויטהר נפשו מכל עומאותיה
ולא יבקש התכליות מבלתי ההקדמות הראויות ושלא יקח הנצירה לפני
הצבירה אבל ילמד הכל על הסדר, ונראה כי עתה נתפרד הדוד
מהרעיה, ואפשר כי עד כאן הוא משל למי שהוא ירא אלהים ופר
מרע ויודע השם דרך קבלה ואין בו שום חכמה. מדרש חזית סדרת תנינא
קול דודי הנה זה בא מדלג על ההרים וגו'. עתה בא הדוד ונראה
שהוא משל על מי שלמד חכמת הלמודים וחכמת הטבע.

דומה דודי לצני או לעופר האילים. הנה לא השיגה עדיין באמתתו

כי אם בחכמת הלמודים ועליה אמרה שהיה דומה לנבי וזבחמת הטבע ועליה אמרה שהיה דומה לעופר האילים, הנה זה עומד אחר בתליו משיגה מן החלונות מניץ מן החרכים, וטעם אחר בתליו כי אחר שלמד האדם החכמה הלמודית והסכמה הטבעית הוא סביב הצית הפנימית ולא נשאר צינו ובין השם כי אם מסך אחד מזדיל ומתחיל לזרוח עליו אור השכל והשגתו וטעם אמרו משיגה מן החלונות מניץ מן החרכים כי היה מביט בסתר במנהג ארום וארוסה או כמנהג חושקים שמתתרים לא בגלוי כדין איש ואשתו או כדין אהבים שלמים. ענה דודי ואמר לי קומי לך. כלומר העזרני והשפיע עלי משפע כבודו ולכי לך כטעם לך לך להנחתך כלומר השתכלי לזרכך ולשלמותך. כי הנה הסתיו עזר הגשם חלף הלך לו. כלומר כבר יצאת ממזר הטבע הסמרי.

הנצנים נראו בארץ וגו'. בראשית רבה וינא ענה דודי ואמר לי א"ר עזריה לא היא עניה לא היא אמירה אלא ענה לי על יד אליהו ואמר לי על ידי משיח מה אמר לי קומי לך רעייתי יפתי ולכי לך, כי הנה הסתיו עזר זו מלכות הרשעה הגשם חלף אלו ימי השיעבוד. התאנה חנטה פניה והגפנים סמדר נתנו ריח. כלומר כבר התחילו הגחות השכליות לפרוח ולזרוח.

יונתי בחגוי הסלע בסתר המדריגה הראיני את מראיך. מה לך להסתר עוד בנקרת הצור בסתר המדריגה קומי והתנערי. מדרש חזית יונתי בחגוי הסלע שהיו חבוין בסתר בית העולמים, והיא השיבה אחזו לנו שועלים כלומר הסירו השועלים המחבלים כי כרמנו סמדר כלומר הסירו הכחות הרעות והמדות המגונות המונעות הלמוד והשלמות כי כרמנו כלומר כחות הנפש השכליות דקים וחלשים עדיין אם לא יקרמו המדות הישרות ולא יתחזק השכל בקיום המצות יפסד השכל ויהיה כאילן שאין לו שורש כאמרו שמע תורה וקבל מוסר למען תחכם באחריתך. מדרש חזית ד' ברכיה אמר שועלים קטנים אלו ד' מלכויות שנאמר ארבעה המה ארץ מחבלים כרמים אלו ישראל שנאמר כרם ד' נצחות בית ישראל.

דודי לי זאני לו. כלומר אע"פ שאני לדודי ושפעו שופע עלי ואני נכון לקבל.

עד שיפוח היום. כלומר עד שתתקרר רתיחת הטבעיים ונסו הצללים כלומר שיתלשו הכחות החמריות ויסורו המדות המגונות המחשיכות סוב דמה לך דודי לנבי או לעופר האילים על הרי צתר כלומר הסתירה פניה כי יראה מהצט אל האלהים כטעם אכתי לא קשישא, ואמרה לו שילך מאתה וידמה לנבי או לעופר האילים שאמרו שהם רמז לעולם האמנעי והסתחון כלומר שיתואר לו לפי המורגש והמוחש ובלשון בני אדם וידבר צפיהם כאמרו דברה תורה כלשון בני אדם לשכך את האוזן לא שידבר כפי אמתתו ואחדותו והיותו נפרד מחומר מכל דבר ממשיגי החומר כי אינה ראויה להצין בשכלים הנפרדים כלומר בחכמה האלהית. ואפשר שרמז באמרו על הרי צתר שיפרד ממנה, או אפשר שרמז בו שלא יוכלה כי אם חומר או משיגי החומר והוא

פירוש על שיר השירים

והוא הנוקבל החלוקה לא דבר נפרד שאינו נוקבל חלוקה. וכאן נשלמה הפרשה הראשונה, ונראה שהיא בענין שכל האדם בעודו נער שלא הוציא לפועל מציאותו המכוון מומנו וכחות הגוף גוברות עליו ושלא השתדל כי אם בלמודיות וטבעיות.

על ונשכני זלילות בקשתי את שאהבה נפשי. זה הוא תחילת הפרשה השנית ואולי הוא תשלום הפרשה הראשונה והוא רמז לאדם שלא אכל מעץ הדעת טוב ורע ולא נגרש מגן עדן אם אפשר שימוצא ושהוציא לפועל מציאותו המכוון ושלא ידו ולקח מעץ החיים וחי לעולם, ובעבור שאמרה הרעיה סוב דמה לך דודי לצני הסתירה פניה כי יראה ומהביט אל האלהים. עד שיפוח היום ונסו הגללים והרחיקה דודה מעליה הלכה לעת ערב לבקש אותו כאשר הכירה בעצמה שמוכל לו, ובשכר ויסתר זכותה לקלמטר ומוצאה אותו ודנקה זו. גם בראשונה היא התחילה לעורר האהבה ולהכין עצמה לקבל השפע והשלמות באמרה ישקני מנשיקות פיהו, ועל הדרך הזה יחלק הספר לשני חלקים והחלק הראשון עד אני ישנה. והנה בקשה דודה לעת הערב לפני רבים אמנם לפי המשל כי התחברות הדודים וכל שכן החושק עם חשוקתו הוא זלילה כי אז עת דודים לבקש האשה את אישה, כי ביום הולך בעסקיו ורועה ומנהיג עיניו. גם לפי המשל השכל יוחר טוב וחזק זלילה לפי שהאדם פנוי מכל עסקי העולם ומכל עמלו אשר תחת השמש והחושים שקטים ונחים וכ"ש צעת היקיצה בסוף הלילה והם השעות הנכבדות אשר כל מפנה אותם לבטלה מהחייב בנפשו, ונאמר אין רנה של תורה אלא זלילה. ועוד כי כל השגת שכל היא בהשגת לילה שאינה בחושים ולכן אמר אדם ביקר כל ילין נושגל כבהמות נדמו, ואמר ואדם ביקר כל יצין, ובא כדרך אמרו יעלזו חסידים בכבוד ירגנו על משכבותם, רוממות אל בגרונוס וחרב פיפיות בידם. גם אינו רחוק שלשון משכב בשני מקומות אלו רמז למיתה מן ושכבתי עם אבותי, ור"ל קודם מיתתו וחולשת אבריו וכחותיו כטעם עד אשר לא יבואו ימי החושך שם נגד עיניו יום המיתה וביקש את שאהבה נפשו להשלים שכלו ולהוציא אל הפועל מה שיש בו זכח כדי שידבק עם השכל הנפרד להצילו מן ההפסד והכליון. ורבותינו ז"ל אמרו במדרש חזית על משכבי על מרעי הה"ד ונפל למשכב, ואפשר שהבינו הפרשה הזאת על דרך הדבור השני שידבר בה האל לבני אדם אשר ישורנה שהיא תוכחת מכאובים על משכבו כאמרו והוכח במכאוב על משכבו שר"ל שיכיר וירגיש פחיתת חומרו ורוב טבעו. ואולי הדרך הזאת הוא באור על אמרו בחנומות עלי משכב ויהיו נזכרים בפסוק האחד שני דרכים, וביאר הראשון ראשון כאמרו אז יגלה חזון אנשים, וביאר הדרך השנית כאמרו והוכח במכאוב ואמר בקשתי את שאהבה נפשי בקשתיו ולא מצאתיו כטעם אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף להגיד לאדם ישרו ואמר מלאך מליץ הוא הכח המדבר שהוא השכל ואמרו אחד מני אלף ר"ל שהיא נמצא באדם אחד מני אלף כטעם אחד מאלף מצאתי ואמרו להגיד לאדם ישרו להדריכו ולהישירו כטעם ומלט הוא את העיר בחכמתו ואמר ויחוננו זו"ו פתחה וכן ויאמר פדעהו שז לאל הקודם

וזה כן לשכל שעזרו האל וסייעו מן השמים וזא לטהר מסייעין אותו
 והוא קרוב לאמר והיה בעבור כבודי ושמתוך בנקרת הנור וסכותי
 כפי עליך עד עברי וחנותי את אשר אחון וגו', או אמרו ויחננו ויאמר
 פדעוהו שז לשכל שבקש מלת השם שיפדעוהו מרדת שחת כי מלא כפרו
 והבקשה הזאת היא בראותו הפסד חומרו ורוע טבעו יתחדשו עליו
 ספיקות וקושיות שהם לו חליים קשים ומכאזבים רעים ותפעס רוחו
 ויעוררהו שכלו וחכמתו לחפש על טבע החומר השפל ועל סבותיו על
 אמיחת המציאות, והוא המלאך המליץ להגיד לו וישרו ואשר יפדה
 מרדת שאלו. וטעם בקשתיו ולא מנאחיו פעם שנית כטעם ויעתר אל
 אלהים. ואפשר כי ההעמדה הזאת הוא כי בהתפללו והתודותו אל
 השם יעזוב דרכיו הרעים ומדותיו המגונות ויחליף השם טבעו לטוב
 לו ויחקנהו כטעם אברם אינו מוליד אברהם מוליד, ואמרו את שאהבה
 נפשי ראייהם כטעם ישור על אנשים שר"ל שישלח להם תשורה כדי
 שיחפלוו בעדו וירוהו הדרך הישרה כאמרו ויקח אבימלך לאן ובקר
 ועזדים ושפחות ויהן לאברהם וגו', או ר"ל שישאל אביו ויגדהו זקניו
 ויאמרו לו כי נמנע הוא לשום אדם להשיג זה על השלמות כי אם
 בלמוד איש מפי איש ודור אחר דור וישמע חכם ויוסיף לקח. והדרך
 הזאת היא השגה הכרחית וטבעית באדם ונמשכת אחר השכל ומדובקת
 בו, והוא חכמה אנושית. וכן בקש משה רבינו ע"ה אחר היותו שלם
 בנבואה שיודיעהו (השם) דרכיו גם הוא הוכח במכאזב על משכבו
 כאמרו ויפגשהו ויבקש המיתו. ואמנם הדרך הזאת לא ישורנה השם
 כלומר תוכחות המכאזבים ופחיתות החומר אינו מכוון מן השם כונה
 ראשונה שידבר זה האל שהיא בחלמות ובחזיונות לילה, ויהיה אמרו
 אני ישנה ולבי ער וקול דודי דופק פתחי לי וגו' כטעם בחלום חזיון
 לילה בנפול תרדמה על אנשים אז יגלה אמן אנשים ובמוסרם יחמוס.
 ילמדנו זה שאמר הכתוב אז יגלה אמן אנשים מדבר באבימלך ובפרעה
 שגלה את אונם שנא' ויבוא אלהים אל אבימלך בחלום הלילה וגו',
 וכתוב ויבא אלהים אל לבן מה הוא ובמוסרם יחמוס כשם שלקה
 אבימלך בעצירה שנאמר כי עזר עזר ד' בעד כל רחם וגו' זו לקה
 פרעה וכו'. וכן פירש ר' דוד קומחי ז"ל ובמוסר יחמוס מוקשר כמו
 מוסרות כסיל תפתח. להסיר אדם מנועשה כטעם השמר לך מדבר עם
 יעקב וגו' וכאמרו על כן לא נתתיך לנגוע אליה. וגוה מגבר יכסה,
 יש מפרשים גוה כמו גאוה ויכסה הפך יראה כי הגאוה היא לעינים
 כאמרו עיני רמות והגאוה ראש כל הרעות כאשר הענוה ראש כל
 הטובות. ויש מפרשים גוה כמו תוך כלומר העיקר והתוך יעלים מונו
 כי הדרך הזאת היא מופתית ומועטית ונפסקת וידע זה האדם קצת
 דברים וקצת אזהרות והיא חכמה אלהית ומופתית ולכן כנה אותה
 לאל לא חכמה אנושית ולפי דעתי לא נכלל בזאת הדרך ענין הנבואה
 האמיתית כי לא היה אז מקובל ומפורסם ולפני נושה לא היתה אמונת
 הנבואה כי הוא היה ראש הנביאים ומשה כתב ספרו וספר איוב
 והדברים ההם היו מקובלים ושם אותו על ספר או העתיקם מלשון
 אחרת. ואזא מרי מ"כ ערב בזאת הדרך החכמה, ולא נראה לי כן כי

פירוש על שיר השירים

החכמה היא כאמרו אם יש עליו מלאך מליץ כמו שבארנו והוא הבין המלאך לענין אחר ולא יאות בו אמרו להגיד לאדם ישרו, ואינו רחוק אנלי כי אמרו כי אחת ידבר אלהים ובשמים לא ישורנה שאמר דוד בחלום חזיון לילה וגו' הוא באור לדרך השנית אשר לא ישורנה השם והוא הדבור בחלום חזיון לילה אם צלי מוכאזים או צנוכאזים כי שניהם זכח הדמיון לא בשכל, ואידי דסליק וינה ציאר אותה ראשונה, ואמרו אז יגלה חזן אנשים שיודיעם רצונו ואמרו וצמוסרם יחתום ר"ל סתומים יקשור כטעם כי עזר עזר בעד כל רחס או ר"ל ענשם יגזור ודינס יכתוב ויחתום כאמרו הנך מת על האשה אשר לקחת, או ר"ל יסתום ויעלים שלא יודיעם עונשם כאמרו השמר לך מודבר עם יעקב מטוב עד רע, לא שהודיעהו ענשו כל שכן שלא נגעו בחלום ולא צהקו. ואמרו להסיר אדם מעשה כדי שיסור אדם מוועשהו הרע, וגוה מגבר יכסה כמו שביארנו ואמרו יחשוק נפשו ויני שחת וחיתו מעצור בשלח כדי שיחשוק נפשו ממי המצול והכליון המשחית כל צפר כזרע קין שכלה צמבול וכדי שיחשוק חיתו מעצור בשלח כהבל שנהרג כמו שביארתי בשער ההגדה. והוכח צמכאזב על משכבו הוא מין אחד מהדבור בחלום אשר לא ישורנו השם כענין וינגע ד' את פרעה נגעים גדולים ואת ביתו על דבר שרי אשת אברם כי לא הודיעו השם בחלום שהוא נגעו על דבר שרי כי לא היה יודע על מה. ונאן נשלמה הדרך אשר לא ישורנה השם ולא יגיע האדם זה לידיעת השם כי כל זה זכח הדמיון לבד ודברים לא יגיעו כי אם פעמים שלש עם גבר. ואמנם הדרך הראשונה אשר דבר זה האל ואשר ישורנה באר באחרונה והוא זהות לו מלאך מליץ שביארנו כי היא ההשגחה האמתית והדבקה זו, או שעתה אל אלה או שיסור על אנשים כמו שביארנו, או שיהיה לו מלאך מליץ ויעתר אל אלה ויסור על אנשים. או אפשר שאמרו על משכבי ר"ל כי גם צעת הראוי להתרשל ולהתעצל מדרוש החכמה והוא צעת השחדלי בשלמות הראשון שהוא שכובה ושינה כאמרו עד מתי עזל השכב מתי תקום משנתך קמתי והתעוררתי צזריזות לבקש את שאהבה נפשי ואמרו צלילות כי כל מבקשהו יבקשהו מתוך חושך וערפל וזאת היא אשת חיל אל אישה חשוקתה מבקשת דודה לפני משכבה ואמרה בקשתיו ולא מנאחיו.

אקומה נח אסובבה צעיר צשווקים וגו' בקשתיו ולא מנאחיו. כפלה בקשתיו ולא מנאחיו לרמוז שמנאחותו רחוק ומעט ושאינו נמצא בשתי בקשות אלו, ואחרי כן אמרה מנאחיו השומרים הסובבים צעיר כלומר הכרוצים שומרי דרך עץ החיים ושאלה אותם את שאהבה נפשי רחיתם, ומהנה נראה כי יש מין מראים ומין מונעים או הם מראים למי שלא אכל מעץ הדעת טוב ורע, ואלו הם מראים דרך עץ החיים אחר אשר שאלה מהם או ראו דודה אע"פ שלא נזכר בפסוק שהגידו לה אנה דודה, נראה בצאמת שהם הודיעהו דבר או הדריכוה אליו מאמרה כמעט שעברתי מהם עד שמנאחתי את שאהבה נפשי וזאת לא פגעה צשומרי החומות כי לא יאז דודה מן העיר ולא הוצרכה לצאת לבקשו חוץ לעיר, גם לא הכוה ופצעהו השומרים הסובבים צעיר כלומר צתוך

בתוך העיר אשר נקשה דודה בתחילת הלילה צעת הראוי ללכת בעיר
 לבקש כל איש בני ביתו לאסוף אותו הביתה. ולכן לא תמצא זה
 שינאה מן העיר ולא שבקשה לנאת השדה ולשון בנפרים כי לא נסתה
 ללכת באלה ולכן דמה אותה למגדל דוד שהיה בירושלים באשר היא
 שם באמרו כמגדל דוד צוארך וזאת מנאה דודה בתוך העיר אחר שתי
 הנקשות בבקשה השלשת. ונראה כי שלש נקשות אלו כטעם והיו נכונים
 ליום השלישי וכטעם יחיינו מיומים וביום השלישי יקימו ונחיה לפניו
 שהוא רמז לשלשת החכמות כלומר הטבעית והלמודית והאלהית. ואמנם
 באלהית והם הבית הפנימי עומדים המראים דרך עץ החיים ומי שלא
 אכל מעץ הדעת טוב ורע כזאת האשה החשובה שלא נתעללה בדבר
 לא יפגעו זה המכים והפוצעים אף כי השוללים שומרי החומות או
 לא יהיו לה למכים ולפוצעים כי אם למראים ומישרים ועוזרים. ואמנם
 מי שאכל מעץ הדעת טוב ורע כלומר שאכל ממנו להרבות התאוות
 ובחר הערב מוננו לא הצריך לדד והמועיל לא יוכל לקחת מעץ החיים
 וחי לעולם עד יעבר זהם ויכווה מכה רבה, ואולי ימנעוהו לדד כמו
 שיתבאר בפרשת השלישית.

בפעם שעברתי מהם עד שמנאתי את שאהבה נפשי אחזתיו ולא ארפנו
 עד שהביאותיו אל בית אמי ואל חדר הורתי. כלומר כי בעוד
 השתדלי בשלמות הראשון שהוא צריך לגוף שהוא בית אמי כלומר נפשי
 היה תמיד נגד עיני כטעם בכל דרכיך דעוה וכאמרו כל דרכי נגדיך,
 או ר"ל עד שהביאותיו אל בית אמי וגו' ששמתי כל כחות הגוף לעבודתו
 ולמשמעתו, או ר"ל עד שהביאותיו אל בית אמי שחברתיו עם אמונתו
 ותורת אמי. ואומרו אל חדר הורתי אל הסתרים והרמזים אשר בתורה.
 מדרש חזית עד שהביאותיו אל בית אמי זה סיני ואל חדר הורתי
 זה אוהל מועד.

השבעתי אתכם בנות ירושלים בצבאות או באילות וגו'. כאשר ביארנו
 למעלה. אם תעירו וגו' שלא ירסו או שלא ימרו בעוד
 שתחפץ. ועתה נפרד הדוד ממנה.

פי זאת עולה מן המדבר. עתה שב הדוד וקרא אותה ואמר מי זאת
 עולה מן המדבר. ואפשר שכונן באמרו עולה מן המדבר לשתוף
 מדבר כלומר שנעלה במעלת הדבר והחכמה. באלה שמות רבה
 על וינהג את האזן אחר המדבר בזכות מי שדבר עמו בין
 הצתרים כי אין מרבר אלא דבור שנאמר ומדברך נאזה. ועוד
 שם וינהג את האזן אחר המדבר למה היה רודף אחר המדבר
 לפי שראה שישראל נתעלו מן המדבר שנאמר מי זאת עולה מן המדבר
 המן והבאר המשכן והשכינה כהונה ויולכות וענני כבוד. ילמדנו על
 ומשה היה רועה מי זאת עולה מן המדבר עלויה מן המדבר ואפשר
 שרמז באמרו עולה מן המדבר והוא הנאות שעולה בזמן החרב כלומר
 בחד חריב שהוא ששים שנה כי אז יתחזק השכל בהחלש הכחות
 החומריות ולכן אמר אחר זה הנה מטמו שלשמה ששים גבורים סביב
 לה. ילמדנו פרשת זאת חוקת למה נהנה תורה במדבר כשם שהמדבר
 לא נזרע ולא נעבד כך המקבל דברי תורה פורקין ממנו עול מלכות
 ועול

פירוש על שיר השירים

ועול דרך ארץ. ר"א צמדצר מוי מקיס את התורה מוי שמיים עמנו
 כמדבר מפליג עמנו מן הכל. ילמדנו צמדצר מיני ומי יתן והייתי
 צמדצר עכשיו היכן שעשיתי להם הניסים וכן הוא אמר מוי יתנני
 צמדצר היכן שהייתי ונתקלסת שנא' ישאו מדבר ועריו. משל לנשיא
 שנכנס למדינה ואותן בני המדינה ראו אותו וברחו נכנס לשניה ברחו
 מלפניו נכנס לעיר אחת הרבה ראו אותו והיו מקלסין אותו אמר
 הנשיא זו העיר טובה מכל המדינות כאן אני צונה לי אכסניא וכאן
 אני דר כך כשצא הקצ"ה לים צרח מלפניו שנא' הים ראה וינס
 ההרים רקדו כאלים צא מדבר הרבה קידמה אותו וקלסה אותו שנאמר
 ישאו מדבר ועריו זו העיר טובה היא מכל המדינות כאן אני צונה לי
 אכסניא ודר בתוכה התחילו שומחים שהקצ"ה דר בתוכו שנאמר ישושם
 מדבר וציה, ואמרו כתמרות עשן ר"ל עולה ציושר וכתמר יפרח או
 היא כטעם ומשה נגש אל הערפל, ואמרו מוקטרת מור שנולאה כרסה
 מן התורה, ואמרו ולבונה שמדותיה ובגדיה לבנים, ואמרו מכל אצקת
 רוכל שלמדה כל מיני החכמות או רומז אל הסייגים והתקנות. מדרש
 חזית מהו מכל אצקת רוכל ר' אליעזר אומר קראי ותנאי וקרובי ופיטיני.
 הגה מטתו שלשלמה ששים גבורים סביב לה מגבורי ישראל. אפשר שלקח
 מספר ששים לטעם שתא אלפי עלמא שהוא רומז לששים שנה
 כאשר ציארנו צעיר ספירת העומר, וקרא נפש האדם מטה צעזר
 שהוא כחומר וכנושא לשכל הנפרד, והמטה והמנע והנושא אחד צענין,
 ולקח לשון מטה צעזר שאמרה האשה ר"ל שכל האדם על משכני
 צלילות בקשתי את שאהבה נפשי וכן אמרה הנך יפה דודי אף נעים
 אף ערשנו רעננה. ואמר אשר לשלמה לה לנלך שלמה כי לא יגיע
 למלכות ולהמשח צעמן משחת קודש עד יחלשו הכחות החומריות ויחרבו
 כטעם אין צן דוד צא עד שיכלו נפשות צצגוף, ואמרו ששים גבורים
 סביב לה אפשר שהוא כטעם כשושנה צין החוחים כן רעייתי צין הצנות
 ור"ל כי הששים שנה הם גבורים וכחות האדם בהם חזקים וצריאים,
 ואמרו סביב לה ר"ל מונעים ממנה לקבל השכל הנפרד שהוא צורתה
 ושלמותה וציאתה אל הפועל וזה הוא אמרו כולם אחוץ חרב מלומדי
 מלחמה כטעם וצא מלך וסבב אותה וצנה עליה ונודים גדולים, ואמרו
 מגבורי ישראל הוא שצח לא שיהיו מצני עשו ר"ל כי אע"פ שהם אחוץ
 חרב צכלי אומנות עשו שנא' צו ועל חרבין תחיה הם מצני ישראל
 השר עם אלהים ועם אנשים. צראשית רבה ויצא הגה מטתו שלשלמה
 מטתו זה בית המוקדש כולם אחוץ חרב מועשה הטוב מלומדי מלחמה
 זו תורה איש חרבו על ירכו זו מילה מפחד צלילות שהם צריצים מן
 החטא שמשול צלילה.

אפריון עשה לו המלך שלמה וגו'. אחר שהזכיר המטה שהוא רמז
 לשכל האדם צעוד היותו צכח מוכן לקבל קודם צאתו אל הפועל
 והשלמות הזכיר כי אחרי כן המלך שלמה שהוא רמז לשכל האדם אחר
 אשר יצא לפועל ונאחז צשכל העיוני עשה לו אפריון שהוא מקום אחד
 נאה ונכבד כמו חופה ומטה להתחבר עם דודו, וקרא שכל האדם מטה
 צלשון נקלה עד היותו תוך ששים שנה כי הם גבורים וחזקים כולם
 אחוץ

אחוזי חרב מלומדי מלחמה למנוע ממנוע השלמות הגמור והאמתי, ואמר כי אז הוא לשלמה ולא למלך שלמה, ואמר הנה נעטו כלומר כן הוא הטבע והמציאות ברוב, ולא אמר זו עשה שהוא לשון תקון ויציאה מן הכח אל הפועל, ואחר כן קרא אותו אפריון כלשון כבוד, ואפריון מלשון פוריא שהוא מלשון פריה ורביה כי אז הוא עושה פרי ואמת עשה לו כלומר שהקן אותו והוציאו מן הכח אל הפועל, ואמר לו כלומר לצורך אמתתו ותועלתו, ואמר המלך שלמה כי אז הגיע למלוכה ואז בן דוד בא, ובזאת לבד כלומר המבקשת דודה על משכבה נקרא המלך שלמה, ואמר במלך שלמה לא בראשונה ולא בשלישית כלומר הישנה אע"פ שלבה ער ואמר שעשה אותה מעצי הלבנון שנתלבנו דעותיו ועלותיו ומדותיו זכות ולבנות וסרו ימי השחרות והילדות וחלשו הכחות הממשיכות.

עמדיו עשה כסף. כלומר היסודות והעמודים אשר הבית נכון עליהם, והם התורה והמצות הם נכספים וטובים ככסף, וזו התורה והמצות לעמודים כאמרם כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת, וכאמרם וכל שמעשיו ר"ל התורה והמצות מרובים מחכמתו למה הוא דומה לאילן שענפיו מועטין ושרשיו מרובים ואפי' כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מוזיזין אותו ממקומו. הנה התורה ר"ל המצות השרש והיסוד וכאמרו שמע תורה וקבל מוסר למען תחכם באחריתך ובאמרו ראשית חכמה יראת ד' ואמר רפידתו זה כלומר מה שהגיע על העמודים והוא החכמה הוא יקר מזהב קרא התורה כסף והחכמה זהב כטעם תפוחי זהב במושבות כסף, וכן אמר תורי זהב נעשה לך עם נקודות הכסף. מרכבו ארגמן ר"ל כל מיני החכמות, ואמרו תוכו רצוף אהבה מצנות ירושלם ר"ל כי כל הכחות או כל הנפשות הטובות משהוקקות לו ונשמעות אליו שלא יעמדו כנגדו ויאחזו חרב להלחם בו והתגברו עליו. מדרש חזית אפריון עשה זה כסא הכבוד עשה לו המלך שהשלוש שלו מעצי הלבנון זה בית קדשי הקדשים של מטה. ה"ד מכון לשבתך מכון מכוון כנגד שבתך רפידתו זהב אלו דברי תורה שגא' הנחמדים מזהב.

צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתונתו וציוס שמחת לבו. אפשר שאמרו צאינה וראינה בנות ציון שאמר כן נפש האדם או השכל החומרי לכחות הגוף או לשאר כחות הנפש אחר אשר נשלם שכל האדם ואחר ששכל העיוני ונפרד מן החומר ונדבק בשכל הנפרד וקרא אותם בנות כטעם חד חריב כי אז הגוף חרב וציון כמו שאמרנו בעולה מן המדבר. ילמדנו פרשת ויגש כל מה שאירע בציון וכו', בעטרה שעטרה לו אמו אפשר שהתורה והחכמה קרא אמו כאמרו ואם לצינה תקרא, ואמרו זנתה אמכם הוציאה הורתכם אפשר שקרא אמונתם או מורה האמונה ומנהיגיה אם ישראל. צילמדנו פרשת כי תוליד צנים זנתה אמו הוציאה הורתם אמו זה הקהל הורתם זה תורה הוציאה הורתם הוציאה הוראות שכתבתי בתורה. או אפשר שקרא אמו נפשו הטובה ותהיה הנפש האם והחומר ר"ל הגוף בית האם, או אפשר והוא הנראה כי

פירוש על שיר השירים

הנפש אמו והתורה קרא בית אמו וחדר הורתי כטעם תורת אמו כי התורה סייג גדר בית וחדר, ואולי בא כאמרו אשר יסרתו אמו ואע"פ שנפש האדם חומרי לשכל והשכל נורחא והיא אשתו באמת והיא המעטירה את צעלה כאמרו אשת חיל עטרת צעלה קרא הנפש הנה אם השכל אחר אשר שכל האדם מוכונה בספר הזה לאשה חשוקה כי היא כחומר וכנושא לשכל הנפרד כי לא היה יודרך העוסר במקום אחד להמשיך לזכר מה שהמשיך לנקבה, וכן קרא הנפש אם השכל כאמרו בני אמי נחרו בי שר"ל שאר כחות הנפש וכאמרו וישתחוו לך בני אמוך ויום חתונתו וזיוס שמחת לבו הוא כאשר ינא שכל האדם מן הכח אל הפועל כי המציאות הוא העטרה והתפארת והוא השחוק והשמחה. וכתב הרב צמדע שאמר עטרוהיהם כלומר דעה שידעו שכללה זכו לחיי העולם הבא מצייה עומה והוא העטרה שלהם כענין שאמר שלמה בעטרה שעטרה לו אמו. מדרש חזית זיוס חתונתו זה סיני חתונים היו וזיוס שמחת לבו אלו דברי תורה כדכתיב פקודי ד' ישרים משמחי לב. ילמדנו אחרי מות זיוס חתונתו זה סיני יוס מתן תורה, וזיוס שמחת לבו זה אהב מועד, ואמרת כי אלו דברי האשה כי לא מצאתי בשום מקום שדבר הדוד לבנות ירושלם כי אם לדודתו בלבד, ולא שהרעיה דברה בשום מקום כי אם לדודה בלבד או לשומרים כטעם חויך חויא ואת חויא כאדם. הנך יפה רעייתי הנך יפה עיניך יונים, ילמדנו פרשת ויקחו לי תרומה הנך יפה רעייתי הנך יפה צמעשה אבותיך וכו' עד הנך יפה צעולם הזה הנך יפה צעולם הבא.

הנך יפה רעייתי. א"ר שמעון בן פזי הקב"ה מוקלסה בלשון כפול לפי שיכול להמירה באחרת, פי' כטעם הנך יפה צעולם הזה הנך יפה צעולם הבא והיא מוקלסת בלשון פשוט הנך יפה דודי אף נעים לפי שאינה יכולה להמירו וצמתי הראשונות לבד קלסה בלשון כפול אבל הישנה לא קלסה בלשון כפול כי רחוקה היא להמירה באחרת אע"פ שלשון הילמדנו הוא באמרו להמירה באחרת אשה אחרת כטעם מודים מודים שמע שנוע כך דרך התנאים לערצב הדברים להסתיר. מדרש חזית עיניך יונים מה יונה זו משעה שהיא מכרת את בן זוגה שוב אין נמירה אותו באחר כך ישראל משעה שהכירו להקב"ה לא הנמירוהו באחר

שניך כעדר. מדרש חזית הקלוצות מילין קניזין שעלו מן הרחצה שהיו כולם מרוחזין מן העונות, שכולם מתאימות מדרש חזית שהיו כלם מתאימים בין שכינה לאלהך, ה"ד ויסע מלאך ד' ושכלה אין בהם שלא נזק אחד מהם.

כחוט השני וגו'. נראה שזאת הפרשה מהנך יפה רעייתי היא תחילת ענין ובא לבאר איך היתה מתחלת האשה הנרמזת בפרשת על משכבי ותאר אותה וספר שצחיה וזכר זה שצחיה בעשרה דברים בנוספר לרמז על ענין עיניך, נזרתך שערך שניך שפתותיך ומדברך רקתך צמתך צוארך שדיך. מדרש חזית כחוט השני שפתותיך זה הקול שלפני הדבור שנה' וישמע את קול דבריכם, כפלה הרמזון רקתך אפי' הקטן שצך מלאים כרמון.

כנגדל דוד צואדך צנוי לתלפיוה. שאמרוהו פיות חיות. שני שדיך כשני עפרים. זה משה ואהרן ואפשר כי צמתך מצומת הגידין והוא תאר לרצוני השער והראשון והוא אמרו עיניך יונים מצעד לצמתך הוא תואר לגנות העינים כי הם אחד ויהדברים שדרך החושקים להזכיר ציופי האשה, והשני והם אמרו רקתך מצעד לצמתך הוא תאר לקוונות הראש כלומר לרצוני שער הראש, ואמרו שערך כעדר העזים וגו' תאר למראה השער שהיה צהוב או למעלותיו ושורותיו שקורין טוולאט, וכנגדם אמרה הרעיה על הדוד קוונותיו תלתלים שחורות כעורב ואפשר כי מלת תלתלים מורה על רצוני ושורותיו ואמרו עד שיפוח היום ר"ל עד שתתקרר רתיחת הטבעים ונסו הלללים שיסורו המדות המחשיכות או ר"ל ונסו הלללים שיחלשו ויחשוך אור הכחות החמרות כי בערב מתגדלים הלללים ומתארכים וראשיהם מתרחקים כאלו הם צורחים מצעלי הצל שהם אללם צחני היום או אמרו עד שיפוח וגו' כמו צעוד שיפוח כלומר צעוד רתיחת הטבעים ונסו הלללים צעוד שאין אל לכל צריה כלומר שאור הכחות החמרות חזק מאד, ואמרו עד שיפוח היום אלך לי אל הר המור אל גבעת הלבונה כלומר שלא יתן לה כי אם התורה שהיא המדות הישרות, ואפשר שזה הפסוק דברי האשה כי כן אמרה היא למעלה לדוד עד שיפוח היום ונסו הלללים סוב דימה לך דודי וגו', ולכן השיבה לה הדוד כלך יפה רעייתו וגו', והפסיק הפרשה כי זאת הפרשה לא שצחה כי אם בצדדיה ובדבורה ובפרשה הסמוכה לה שצחה צמדותיה וחכמותיה, ואמר כלך יפה רעייתו ומוס אין צד, העיד צה שהיתה שלמה ואין צה מוס מה שלא עשה כן באחרות.

אתי מלצנון בלה אחתי מלצנון תבואי. כלומר תבואי אלי מתוך המדות והבגדים הלבונים והנקיים שרמז באמרו אל גבעת הלבונה, ואמרו תבואי מראש אמונה, כלומר תשתכל מתוך הקבלה והאמונה שהוא שרמז באמרו אלך לי אל הר המור, מנוענות אריות ומהררי נמרים הם כחות הגוף והם השועלים מחבלים כרניים.

לבבתי אחותי בלה לבצתוני באחת וועניך. כטעם אחת מצלעותיה כלומר באחת מן הדדיה אבל הענין הזה הוא הכד הטוב הפך הצלע ההיא ואמר כן השכל הנפרד לנפש האדם.

מה טובו דודיך מיין וריח שמניך מכל בשמים. אפשר שלקח יין ושמן להיותם הנכבדים שכל המשקים ונפרדים מעובי החומר והם התכלית משני הפירות ההם והמכוון צהם וכבר לקחה אותם לערך פעמים וכבר ביארנו טעם שמניך בלשון רבים, ואמרו דגש והלצ תחת לשונך הוא רמז לתורה שנושלה צהם לענין כמו שצאתי בשער ספירת העומר, ואמרו וריח שלמותיך כריח לבנון שמדותיה שהם בגדים ללבושו לבנים ונקיים כטעם בכל עת יהיו בגדיך לבנים.

כן נעול אחותי בלה גל נעול מעין חמוס. נראה כי עתה צא לתאר איך ימצא ענין אשת חיל וצקשת דודה על משכבה בשלמותה ויציאתה אל הפועל והוא צהיותה בתולה אל אישה תשוקה והיא זוג ראשון שנקל לזוג, לא אלמנה, ימשל צה אישה והוא צדיק גמור לא בעל תשובה

פרוש על שיר השירים

מדרש חזית גן נעול אלו הבתולות וועין תחום אלו הזכרים ואמר גן נעול אחותי כלה רמוז בגן עדן אשר הוסיף בו האדם ואמר שהוא נעול ותחום כטעם אם חומה היא וגו' ר"ל שלא נכנס שם הנחש להשיא לאשה ולא הטיל בה זרעו והוא הפך מאמרו עיר פרוצה אין חומה איש אשר אין מעצור לרוחו ור"ל שהיה האדם ונתחילה מאמין ירא אלהים וסור וירע.

שליח פרדס רימונים עם פרי מגדים. כלומר אפי הפחות שנגנותיה שהוא בית השליח נושא פרי נוטה למתיקות כלומר אם יש באחד מוועשיה או מודותיה שום דבר נוטה לטבע ולחמוץ הוא עם פרי מגדים כלומר הוא מעורב במתיקות, כפרים עם נרדים כלומר שהסירה כל מודותיה הרעות במדות המישרות וכפרה על העונות כי הוא קרוב לנמנע שימצא אדם שלם בטבעו בכל כאמרו ואיש אין בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, אך ימצא אדם שלם ברוב מדותיו ויכול להפך המדות הרעות ולמשול בהם ולהעוותם כלפי חסד.

גדר וכרכוס קנה וקמון. כלומר שהיא טובה למראה וריחה טוב, עם כל עני לבונה כלומר דעות זכות ואמינות נקיות וישרות, מר והאלות עם כל ראשי בשמים, כלומר תורה ומצוות שנצטוו באהל מועד וקבלות שידעם יושב אהלים לא איש שדה.

סעין גנים באר מים חיים. כלומר ואחר זה הוא מעין גנים באר מים חיים שהשיגה לעץ החיים כאמרו תורת חכם ונקוד חיים, וכאמרו שמה מים מצורך ונוזלים מתוך בארץ, ואמרו ונוזלים מן הלצנון ר"ל כל זה השלמות מגיע לה מלצון מדותיה.

עורי צפון ובואי תימן. כלומר הסירי הצפוני וקרבי הימיני כטעם לב חכם לימיני ולב כסיל לשמאלו. עורי צפון ובואי תימן ר' אלעזר אומר לכשיתעוררו הנתונות בצפון ויבואו ויחננו בדרום כד"א הנני מביא אוהם מארץ צפון וקצנתיים מירכתי ארץ לכשיתעורר גוג ומגוג שהוא נתון בצפון ויבוא ויפול לו בדרום כד"א ושאתיך והעליתיך וכו' לכשיתעורר מלך המשיח שהוא נתון בצפון ויבנה בית המקדש שהוא נתון בדרום כד"א העירותי מצפון ויאת. הפיחי גני יזלו בשמיו, ר' נחוניא בשם ר' בנימין בר' לוי אומר לפי שבעולם הזה כשרוח דרומית מנשבת אין בו רוח צפונית מנשבת וכשרוח צפונית מנשבת אין רוח דרומית מנשבת, אבל לעתיד לבוא הקב"ה מביא רוח ארגסטס לעולם ומנהיג שתי רוחות כאחד ומשמשות שתיהן ה"ד אמר לצפון חני ולתימן אל תכלאי, והוא כטעם גומל נפשו איש חסד ועוכר שארו אכזרי, ואמרו אחוז בזה גם מזה אל תנח ידך, או ר"ל עורי צפון הביאי הצפון והנסתר ובואי והשתכלי הטוב והנבחר. הפיחי גני יזלו בשמיו כלומר יהיו דבריך בגני ותשיגי תועלותיו וריח בשמיו ומפני מעלתו ועליונותו אמר יזלו והיא השיבה יבא דודי לגנו ויאכל פרי מגדיו כלומר הראויים לו, כלומר ישלים פעולתו כי אני מוכנת לקבל שפעו. באתי לגני. מדרש חזית באתי לגן אין כתיב כאן אלא באתי לגני לגנותי מקום שהיה עקרו מתחלה ועקר שכינה בתחומים היתה ה"ד וישמעו את קול אלהים מתהלך בגן מהלך אין כתיב כאן אלא מתהלך

מתהלך. אכלתי יערי עם דבשי שתיתי ייני עם חלבי שהם משקה הזקנים והנערים ורמז לחכמה ולאמונה כלומר נשלמה תאותי וחשקי וכל אלו המאכלים דברים נפרדים מן החומר ומתוקים. אכלו רעים שמו ושכרו דודים, כלומר עשה משתה לרעיו ואפשר שקרא רעים הכחות כלם והאכיל אותם כטעם יודע לדיק נפש בהמתו, וכאמרו משכיל לדיק לבית רשע והם שרמזו באמרו על עדרי חזרדיך. ואפשר שאחר שהתחבר השכל הנפרד עם השכל החומרי נחשב כחלק אחד מחלקי הנפש, או אפשר כי בהשלים הוא פעולתו ישלימו שאר הפועלים ג"כ פעולתם. וכאן נשלמה הפרשה השנית באשה היל אל אישה תשוקתה שהיא אשתו האמתית ולכן היא לבדה וזו היא לדיק גמור שכל מדותיו ישרות ואמונותיו אמתיות, ועתה יתחיל הפרשה השלישית בצעל תשובה או אמור באלמנה ימשול בה אישה והוא זוג שני שקשה לזוגו.

אני ישנה ולבי ער. מדרש חזית, אני ישנה מן המצות ולבי ער לגמילות חסדים, אני ישנה מן הדקות ולבי ער לעשותן, אני ישנה מן הקרבנות ולבי ער לקריאת שמע, אני ישנה מבית המקדש ולבי ער לבתי כנסיות ולבתי מדרשות, אני ישנה מן הקץ ולבי ער לגאולתו, ומצינו שהקב"ה נקרא לבן של ישראל שנא' צור לבני וחלקי אלהים לעולם. הנה נראה לכל מבין כי זאת פחותה מן השמים אשר לפניה כי זאת שכבה והתחילה לישן ולא שאלה דודה ולא נקשה אותו ולא המתינה לו, וקשה מכל זה כי קול יודי דופק, ואומר פתחי לי אחותי רעיתי יונתי תמתי שראשי נמלא על קווצתי רסיסי לילה, דבר לה בתחנונים ואמר לה עד מתי עזלה תשכבי מתי הקומי משנתך והיא לא רצתה לפתוח לו אמר עזל שחל בדרך ארי ברחובות.

פשטתי את כתנתי איככה אלבישנה רחצתי את רגלי איככה אטנפס. ואמנם אע"פ שנתעזלה ולא היה אל אישה תשוקתה עם כל זה נשקעה צעינה אבל היה לבה ער והתעוררה לקול דודה ושמעה לקול אישה ומשל בה צעלה בסוף והיתה צעלת תשובה וכאשר שלח ידו מן החור שהשיגה לה מן החור והאיר לה לא מן החלון שהוא גדול ושלה השפעתו אליה מעיה המו עליו והתעוררה אליו.

קפתי אני לפתוח לדודי וגו' פתחתי אני לדודי ודודי חמק עזר לא אמרה קמתי ופתחתי לדודי בזריזות אבל קמתי אני לפתוח ואחר אשר קמה השתכלה בנועם עינה ושמה מחשבה ברוב תענוגיה לא לפתוח מהר ואמרה וידי נטפו מור ואנצעותי מור עוזר כלומר כל המעשים היו מנושמים או ר"ל פעולות ידי ומעשי אנצעותי היו מור עוזר, מדרש חזית וידי נטפו מור עוזר על מרדי שנאמר וינחם ד' על הרעה אשר דבר וגו' ר"ל שמעביר החטא, ואמרה על כפות המנעול, וטעם מנעול שהיו סוגרים ונועלים על פניה מבוא בית ד' ואפשר שהוא כטעם ושכוחי כפי עליך עד עברי, ואמרו והסירותי את כפי וגו' כי לא ישיג עד הסרת הכף המסירה. מדרש חזית על כפות המנעול שאם ננעל צפניהם שלא יכנסו לא"י ועם כל זה פתחה אחרי כן ודודה חמק עזר כטעם אם יוס תעזבני יומים אעזבך התעייף עיניך זו ואיננו

פירוש על שיר השירים

ואיננו. בקשתיו ולא מנאתיו קראתיו ולא ענני, היינו שהתי בקשות
שלא מנאה דודה צהן ואינו מנאה צהן.
מצאוני השומרים הסובבים צעיר הכוני פצעוני נשאו את רדידי מועלי
שומרי החומות, כטעם על חומותיך ירושלם הפקדתי שומרים ואלו
השומרים הם הימכים והפוצעים אשר בידם להט החרב המתהפכת,
אשר מקדם לגן עדן כלומר אשר שם צעבור חטא האדם על פתח גן
עדן לשומר את דרך עץ החיים להכות ולפצוע למי שאכל מעץ הדעת
טוב ורע אם שלח ידו לקחת מעץ החיים, ובדעת האומר עץ הדעת
שאלו אדם חטה היתה ואינם המראים ולכן לא שאלה מהם את
שאלה נפשי ראיתם כאשר אמרה המבקשת דודה על משכבה, גם
לא מנאה דודה על משכבה. גם לא מנאה דודה כאשר עברה מהם,
או אולי הם מראים למי שלא אכל מעץ הדעת טוב ורע והם מכים
ופוצעים ומונעים למי שאכל ממוכו ויהא אמרו וישכן מקדם לגן עדן
ר"ל שם צו מתחלה כלומר מעת היות האדם, ואולם יש מרבותינו ז"ל
שהבינו מקדם לגן עדן קודם שנברא העולם ושהטבע חייב שיהיו מכים
ופוצעים גם למי שאכל מעץ הדעת, וכדעה האומר עץ שאלו אדם
הראשון תאנה היתה כמו שדרשו רבותינו ז"ל על נורא עלילה על בני
אדם בפסוק ויוסף הורד מצרימה, ואמר נשאו את רדידי מעלי אפשר
שהוא כטעם הורד עדיך מעליך, ויהיה הסרת הרדיד מניעות השלמות
כטעם בן עזאי נכנס ונפגע כי אחר שנשתמש במדות השכליות בפעלות
החומר נתלכלכו וכדנצקו לחומר, ויקשה להם להשיג החלה כאמרם
משנא אדם על חוה הטיל צהן זהמהא. מדרש חזית נשאו את רדידי
מעלי זה הזיון, הני ר' שמעון בן יוחאי ז"ן שנתן להם בחורב שם
המפורש היה חקוק עליו וכיון שחטאו נוטל מהם כיצד נוטל מהם חד
אמר ירד מלאך ומקלפו ואולי דעתו כי שני ההפכים מנאחים ולכל
מניאות מלאכו הנמניאו וחד אמר מאליו נקלף ואולי דעתו כי האחד
מניאות והפכו העדר כמו שאמרו לא זכו נכתבים למיתה ואמרו אל
יכנס לגן עדן הרי גיהנם. שומרי החומות שומרי חומותיה של תורה,
או אפשר שר"ל שלילה התאוות הגשמיות והפשטה המדות החומריות
שמתקשט מהן ולבשה אותן האשה השינה והעללה ומפני דבקותה
בהם היא קשה לפרוש והפרידה מהם היא צעיניה מכתמו' והסרת
רדידה ועדיה כי היא זוג שני שקשה לזווגו כקריעת ים סוף, אבל
בחור שנשא בתולה כלומר צדיק שנשא אשת חיל אל אישה השוקפה
מבקשת דודה על משכבה אינו מצטער בהפרידו מכחות החומר ואינו
מרגיש בו ואינו צעיניו ליסורין אף כי מכות ופצעים גם לא ינטרף
לפצוע האוהב כי בן האב קודם חטאו היה בתוך הגן לא היה צריך
לעבור השומרים אשר בידם להט החרב המתהפכת אשר היו מקדם
לגן עדן כלומר אשר היו לפני פתח גן עדן ואולי הושמו שם למונעים
אחר חטאו או לפני חטאו או שבו למונעים אחר חטאו ואם היו
למראים קודם חטאו, ואם האומר האדם אם הוא לאדם אפשר לקחת
מעץ החיים מנלתי שיעבור השומרים איך לא ספר הכתוב, יש להשיב
כי ספרו החרב ספר הקודם בו כבר וצעבור חטאו הושלך משם והושמו
השומרים

השומרים ועוד כי לייעוט המצאו לא זכרו וכל שכן שלא זכר מציאותו
למי שאכל מעץ הדעת נגרש מגן עדן אף בעבורו השומרים כי הוא
יותר מעט אע"פ שרמז היותו אפשרי כאמרו (ועתה פן ישלח ידו כמו
שאמרו רבותינו ז"ל באמרו) הרף ממני ואשמידם כי משה תפוס היה
בקדש אלא פתח לו שיעמוד ויתפלל לפניו. ואמנם יש מרבותינו ז"ל
שדעתם כי הוא נמנע למי שאכל מעץ הדעת לשוב עוד לאכול מעץ
החיים ואמרו כזה כהן שנתגרסה שאינה יכולה לחזור כמו שבארנו
בשער הגן, ויש מהם שאמרו כזה ישראל ואע"פ שהאירו חטא האדם
הקודם בזרעו אחריו והחטא הוא תאוה טבעית מזד הנפש המתאוה
כדעת האומר לגן עדן קודם שנברא העולם ושהטבע כן חייב חשק ויצר
מזד הנפש החיונית כדעת האומר שהושמו הכרוזים ואת להט החרב
המתהפכת אחר חטא האדם ואמרו ישראל שעמדו על הר סיני וכל
האדם לקחת מעץ החיים מזלתי שיכוחו השומרים. בראשית רבה על
להט החרב המתהפכת אמר אדם מי מיליל בני מאש לכהטה, רב הונה
בשם ר' אבא אמר חרב מילה שנאמר עשה לך חרבות צורים כלומר
מניעה היתרונות. רבנן אמרי חרב תורה שנאמר וחרב פיפיות בידם
כלומר תקון המדות והאמונות, והלכו בדעת היותו נמנע לקחת מעץ
החיים מזלתי ההכחות והפגעים זולת אומתנו עד שזריק והוא השכל
הטוב שנשא בתולה והיא הנפש הטובה לסבת עוותה ומריה הטבעי
זה לדבקותה בחומר חייב הטבע שיפגעוהו השומרים ויכוחו ונכת מות
והמכות והפגעים יצילוהו מן המות האמתי וינציחוהו אל הפועל
והשלמות אשר נברא בו כזה והוא להיותו מגיע מן הארץ ועד הרקיע
ומוקצה השמים ועד קצה השמים, כאמרו למן היום אשר ברא אלהים
אדם על הארץ ולמקצה השמים ועד קצה השמים, וקצה ממלת ולמקצה
משמש לשנים עם הלמד לפניו ועם המס למה שאחריו. אמרו רבותינו
ז"ל אידי ואידי חד שיעורא הוא עם היות הנראה שהאחד כפלים מן
האחר ועוד שיעור קוטר הארץ אבל הרמז שנברא כזה להיות אורך
שכלו ורחבו כן כלום לדעת ולהגיע שכלו כל מה שבארץ עד לקצה
השמים ומוקצה השמים ועד קצה השמים שהוא ידיעת ציור סדר העולם
והנבגתו והקשר חלקיו הנראה מאחריו ונצחתו אל הפועל ידבק עם
השכל הנפרד ויופשת מן החומר. והיה אז באמת צלם אלהים ויולד
הבן השלישי לאדם שהוא לעולם חביב ואשר הוא צלמו וצדמותו,
בראשית רבה פרשת כ"ג כי שם לי אלהים זרע אחר ר' תנחומא בשם
ר' שמואל אומר מאותו זרע שהוא קם ומקום אחר, ואי זה המלך
המשיח כלומר שאינו בא מטבע חומר אבל הוא מגיע מזד השכל
הפועל המושלים צורה נפש האדם והמוציא לפועל ההכנה אשר זה
והוא שלמות אלוהי. גם הוא קרוב לנמנע אלל רבים תשועת נפשם כי
אם בענוי הנפש ובסגוף הגוף בנאכל ומשתה בלבוש מצע כי בעבור
שיהיה המכוון באדם שיהיו הכחות החיוניות והטבעיות מיוחדות לגוף
ושיהיו הכחות השכליות ותכליתם וכוונתם לשלמות השכל, והיה יצר
לז האדם רע מנעוריו וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום ואיש
אין בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא לדבקות השכל ההיולאני בנפש

החומרית הדבקה בחומר הדבק תמיד אל ההעדר ולהושכו אחריה,
 והיה מטבע האדם הרע (בכ"י חסר כאן כמו תיבה) ונריו להפתות
 אל האשה שיעביר שכלו אשר הוא רוח אלהים בקרבו ואשר הוא צו
 צלם אלהים ודמותו ושימנהו לעבודת גופו עד שיהיה פעולה השכל
 וכוונתו לשלמות הגוף ושיהיה שלמות הגוף הכליתו וזורתו והגעת
 הנלחתו, רצה אלהיות אלהי באשר הוא אדם שיקח וישים פעולה
 אלהותו להגיע אל הנלחת אנושיתו והיה כאלהים לדעת טוב ורע לא
 לדעת האמת מן השקר כאלו עשה אלהים את האדם בצלמו לצורך
 שלמות הגוף, צענין חכמים הנה להרע ולהטיב לא ידעו, כלומר שמו
 חכמתם אשר הם זה צלם אלהים ודמותו צענינים הנפסדים והצלים
 ובעינן אשר תחת השמש כאמרם כשאין עושין רצון המקום מלאכתן
 נעשית ע"י עצמם ולא עוד אלא שמלאכת אחרים נעשית על ידם שנא'
 ועבדת את אויביך, היתה רפואות החטא הגדול ההוא בהנלת האדם
 מן המות האמתית שהיה מיתה הנפש השכלית בשישפיל השכל עצמו
 ויראה להשגיה ולהנהיג הכחות החיוניות גם הטבעיות לרצונו ולצחינתו
 ושישתמש בהם וישימש כלם לעבודתו עד יהיה פעולתם וכוונתם לשלמות
 השכל ושיהיה שלמות השכל תכליתם וזורתם והגעת הנלחתם ושיהיה
 אדם באשר הוא אלהי כלומר שיקח וישים פעולות אנושיות להגיע אל
 הנלחת אלהותו, והוא שלא ישתדלו הכחות החומריות הטבעיות גם לא
 החיוניות ולא יתעסקו כי אם בצריך אל הגעת שלמות הנפש השכלית,
 כטעם כשישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית ע"י אחרים
 שנא' ועמדו זרים ורעו נאנכס, ואז יעונה הגוף ויודוכה וכל אשר יענה
 אותו כן ירצה דנקותו עם השם כטעם אמלאה החרבה, כאמר
 סוקרא"ט האלהי כי כל אשר יגרש האדם מנפשו הענינים הצריכים
 יהיה יותר קרוב אל השם כי השם צלתי צריך וכל מה שיצטרך אל
 הרצה יהיה השם ממנו יותר רחוק. וכתב אלפירצ"י ואולם הטוב
 הרצוני והרע הרצוני והם הנאה והמגונה הנה הם יתחדשו מן האדם
 לצד והטוב הרצוני אמנם יתחדש באופן אחד וזה כי כחות הנפש
 האנושית חמשה, המדבר העיוני, והמדבר המעשי, והמתעורר, והמדמה,
 והמרגיש והנלחה. אמנם ישכילה אדם וישער צמה היא כח המדברת
 העיונית לא צדבר אחר משאר הכחות וזה נלמד ההתחלות והידיעות
 הראשונות אשר נתן לו השכל הפועל וכאשר ידע אותם ואחר השתוקק
 להם כח המתעורר ונועץ צמה שראוי שיעשה עד ששיגם צמדבר
 המעשי ועשה אותם אשר הוציא מלבו צעה מן הפעולות בכלי הכח
 המתעורר והיו הנורמה והמרגיש אשר הם סועדים ומהנים למדבר
 ועוזרים לו בהעיר האדם אל הפעולות אשר ישיג בהם ההנלחה הוא
 אשר יתחדש אז מן האדם טוב כלו, ובאופן הזה יתחדש הטוב הרצוני
 עד כאן לשונו. אמנם התורה התמימה נתנה המצוות והחוקים להנהיגה
 טובה מתמדת הצריאות לצריא ומושיבה הצריאות לחולים ושומרת מכל
 חולי ומכל מדוה עד אשר לא יצטרך האדם עמה לרפואות חזקות
 והסמים החדים שהם הענויים הגדולים והסגופים והחזקים שהם
 הפך הטבע ותחלואי הנפש ומפסידי השכל כי צדיק הוא ד' נדקות

אהב ויודע לדיק נפש בהמתו וגומל נפשו איש חסד ועוכר שארו
 אכזרי. ונראה כי שומרי החומות הם זולת השומרים הסובבים כלומר
 בתוך העיר וחולי הם הכרוזים אשר השכיח השם מקדם לגן עדן כלומר
 על החומות ולפני שער העיר ואמרו ואת להט החרב המתהפכת הוא
 כאילו אמר בלהט החרב המתהפכת ור"ל שהיו מניעים החרב בידם
 ימין ושמאל לכל נד ולכל פינה להכות לכל עובר ושז כפירוש החכם
 אבן עזרא. או אפשר כי הכרוזים הם השומרים הסובבים בעיר ואת
 להט החרב המתהפכת הם שומרי החומות. ולכן הפסוקים במלת ואת
 נראה כי זאת בקשה כל העיר ולא מנאה אותו כי עלותה ופחיתותה
 הרחיקו אותו עד אשר יבא וכל העיר כטעם לא אבא בעיר אלא
 אמר הקב"ה לא אבא בירושלם של מעלה עד שאבא בירושלים של מטה,
 ואחר אשר הכוה ופגעו השומרים הסובבים בעיר הלילה להם לשלול
 ולגזול אך יכו ויפגעו וייסרו ההולכים אחר הזמן הראוי להאסף הביתה
 ולכן לא שאלה מהם את שאהבה נפשי ראיתם כי העצירה מועד הראוי
 לבקש את דודה. ואמנם שומרי החומות ישללו ויגזלו היוצאים מן העיר
 בלילה והם אכזרים להכות וכות מות ליוצא ולבא, ומפני כי יבאה
 זאת מן העיר נמנא זה שדמה אותה דודה למגדל השן כלומר אשר
 על אחד משני הסלעים ולמגדל הלבנון נופה פני דמשק באשר היא
 שם גם אמרה נא השדה נלינה בכפרים כי נסית ללכת באלה כטעם
 שדה ועל הדרך הזאת יהיה העיר הגן ושומרי החומות הם שומרי
 חומת העיר כטעם על וחומותיך ירושלם הפקדתי שומרים, והיתה
 האשה בתוך העיר כמו שהיה אדם ואשתו עמו בתוך הגן ככה או
 בפועל קודם אכלם מעץ הדעת לדעת טוב ורע, ויבאה מביטו לבקשו
 בשווקים וברחובות אשר בתוך העיר ולא מנאה אותו, ותבא אחר כן
 מחוץ לעיר לבקשו וכי כן האדם נגרש מגן עדן באכלו מעץ הדעת,
 ואפשר לומר כי שומרי החומות הם שומרי חומות היכל המלך אשר
 בתוך העיר ויהיה העיר הגוף או הנפש כמשל עיר קטנה ואנשים
 בה מעט ויהיו השומרים הסובבים בעיר הכחות החומריות, ויהיו
 שומרי החומות הכחות השכליות אשר הם סביב היכל המלך שהוא
 גן עדן ושומרי חומותיו הם הכרוזים אשר מקדם לגן עדן. ואפשר
 לומר כי היא היתה עומדת מחוץ לעיר קרוב מן העיר ושם הכוה
 ופגעו השומרים הסובבים בעיר כלומר הסובבים את העיר
 וכאשר לא מנאה אותו רצתה להכנס בעיר אשר שם ביתו ולא
 תוכל כאמרו עמל הכסיל תגיענו אשר לא ידע ללכת אל עיר ואז
 הסירו רדידה מעליה שומרי החומות הם הכרוזים אשר מקדם לגן
 עדן ומלאך וכרוז שנות נרדפים וקם ג"כ משוחפים או מושאלים ואמרו
 רבותינו ז"ל בשעה שהאדם ישן נפשו אמרת למלאך ומלאך אמר לכרוז,
 וכתוב ודברתי אתך מעל הכפורת מבין שני הכרוזים.

השבעתי אתכם בנות ירושלם אם תמנאו את דודי מה תגידו לו שחולת
 אהבה אני. שלחה דברים ביד כסיל ואמרה להם שיודיעו
 לדודה שהיא חולת אהבה כאלו אפשר להם לדבר עמו, ובזאת נזכר
 שהיתה חולה גם בראשונה כאמרו סמכוני באשישות ויפדוני בתפוחים

פירוש על שיר השירים

כי חולת אהבה אני. אמנם חולי הראשונה היה גערותה ורתיחת הטבעים כי הם מנעו אותה מהשיג השלמות לא עצלותה, אבל חולי זאת היתה עצלותה והשינה אשר גברה עליה ורדיפתה התענוגים וגאותה בתענוג גופה וטוב ריחה. וכתב הרב וכי"ד היא האהבה הראויה שיאהב את ד' אהבה גדולה ויתירה ועזה מאד עד שתהא נפשו קשורה באהבת ד' ונמצא שוגה בה תמיד כאלו חולי האהבה שאין דעתו פנויה מאהבת אותה אשה שהוא שוגה בה תמיד בין בשבתו בין בקומו בין בשעת שהוא אוכל ושותה יותר מזה תהיה אהבת ד' בלב אהביו ושוגים בה תמיד כמו שזכרנו בכל לבבך ובכל כפסך וגו' והוא שאמר שלמה דרך משל כי חולת אהבה אני, וכל שיר השירים משל הוא לענין זה, ואע"פ שהרב זכר החולי שבה כלומר רצוי האהבה הנראה כי אע"פ שהוא שבה כי הוא מורה על רוב האהבה הוא גנאי כי מורה על מונע או מונעים מזה או מנע זולתה והוא החולי. גם ספרה להם שבחיו ותארה אותו להן כאלו הוא ראוי להן והן ישיגו ענינו ואמנתו ואערה דודי זה ואדום ר"ל לבן לובן נקי כאמרו כיום זה, ואמרו ואדום ר"ל מעורב באדום ואמרו דגול מרצבה ר"ל שהוא מושל על כל הכחות ומתעסק בהן לא אמרה ודגלו עלי אהבה כלומר מיוחד לי כאשר אמרה השנית, ואפשר שרמז ביוספר רצבה לעשרה שליטים אשר היו צעיר, או רומז לפעולתו בעולם התחתון שכולל אותו עשרה מאמרות, ולתוספת ביאור לעורר על היוספר ספרה משבחיו עשרה צפרט באזרים ועינים מיוחדים, ראשו קוונותיו, עיניו לחייו שפתותיו ידיו מעיו שוקיו מראשו חכו, ור"ל מראשו תמונתו וקשר אזריו, ור"ל חכו דבריו שהם נחמדים ומתוקים, וכמו ששבה אותו בתחלה בכלל באמרה דודי זה ואדום חזרה לשבח דרך כלל באמרה כלו נחמדים זה דודי זה רעי. וכל אלו השבחים אשר שבה דודה בהם הם גשמים דומים לשבחים אשר שבה הדוד אותה בהם והתחילה שבחיו מראשו ותרד עד רגליו כי עיקר מציאותו למעלה ופעולתו יורדת עד למטה. ילמדנו פרשת כי תשא אמר ר' אבא בר' יהודה כנסת ישראל מקלסה להקב"ה מלמעלן למטן ראשו קוונותיו וכו' שהורידה אותו מן העליונים לתחתונים ועשו לי מקדש, והקב"ה מקלסן מן למטן למעלן מה יפו פעמיך וכו' שהעלה אותה ונתתך ד' אלהיך עליון, וכאשר השיבו לה אנה פנה דודך ונבקשנו עמך השיבה דודי ירד לגנו וגו'.

אני לדודי ודודי לי הרועה בשושנים. ואחר כך בא הדוד ואמר יפה את רעיתי כתרצה נאוה כירושלם, לא הזכיר בה מגדל דוד שהוא היכל המלך. ילמדנו צפרשת במדבר מתו כתרצה שאני מתרצה ללב, ד"א כתרצה שאתם מתרצים לו בקרבנות ואמר איומה כנגדלות כנגד אמרה דגול מרצבה.

הסבי עיניך מנגדי וגו'. לא אמרה שלצבה אותו באחת מעיניה כאשר אמ' לשנית אך אמר שהפנה ותסור מעליו ואמר שהם הרהיבוני ר"ל חסרו ממעלתי ומעטו הועלת פעולתי, ושבה אותה בשערה ובשניה ובדבר שאינו עצמי בגוף ולא קיים ועומד כל ימי חייו והם בעצמם השבחים ששבה בהם השנית בתחילת פרשת הנך יפה וגו' עד כמגדל

דוד נוארך אבל הוסיף בשנית כחוט השני שפתוחך ומדברך נאווה גם
אמר בשנית הנך יפה רעיתי הנך יפה עיניך יונים וכן אמר בראשונה
אך לא הזכיר עיניך יונים לשלישיה, אמנם השלישית אמרה על הדוד
עיניו כיונים על אפיקי מים.

ששים המה מלכות ושונים פלגשים ועלמות אין מספר. אמר המה
כלומר כן הוא הטבע והמציאות ברוב כמו שאמר הנה מטתו
שלשמה וגו' ולקח מספר ששים מלכות כנגד ששים גבורים שזכר לכל
זכר נקבתו ונקבלת נורתו והכל הפלגה לרצוי הכחות. או אפשר שזכרם
שם בלשון זכר למעלתם וזכרם הנה בלשון נקבה לפחיתותם כאשר
אמרנו בקראת שולמית. ואפשר שרמז במספר הזה לשנות האדם וזכרם
בזאת בלשון נקבה לפחיתותה. מדרש חזית ר' ברכיה ור' תלבו משום
ר' שמואל נמשלו ישראל לנקבה מה נקבה זו נוטלת עשיר נכסים מאזיה
ויוצאה כך ישראל ירשו ארץ שבעה עממים שהיא עשור לשבעים אומות
ועל ידי שנמשלו ישראל לנקבה אמרו שירה בלשון נקבה שנא' אז ישיר
משה ובני ישראל את השירה. אבל לעתיד לבא עתידין לירש בזכר
היורש נכסי אביו והם אומרים שירה בלשון זכר שנא' שירו לד' שיר
חדש, ואמרו ושונים פלגשים אינם זולת הששים אבל מששים ועד שמונים
כי כן סגנון החכם הזה כאמרו שלשה המה נפלאו ממני וארבעה לא
ידעתים, וכמוהו רבים. ואמר כי ימי האדם עד ששים גבורים וממלכות
מששים עד שמונים הם פלגשים שהם למטה מן המלכות כטעם מרי
חריב שאמר אחד מן התנאים, והאחד אמר חד חריב כי התנא האחד
דבר על ההווה ברוב מהזקנים שיגיעו קרוב לשבעים שנה, והתנא
האחד דבר על המיעוט הנמצא לפעמים שיגיעו לשמונים כטעם ימי
שנותיו בהם שבעים שנה ואם בגבורות שמונים שנה וכטעם תן חלק
לשבעה וגם לשמונה ומשמנים ומעלה לא חשב כלום כי הוא פחות
מחריב וכמות הוא חסוב. ואמרו ועלמות אין מספר אולי הוא רמז
לשנים שעברו על גבורת (השם) שמונים ואם הוא מעט שהולך בהם
לעולמו, ובין על מה פחותה מפלגש כי פלגש היא מיוחדת אע"פ שאינה
אשתו, או אפשר שאמרו ועלמות אין מספר הם רמז לשנים שהם לעולם
אחר המות וטעם אין מספר כטעם כי יהיו כל שנה הבל, או אפשר
שהוא הטוב כי בעבור שזכר השנים אשר מששים שנה ומעלה שהם
פחותים מאשר לפניהם במעלה מפני חולשת הטבע אמר כי מן השנים
אשר עד ששים מה שינהג האדם בהם במדות הנערות בזמן הגדול
והאמיתיה וזימיה העולמים מפני רתיחת הטבעים הם אין להם מספר
ידוע כי מהם יקדם לעורר לבנו ומהם יתאחר כפי הטבע וההכנה
והזמן והרצון כמאמר אחד מן התנאים מחד לשבתא לשבתך כלומר
שישתדל להשלים נפשו ומנעורתו כטעם ימות המשיח לישראל שבעת
אלפים, והאחר אמר ברוך ד' יום יום דבר יום ביומו כלומר שיתנהג
בזימי הנערות בתענוגות גופו ובזימי הבחורות בתורה ובמנוחה ובתקון
המדות, ובזימי הזקנה בחכמות וידעית האמתות כטעם שתא אלפי הוי
עלמא שני אלפים תורה שני אלפים תהו שני אלפים ימי המשיח, כמו
שיאמרנו בשער ספירת העומר. אמר אחת היא יונתי תותי אחת היא

פירוש על שיר השירים

לאמה כלומר מיוחדת להשתדל ולשים שכלה והשגחתה בצרכי האם וכפל
 ואמר צרה היא ליולדתה כלומר מכל וכל היא ליולדתה, ולכן אמר
 ראובן בנות ויאשרוה וגו' כלומר בעבור שראו אותה מיוחדת וצרה
 לצרכי האם כלומר לנפש החיונית אשרוה ויהללוה יומי הנערות והוא
 שקרא בנות והוא שקרא למועלה עלמות. גם יש הנחרות והזקנה והוא
 שקרא מלכות וגבורים, גם יומי הישישות והוא שקרא פלגשים כי החלק
 השכלי טוב לגוף ולנפש בכל זמן כי חיים הם למוטאו ולכל צדו מרפא,
 ובאר הנה ויה שקרא למועלה עלמות כי הזכיר בנות במקום עלמות
 והזכירם כסדרן. בראשית צרה פרשת ויגש והקול נשמע בית פרעה
 באו אחי יוסף אחת היא יונתי תמתי זה ינחק שהיה יחיד לאמו צרה
 היא ליולדתה זה יעקב שהיה זכור לאמו שהוא לדיק, ראובן בנות
 ויאשרוה אלו השצטים מלכות ופלגשים ויהללוה זה יוסף.

מי זאת הנשקפה כמו שחר וגו'. נראה כי עתה צה הדוד פעם שלישיה
 ואמר כמו שחר כלומר שהתחילה להחיר, השיבה אל גנת אגוז ירדתי
 לראות באזני הנחל לראות הפרחה הגפן הנצו הרמונים, ואמרתי כי
 זה דברה האשה כי כן אמרה למוטה לכה דודי נלא השדה נלינה-בכפרים
 נראה אם פרחו הגפן פתח הסמדר הנצו הרמונים, כי היא המסתפקת
 באמרה אם לא הדוד, וצריך להשתדל אחר שאמרה אל גנת אגוז מודע
 לא אמרה ירדתי לגנים. ואפשר כי לא אמר אם פרחו האגוזים בעבור
 כי ענינו הולך אחר זמן השנה יותר מכל האלנות עד שכל חילוני האגוז
 מתקשה קליפתו קרוב מהתקופה או ביומה. ואפשר כי דמו האשה
 לאגוז לפחיתותה ודנקותה בחומר ונקראת גנת בלשון נקבה לפחיתותה
 לא גן כאמרו בשנית גן נעול, ודמו נפש האדם לאגוז לפנים רבים
 האחד כי העץ ממונו טוב מכל העצים וכן חומר האדם טוב משר
 חומרי בעלי חיים וכן עליהו שומר הפרי טוב הריח מאד וכן מדות
 האדם שהם נקנים לו צנח התורה והמצות שנתנו לנרוף בהן את
 הצריות ולזקק שמורים ומדריכים אל דרך עץ החיים, והשגת השם
 דרך קבלה הוא ההשגת ריח ולשמוע אמן שהוא משיג דבר נבדל ממונו
 לא שיראהו ושיגהו השגה אמתית ועצמית כהשגת ראייה אף כי שיקרב
 אליו ויאכל הפרי שהיא החכלית המכוון, וכן פריו בעודו צוסר מר
 מאד בלתי ראוי לאכילה לשום אדם כשקדים וזולתם שאוכלים קצת
 האנשים וכן שכל האדם שהוא פריו המכוון ממונו פחות ורע מאד בימי
 הנערות בעודו צוסר כי עיר פרח אדם יולד והם ימי ההבא, וכן
 הפרי הזה מכוסה בשלש קליפות והתחונה דבוקה באוכל ודקה, והשניה
 קשה והעליונה מלוכלכת וכן שכל האדם ר"ל החלק העיוני יש לו שלש
 קליפות שאר חלקי החלק השכלי כנגד המכסה הדבק בו, והחלק החיוני
 כנגד הקליפה העליונה המלוכלכת, וכן הפרי הזה דבק בקליפתו גם
 העץ נאחז בו בתוך הפרי ולא יוכל האדם להבדיל אותו מהם כי אם
 בקושי עד שיצאו קליפותיו קצת יוצא. וכן שכל האדם לא ישלם ולא
 יוכל השכל הפועל להוציא אל הפועל ולהפרידו מן החומר עד יחלש
 הכחות החיוניות ויתקרר דמו וינוח מרתחתו ויגיע לתד חריבו וכמו
 שהאגוז אינו נאכל פריו עד שתשבר קליפתו כן האדם לא ישלם השכל

כי אם בהשגרה והחלש הכחות החיוניות כאמרם אין בן דוד צא עד שיכלו נשמות שבגוף כלומר שיגיע לחד חריב, גם עקר פרוץ הוא אחר המות ר"ל השארות נפשו הוא אחר הפסד הגוף. גם הפרי הזה בקצתם כאשר ייבש יפרד ממכסהו לגמרי ומהעצים המסובצים והנאחזים עם האוכל ובקצת לא יפרד מהם לעולם. וכן שכל האדם בקצת האנשים כאשר יחלו הכחות הטבעיות יזדכך השכל ויהיה נקל לו להפרד מן החומר ובקצתם נאחז בחומר ונדבק בו עד לא יוכל להפרד ממונו גם בימי הזקנה, והפרי הזה גם בהיותו בוסר עם רוב מרירותו ברוב התקון והבשול בדגש יוסר מרירותו ויהיה מאלל טוב ומועיל, וכן שכל האדם יתוקן גם בימי הנערות עד יהיו ימות המשיח לישראל שצעת אלפים בתורה שהיא מתכימת פתי ובמלות שהם מתוקים מדגש ובלמוד הטוב.

לא ידעתי נפשי שמתני מרכבות עמי נדיב. כלומר לא הרגשתי בנפשי עד שמתני. אמר בן שכל האדם המכונה לאשה בספר הזה כי נפשו הטובה והישרה היתה לו עזר וסבה לקבל השכל הנקנה ושהיה ראוי להיות מרכבה ומטה נושא ומקבל לרוח הנדיבה כלומר השכל הפועל ולקבל צורתו. והשיב הדוד שובי שובי השולמית כלומר הראויה לקבל השלמות ולהיות בת זוג למלך, ואמרו שובי שובי ראה מבורחת שהיא בעלת תשובה. גם נקראת שולמית בלשון נקבה לדבקותה בחומר ולפיתותה כאשר אמרנו באמרו מלכות וגנת. שובי שובי ונחזה בך כלומר נסתכל ביופיה, ואמרו ונחזה ולא אמר ואחזה רמז כי אינה מתיחדת לו לבדו כראוי אבל היתה נראית לאחרים עמה ולא לו כמו שאמר בסוף חברים מקשיבים לקולך השמיעני כלומר אחר שהם שומעים קולך השמיעני ג"כ, או אל השמיעני את קולך כי אם אלי. השיבה מה תחזו בשולמית כמחולת מחנים, אמרה תחזו גם מחנים בלשון רבים או (בכ"י חסר כאן תיבה) ואינו רחוק שאמרו שובי שובי השולמית שובי שובי ונחזה בך כאמרו ויעקב הלך לדרכו אחר שאמר ויאמר ד' אל יעקב שוב אל ארץ אבותיך ולמולדתיך, ואמרו ונחזה בך כאמרו ויפגעו בו מלאכי אלהים אבל ביעקב ספר שכבר פגעו בו וכאן הוא אומר שהיה מבקש ממנה שיחזו אותה, ואמר ונחזה בך ר"ל נתן לך שלותך ונורתך כאמרו עיני ד' הנה וכאמרו מלאה עינים סביב לארבעתם, ואמרו מה תחזו בשולמית כמחולת מחנים כאמרו ויאמר יעקב כאשר ראם מחנה אלהים זה ויקרא שם המקום ההוא מחנים, ואמרו רבותינו ז"ל מלאכים שמלוין לאדם בחוזה לארץ אין מלוין אותו בארץ. ואמרה כמחולת מחנים ר"ל תחשבו שיוכל להיות זוכה בשתי שולחנות שלמות הגוף ושלמות הנפש ושהיה שמחה ומעדנת בהענוגות הגוף ובהענוגות הנפש יחד זה אי אפשר כי לא נתמלאה צור אלל מחורבנה של ירושלים כאמרו אמלאה החרבה, כי בן איני יכולה להתרחות להם ולך יחד ולהתפעל. מדרש חזית כמחולת מחנים מה אחס יבוליס לעשות לנו כמחולה שנעשה ליעקב אבינו כשיצא מצית לבן. ילמדנו פרשת במדבר מה תחזו בשולמית שהיא כמחולת מחנים ושאנו חוטאים והוא מחול לנו, והשיב הדוד מה יפו פעמיך בת נדיב כלומר כמה

פירוש על שיר השירים

דרכיך טובים וישרים, וקראה בת נדיב חומר הראוי לקבל הרוח הנדיבה כלומר השכל הפועל ולהדבק בו כטעם בת פלוני לפלוני, והאריך בשבחיה ופרט מהם עשרה כנגד העשרה שאמרה היא בו בפרט, וכנגד העשרה שליטים אשר הם זה. גם רבותינו ז"ל זכרו בפרק המפלה ג' שותפין יש באלים הקב"ה אביו ואמו דברים שהקב"ה נותן בו רוח ונשמה וקלסתר פנים וראית העין ושמיעת האוזן ודבור שפתים והלך רגלים ודעה וזינה והשכל וכיון ברוח הריח וזנשמה הטעם ובקלסתר פנים המשוש אשר בכל שטח הגוף והם פעמיך חמוקי ירכיך שדרך בטנך שני שדיך לוארך אפך ראשך ודלת ראשך וכנגד אמרה כלו ונחמדים אמר מה יפית ומה נעומת אהבה בתענוגים ור"ל כמה את נעמת ויפה ללורך אהבת התענוגים, או אהבת בתענוגים שם חואר לה כלומר את האהבת בתענוגים או שאת אהבה בתענוגים, והוא התחיל לשבח אותה מרגליה כי עיקר מציאותה בדרך.

צוארך כמגדל השן עיניך ברכות בחשבון על שער בת רבים. כלומר שכל הרוצה לראותך יראה אותך לא כבת מלך פנימה כי היא היתה חוץ לעיר כאשר זכרתי ולכן דמה אותה למגדל דוד שהוא בחוץ העיר, ואפשר כי אמר השן בהא הידיעה כלומר על השן הידועה הגבוהה אשר על ראש ההר הגדול כי כן דרך לעשות מגדלים על ההרים הרמים באחד משני הסלעים להביט למרחוק אם יבוא נר ואויב. ודמה לוארה על קוונת גופה אשר דמתה לתמר למגדל אשר על שן סלע ההר להיותו ישר וגבוה ונראה לעין כל ומביט למרחוק כטעם ויגבה מכל העם משכמו ולמעלה, ודמה עיניה לברכות מים, כי אמרה היא עיניו כיונים על אפיקי מים רוחנות בחלב אמר בחשבון על שער בת רבים אולי בחשבון היו בלית שתי עינות מים ממוקם גבוה על שער העיר שעובדים בו רוב אנשי העיר ולכן אמר על שער ולא אמר בשער. ואמרו אפך כמגדל הלצנון צופה פני דמשק, דמה סמיכות אפה אל ריח פיה למגדל אשר בלצנון שריח הלצנון תמיד בו שהוא טוב כאמרו וריח שלמותיך כריח לצנון, ואולי נמנו נגזר לבונה גם כל עצי לבונה ושפונה פני דמשק שסביבו גנות ופרדסים הרבה מאד, כי כן אמרה היא לחייו כערוגות הבושם מגדלות מרקחים, פי' ר' יונה פרחי הבשמים, ואולי לשחופו לקח מגדל הלצנון.

אמרת אעלה בתמר אחזה בסנסניו ויהיו נח שדיך וגו'. כלומר מי יתן ויהיה כך וכך וריח אפך כתפוחים, וחנך כיון הטוב ויהיה לי חנך כיון הטוב שהולך למישרים. והוא השיבה אני לדודי ועלי תשוקתו והיה ראוי לה לומר ועליו תשוקתי, ואבא מרי מ"כ כתב בפסוק ומוצא אני וכן ממצאו ביפה בנשים שאמרה אני לדודי ועלי תשוקתו שהוא בשוק ואע"פ שקראה בנות ירושלם היפה בנשים אינה אשת חיל אבל אשה יפה וסרת טעם, כי שניהם דברי השינה והעללה לא המשחוקקת והמבקשת דודה. לכה דודי נצא השדה בלינה בפרים לא אמרה נצוא לבית אמני נתעלסה שם באהבים אך נצא השדה כטעם ויהי זהותם בשדה וכטעם איש שדה, והנה תועה בשדה כטעם ותצא דינה, כי היתה מתביישת ומסתרת ומתעלמת מאהבתו כדרך החושקים והמנאפים

לא שהצניחה לבית אמו כדין איש ואשתו, ואמרה אם פרחתה הגפן וגו'
 כלומר אם הגיע שום צשול ושום שלמות כי היא המספקת צמחיאות
 לא הוא כי לא היה מסופק, אבל אמר לראשונה הנננים נראו בארץ
 וגו', ולשניה שלחך וגו', ואמרה שם אתן את דודי לך, לא שנתנה את
 בתה, לא עדין, וכן אמרה דודי צפנתי לך כי היתה מסתירה ומעלימה...

פי יתנך כאח לי. מפני שהיתה יודעת בעצמה כי אינה אשתו הראויה
 לו היתה מתאווה שיהיה אחיה יונק שדי אמי כלומר משתדל צכחות
 החומריות ותמצאהו בחוץ חשקהו ולא יבזו לה..

אנהגך אביאך אל בית אמי. גם אביאך אל בית אמי ולא אבזש ותא"ו
 תלמדני כנוי לנסתר שז לאם כלומר תלמד אמי אותי להתנהג
 עמך, או היא לנכח הדוד וכל זה מורה שהיתה כעגל לא לומר עגלה
 יפיפיה אשר לא עלה עליה עול. אשקך מיין הרקח כלומר שאהיה
 משקה אותך מיין הרקח.

שמאלו תחת לראשי וימינו תחזקיני, והכל עטוף על מי יתנך ואמרו
 אשקך מיין הרקח וגו' כטעם ותשקן את אביהן יין. שמאלו תחת
 לראשי וימינו תחזקיני כטעם ותשכז עמו. . . .

השבועתי אתכם בנות ירושלים מה תעירו ומה תעוררו את האהבה עד
 שתחפץ. לא אמרה אם תעירו ואם תעוררו כאשר אמרו
 בשמים הראשונות כי אין ראוי לומר לזאת כי אם כבר העירו ועוררו
 עד שנתעללה מלכש דודה גם לא נמצאת לו כאשר דרש אותה לא
 השביעה אותם לצנאות או בחילות השדה להזהיר עליהם או שלא
 יהרסו לראות צעוד דרשם החכמות ההם מרוז חשק לנפש התכליות
 כאשר עשו הראשונות כי לא דורשת החכמה ולא גדל חשקה בדודה
 עד שתהיה צריכה הזהרה והתראה, אבל היתה צריכה לזרז צעבור
 היותה נמשכת לתאוות הגשמיות. ואמרה מה תעירו ומה תעוררו את
 האהבה ר"ל למה תהרסו לראות והעפילו להעלות עד שתנוח רתיחת
 הכחות ואסירה עדיי מעלי. ילמדנו פרשת אלה הדברים שלש שזועות
 בשיר השירים אחת שהשביע הקצ"ה את ישראל שלא יגלו את הקץ
 ואחת שלא ידחקו את הקץ ואת שלא ימרו על המלכיות, ונראה כי
 על הראשונה והיא הקטנה קודם הגיע לארצעים אמר שלא יגלו לה
 את הקץ כי אינה ראויה לשמוע התכליות ועל המזקשת דודה על
 משכבה אמר שלא ידחקו את הקץ כלומר שלא יהרסו לראות ושילכו
 בלמוד על הסדר, ועל הישנה המתענגת והמתקשטת אמר שלא תמרוד
 במלכיות ר"ל כחות הנפש אחר שהיא דבקה בגשמיות ושכלה מלוכלך
 בהן פן תאזר שניהם. ועתה נפרד הדוד ממנה פעם שלישית, ואחרי
 כן אמר מי זאת עולה מן המדבר להכנס עמה כטעם איכה וכטעם
 מי אלה, וטעם מן המדבר כמו שבארנו אך לא אמר עליה שהיתה
 כתמרות עשן מקוטרת מור ולבונה מכל אצקת רוכל כאשר אמר על
 אשר לפניו והיא לא שצחה כי אם ציופי וצטוב טעם כי אמרו וריח
 אפך כתפוחים, וחכך כיון הטוב הוא עטוף על אמרו אפך כתפוחים
 אמרתי אעלה בתמר וגו' ויהיו נא שדיך וגו', ואמר השכל הנפרד לשכל
 העיוני

פירוש על שיר השירים

העיוני תחת התפוח עוררתוך כלומר תחת החומר. ואמרו רבותינו ז"ל על אמרו תחת התפוח עוררתוך נריך לקהווי זכר לתפוח, ושמה חבלתך אמך כלומר הנפש נתעברה מן כיון החומר ולא נפרדה מן החומר כראוי, או אפשר כי אמרו תחת התפוח וגו' הם דברי השכל הנפרד לשכל החומרי, וכן אמרו שימני כחותם על לבך כי עזה כמות אהבה קשה כשאל קנאה כלומר קנאת הכחות החומריות מן הנפש וזה ראייה גם כן כי גברו התאוות והכחות הגשמיות ורבו הקנאות. מדרש חזית כי עזה כמות אהבה שהקב"ה אהב אתכם עזה כמות קשה כשאל קנאה שמקנאים אותו בזרים, ד"א אהבה שאהב יצחק את עשו קנאה עשו ליעקב ד"א אהבה שאהב יעקב את יוסף קנאה שקנאו בו אחיו. רשפיה רשפי אש שלהבת יה כלומר שלהבת גדולה כטעם הררי אל ר"ל רתיחת הטבעים גברה מאד ולכן לא נמנעו בזאת עד שיפוח היום וגסו הגללים כי לא נתקררו גם צעת היוחה עולה מן המדבר שהוא זמן חריב, ואמר עוד תחינה ובקשה אם יתן איש כל הון ביתו וגו' הנרמז באמרו בית והון נחלת אבות בזה יבחו לו הכל לא חשב לכלום.

אחת לנו וגו'. נראה כי אמר כן השכל הנפרד לשכל הנקנה מן השכל החומרי ואמרו קטנה ושדים אין לה כלומר שלא יראה מיון הטבע והנעדרות והעלומים ושהיא בוסר שלא הנצו הרמוגים ולא פרחו הגפן ולא פתח הסמדר ולא נתבשלו מדותיה ולא שקטה רתיחת טבעיה כי השדים הוא בשול האשה ויציאת ימי הנעדרות והכנס ימי הנגרות בזקן באדם. ילמדנו פרשת לך לך קטנה ועדיין לא היו לה צנים, ואמרו ציום שידובר זה ר"ל צעת שיגיע לה ידיעת המושכלות שהוא השכל הנקנה והוא רוח הקודש כאמרו רוח ד' דבר בי כי הדבור באדם הוא השכל ולכן נקרא חי מדבר כמו חי משכיל. והשיב השכל העיוני אם חומה היא שלא בא עליה זר ולא הטיל בה הנחש וזהו המאכל כלומר שלא שחתה שכלה במעשיה, נצנה עליה טירת כסף כלומר יוציאה אל הפועל ונשכילה ולקח לשון צנין להיות יוציאה מן הכח אל הפועל הוא צנין והוא הצינה כי הצינה גם תבונה מגזרת צין והוא הצורה העומדת כנגד הנקב האנושי במוח הראש צין נורת הדעת והוא הדמיון וצין צורת החכמה כנגד הנקב האחרון והדמיון בנקבי המוח על המוח, ואמר טירת כסף מלשון נכספה נפשי כלומר צנין נחמד ונכסף בלתי נפסד ובלה וכלה. בחגיגה אם עשיתם עצמכם כחומה ועליתם כולכם בימי עזרא נמשלתם ככסף שאין הרקב שולט בו ר"ל שרוח נבואה שרויה בתוכם עכשיו שעליתם לדלת נמשלתם כארז שהרקב שולט בו. ואם דלת היא כטעם עיר פרוצה אין חומה איש אשר אין מעצר לרוחו כלומר שבעלום הכחות החומריות נצור עליה לוח ארז שהרקב שולט בו. מאי ארז אמר עולת סם מגור מאי סם מגור א"ר אבא בן קול כדתיבא משמתו נביאים ראשונים חגי זכריה ומלאכי נסתלקה רוח הקודש מישראל ועדיין משתמשין בבת קול ופירוש סם מגור הסם כטעם שהרקב שולט בו ור"ל עץ פחות ונפסד הפך עץ החיים. ילמדנו פרשת לך לך אחות לנו קטנה מדבר באברהם ולמה נקרא אחות שאיחה את העולם לפני הקב"ה. אם חומה היא אם הוא נותן נפשו כחומה הזאת

הזאת שהיא עומדת בפני הולחמות וימסור נפשו על קדושת שמי נכנה עליה טירת כסף וכו'. ובאמת השכל החומרי מחבר בין העליונים והתחתונים ועומד בפני מלחמות ארבעת המלכים והחמשה, ואולי הם רמז לארבעת היסודות וחמשת החושים. בראשית רבה א"ס חומה היא נכנה עליה טירת כסף וא"ס דלת היא נגור עליה לוח ארז א"ס דל הוא ממעשים טובים וממזות נגור עליה לוח ארז מה הנגור הזה אינה אלא לשעה כך אני איני מתקיים עליו אלא לשעה, אמרה לפניו רבון העולמים אני חומה וועמיד אני דברי תורה כחומה ושדי כמגדלות אז הייתי בעיניו כמוצאת שלום שנכנס בשלום וינא בשלום, ואפשר שאמרו מה נעשה לאחותינו ציוס שידובר בה שאמ' כן הסבה הראשונה או השכל הנפרד לפמליא של וועלה מנפש האדם או מן השכל החמרי כטעם נעשה אדם בצלמנו כדמותנו, וטעם אומרו אחות ואחותנו כענין אמרו הן האדם היה כאחד ממנו, וקראוה אחות בצלמן נקבה להיותה המקבלת הנורה וה"ס באמת הזונים והמזיירים, והשיב פמליא של וועלה א"ס חומה היא וגו' כטעם מה"ס אמרו שיצרא ומה"ס אמרו שלא יצרא.

אני חומה ושדי כמגדלות. השיב השכל החומרי אני חומה ויש מעצור לרוחי מאכול מעץ הדעת כלומר לא שונתי כלבי צמעים ולא הייתה תשוקתי אל קין עד שיהיה משפטי נגור עלי לוח ארז לכלות ולכלות ולהיות הכל. ואל תקראוני קטנה ואל תאמרו כי אין לי שדים ושאיני צוסר כי איני מבושלת. ושדי כמגדלות כלומר גדולים ושלמים ורוחי נכון בקרבי ומזומנת לקבל השכל הנקנה כלומר המושכלת ואז הייתי בעיניו כמוצאת שלום כלומר ראויה לקבל השלמות. ואדוני דודי החכם כתב בפירוש וישמע יתרו אחות לנו הם דברי השכל הפועל לשכל החמרי על השכל הנקנה והנה השכל הנקנה א"ס הוא נקבה אצל השכל הפועל הוא זכר ונורה אצל השכל החמרי. גם חומה ודלת ושדים אינו נופל על השכל הנקנה. סוף דבר הנה לא נמצא צפרשה השלישית שנחצרה עם דודה חבור שלם ודבוק אמתי ולא שהציאה אותו אל בית אמה ואל חדר הורתה ולא שהוא הביא אותה לשום מקום, ולא יום חתונתו ולא יום שמחת לבו, ולא שהנצו הרמונים ולא שפרחה הגפן ופתח הסמדר כל שכן שלא נתבטלו הפרות ולא שאכל ושתה או שהאכיל והסקה רעיו אצל כל אחד מושבת חברו ומספר כי אהבז אותו ונכסף אליו כדרך החושקים קודם שנשלמה אהבתם כאמרו אמרתי אלעה בחמר וגו', ואמרה ועלי תשוקתו והתשוקה הוא קודם האהבה. ואמרה לכה דודי ננא השדה לא שהציאה אותו אצלה ואמרה שם אתן את דודי לך, וכן דודי צפנתי לך לא שעדיין נחנה אותם לו ואמרה מי יתנך כאח לי דרך תפלה אמנאך אשקך אנהגך אציאך אל בית אמי לא שעדיין הביאה אותו. ואמרה תלמדני לא שעדיין לומדה אצל היתה כעגל לא לומד ואמרה אשקך מיין לא שאכל ושתה אף שהאכיל והסקה רעיו ודודי. גם אמרו שמאלו תחת לראשי וימינו תחזקני כל זה עטוף על אומרה מי יתנך. גם הוא אמר אחות לנו קטנה ושדים אין לה כלומר עדיין הוא צוסר. א"ס חומה היא וגו' לא שהעיד עליה שהיתה

פירוש ער שיר השירים

גן נעול מעין חתום, אבל היא העידה בעצמה שם שהיא חומה ושדיה
 כמדלות ואז היתה כנוצחת שלום לא מנוצחת שלום. ונראה כי מנתחלת
 המגילה עד על משכבי זלילות היה נושג על האדם שהיה בגן עדן
 זכה או צפועל קודם שחטא כל זמן שלא הוציא לפועל בחירתו לטוב
 או לרע לחיים או למוות כאמרו ויטע ד' גן בעדן מוקדם וישם שם את
 האדם אשר יצר, וינמח ד' אלהים מן הארמה כל עץ נחמד למראה
 וטוב לאכל ועץ החיים בתוך הגן ועץ הדעת טוב ורע והרשהו השם
 וזהו לאכול מכל עץ הגן ויורהו ד' עץ לבלתי אכול ממנו פן ימות
 כאמרו ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו כי ביום אכלך ממנו מוח
 תמות. ואז היה בבחירת האדם לאכל מעץ החיים ואכל וחי לעולם בלא
 פגע ובלא מכה ובלא פגע רע כאמרו ראה נתתי לפניך את החיים
 ואת הטוב ואת הרע ובחירת בחיים והוא על מי שיסתדל
 ללמוד החכמה על הסדר וירא מהביט פן ייזן ויפגע כי לא היו אז
 פירות הגן מבושלים כאמרו טוב דמה לך דודי לזבי או לעופר האילים
 על הרי זתר. וכאמרו אחזו לנו שועלים וגו' וכרמנו סמדר לא שנתצטלו
 הפירות ולא הזכירה שאכלה מהם כי אמרה צללו חמודה וישצתי ופריו
 מתוק לחכי הוא ספור חשקה בו והעד חמודתי וטעם הנה דבריו
 וחכמתו ומוסרו כטעם פרי לדיק ינוב חכמה פרי לדיק לחיים. ומן
 על משכבי זלילות עד אני ישנה הוא נושג על האדם שנוצח אשת חיל
 אל אישה תשוקתה מבקשת דודה על משכבה ואשר זטח בה לצעלה
 והוציא לפועל מה שהיה בו זכה ושלח ידו ולקח ואכל מעץ החיים,
 כאמרו כמעט שעברתי מהם עד שנוצחתי את שאהבה נפשי אחזתיו ולא
 ארפנו עד שהביאותיו אל בית אמי ואל חדר הורתי. והזכיר יום חתונתו
 ויום שמחת לבו, שהוא יום הנשואין והדבוק ושהיה לו מטה ועשה לו
 אפריון ושהגיע למלוכה. ואמר המלך שלמה ובמלך שלמה מה שלא עשה
 כן בשאר כי לא נקרא זבחן כי אם שלמה או שולמית זלשון נקבה
 לפחיתותה, והדוד העיר על דודתו שנוצחה גן נעול ושהיה שלחיה
 פרדם רימונים עם פרי מגדים כלומר אפי' ומה שהרוז מהם חמוץ
 הוא מתוק ומבושגל, והעיר כי כלה יפה ומוס איהן זכה וקראה כלה ששה
 פעמים מה שלא עשה כן בשאר כלל כי היא אשתו האמתית והמיוחדת
 לו מכל וכל. מדרש חזית בעשרה מקומות נקראו ישראל כלה השתא
 וארבע זנביאים וכנגדן לבש הקב"ה עשרה לבושים, והיא חלתה פני
 דודה שיצא לגנו ויאכל פרי מגדיו כלומר הפירות הטובים לו והראויים
 אליו והם שהזכיר הוא כאמרו שלחך פרדם רמונים עם פרי מגדים
 לא שתתן היא לזעלה והאכילתו מן הפירות הראויים לאשה הנשמעת
 לדברי הנחש והנסתת אליו, והוא העיר בעצמו כי זא לגנו ואכל ושתה
 ושהאכיל את רעיו ודודיו ושעשה להם משתה כי במשול לדיק תעלוז
 קריה וזה שלח ידו ולקח מעץ החיים ואכל וחי לעולם בלא פגע ובלא
 מכה, ועבר שלשת החכמות וכנכנס בהם בשלום ויצא בשלום כלומר שעבר
 אותם בלום והשלמים על סדר בלא פגע ובלא מכה בלא הריסה ובלא
 טעות וכחותיו החומרניים והם שומרי העיר וכל שכן השכליים והם
 שומרי החומות כולם כאחר טובים ומישרים הדרך לא שיעותו דרכה

או שיצטלו או יאחרו עד כי שאלה משומרי העיר את שאהבה נפשי
ראיתם ולרוב יושרם ושלמותם דמתה כאלו הם רואים ומראים ואינם
לא השיבו לה דבר כי אין מטבעם להראותה אבל כמעט שעזרה מהם
ורחקה אותה רוחק מעט מצאה דודה והתחזרה עמו כאמרו אחזתיו
ולא ארפנו ועשו מטה ואפריון וחדוה ושומחה ומשתה ככל אשר בארנו,
ומאני ישנה עד סוף המגלה הוא משל על אדם שיש לו אשה חוטאת
ונסתת לנחש וגשמעת אליו ואשר אכלה מעץ הדעת טוב ורע ותתן
גם לאשה עמה ויאכל, ואמרו עמה כי האדם לא יוכל לאכול ממנו
כי עמה לא גלה הקב"ה אותו אילן לאדם ואינו עתיד לגלותו ואין
לו שליחות יד בו כי אם על יד האשה כי הוא אשר תמצא אותו ואשר
תקחו והוא אשר נמשך ההנאות ונמשך אחר התאוות כזאת האשה
שלא נקשה דודה לפני משכבה ולא המתינה לו והלכה לישן והפשיטה
את בגדיה ורחנה את רגליה וידיה ורגליה מבושמים צמור עובר לא
נחתי וקיים גם התעללה לפתוח מהר יקול דודה דופק, ואינם אחרי
כן משל זה אשה והיתה בעלת תשובה כי לא נסקעה בשינה אבל
לזה ער ופתחה לדודה בעצלות גדולה כמו שבארתי והנה דודה חמק
עבר ונקשה אותו ולא מצאהו ורחמה לו ולא ענה אותה ומצאה
שומרי העיר הכוב פצוה נשאו את רדיה מעליה שומרי החומות
כלומר כולם עותו דרכה וונעו אותה להשיג דודה כי קשה להם לפרוש
אחר שטעמו שעם החטא עד כי לא נזכר שנדבקה עם דודה דבוק
שלא כאשר בארנו, כי כן לא נזכר בתוכה על האדם אחר שנגרש מגן
עדן ששלה ידו לקחת מעץ החיים ושב ורפא לו אע"פ שהיה בידו
היכולת בזה כאמרו ועתה פן ישלח ידו ולקח מעץ החיים ואכל וחי
לעולם, שר"ל אולי ישלח ידו כי נדיק ד' ונדקות אהב ולא אל חפץ
רשע הוא כאמרו חי אני כאוס ד' אם אחפון צמות הרשע כי אם
בשוב רשע מדרכו וחייה ועם כל זה לא נמצא בתורה שאכל מעץ החיים
אחרי כן ואולי הוא רמז כי קרוב הוא לנמנע למי שאכל מעץ הדעת
טוב ורע לאכול עוד מעץ החיים כי זוג שני קשה לזנוג בקריעת ים
סוף שהוא שנוי טבע אע"פ שאינו נמנע לגמרי לפי האמת וכן השאיר
הדבר שלמה סתם ואם ספר גודל חשקם אחרי כן ושבח כל אחד
חזרו כדרך חושקים לא נמצא בהם שנדבקו דבוק שלם ושעשו חתונה
מטה ואפריון ומשתה כדרך איש ואשתו. ואחרית דבריה כי כאשר אמר
לה דודה מיסר אותה חזרים מקשיבים לקולך ואין דרך האשה להשמיע
לו קולה העיזה פניה ותאמר לו ברה דודי ודמה לזבי או לעופר
האילים על הרי בשמים כאלו הם הצעלים והוא החושק מסתתר ובורח
ופניהם פן יפגעו בו והוא הטעם ועתה בני שמע לקולי קום ברח
לך אל לבן אחי חרנה למה אשכל גם שניכם יום אחד כמו שבארנו
במקומו. ונראה שהמגלה הזאת נחלקה לשלש פרשיות וכל פרשה נחלקת
לשני חלקים, והפרשה הראשונה היא עד על משכבי והוא באדם שעומד
בכה שלא הוציא לפועל לא אכילת עץ החיים ולא אכילת עץ הדעת
טוב ורע. או אמור שמדותיו טובות ודעותיו ואמונותיו אמתיות וישרות
דרך קבלה לא דרך מופת, והיא נחלקת לשני חלקים. החלק הראשון

פירוש על שיר השירים

מרחש המגלה עד השזעתי אתכם וגו'. והחלק השני מקול דודי דופק
 עד על משכבי. והחלק השני צאור לחלק הראשון וספור ענינו כטעם
 נחזור לענין ראשון כמו שצא אלה תולדות השמים והארץ בהצדאס
 שהוא תשלום למה שקצר בו וצאור למה שאמר. והפרשה השנית מן
 על משכבי עד אני ישנה והיא צאדס שהוציא לפועל שלמותו ושלא ידו
 ואכל מעץ החיים, גם היא נחלקת לשני חלקים. החלק הראשון עד
 השזעתי אתכם, והחלק השני מן מי זאת עולה עד אני ישנה והחלק
 השני צאור לחלק הראשון, והפרשה השלישית מן אני ישנה עד סוף
 המגלה והוא צאדס שאכל מעץ הדעת טוב ורע גם היא נחלקת לשני
 חלקים, החלק הראשון מן אני ישנה עד השזעתי אתכם צנות ירושלים
 מה תעירו וגו', והחלק השני מן מי זאת עד סוף המגלה, והחלק
 השני צאור לחלק הראשון, ואפשר לומר ואס הוא דרך רחוקה כי
 הפרשה הראשונה הוא על מי שהשתדל בחכמה הלאמודית לבד ולמיעוט
 חכמתו שז והגיע לתכלית האהבה ואמרה הביאני אל בית היין ואמרה
 שמאלי תחת לראשי וימינו תחזקני דרך ספור, ואחרי כן האירו מעט
 עיני לצבה והכירה צענמה כי לא הגיעה וועלתה לגשה אליו ולא תוכל
 לו ואמרה לו עד שיפוח היום ונסו הנללים סוב דמה לך דודי לצבי
 או לעופר האילים על הרי צתר. והפרשה השנית היא על מי שלמד
 גם הטבעית, ונראה כי צעבור ששלחה אותו מאתו צאמרו סוב דמה
 לך דודי לצבי או לעופר האילים הלכה לבקש אותו לעת ערב כאשר
 הכירה צענמה שתוכל לו, וזה חשב שהגיע לתכלית צאהבה צלא פנע
 וצלא מכה והוא לא נכנס עדיין אל הבית הפנימית אשר צה המכים
 והפועעים ויהיו הכרוצים ואת להצ החרצ המתהפכת כלומר המרחים
 המכים והפועעים מקדן לנן עדן כלומר מתחלה גם לצדיק ולמי שלא
 אכל מעץ הדעת טוב ורע. והפרשה השלישית היא על מי שלמד גם
 האלהית ולכן לא השגיע צנות ירושלים צצצאות או צאילות השדה
 שלא יעוררו ושלא יתרחסו לראות צעוד דרשם החכמה הטבעית והחכמה
 הלאמודית כי צצר נכנס צאלהית, וזה לא ינצל מעצור צשומרים ויכוהו
 ויפנעוהו ויודיעוהו דצרים שהם כנגד המורגל והמוחש והמורגש וכנגד
 (צכ"י חסר כאן תיבה) הקודמות המסורות צידו והמקובלות אתו על
 דרך טבעו וחמרו ולשכך את האזן. גם יפשיטוהו המדות החומריות
 והתאוות הגשמיות. ואפשר כי זה הסרת הרדיד מעליה וההכאות
 והפניעות, וזה לרוב שכלו והשגתו הכיר מעוט חכמתו וקוצר ידיעתו
 ופחיתות עצמו לפי גדול מעלת השם ורצוי דרכיו וידע ויכיר המונעים
 הגדולים אשר צו להגיע אל השלמות מוצד טבעו וחמרו הרע וספר
 מציאותו כי כן חייב הטבע, וזהו אמרו פשטתי את כחגתי איככה
 אלצננה רחנתי את רגלי איככה אטנפס לא אתעצל צצדר. וישנח הדוד
 ויתארה ויאמר מי יתנך כאת לי כלומר דצק צי לא שיתפאר צצצקותו
 כי הוא יודע כי מעט הוא מה שידע האדם מגדולתו ושישיג משפע
 צצודו לפי רוב הטובה שהיא והכבוד הגדול ההוא. אמנם הדרך
 הראשונה טובה צעיני ואמיתית ועניני המגלה נקשרים צה קשר טוב
 ונאה והדרך ההיא דרך אצא מרי מ"כ. ואמנם דעת הרב צאמרו
 אני

אני ישנה ולבני ער הוא שנה ור"ל כי גם צעת השתדלה בצרכי הגוף שהיא שינה או כשינה היה לזה ער, והלך אחריו אדוני דודי החכם. הנה יקשה עליהם דברים רבים כאשר ספרנו ולכן נראה צאמת כי אמרו אני ישנה הוא כפור החטא. ואמרה לזה ער צאה להודיע כי לא נשקעה בשינה עד שלא יהיה לה רפואה אבל היא מכת צעלי תשובה ומהכובשים את יצום, והיא האשה אשר ימשול בה אישה ויוכל להפך מדותיה ולתקן את אשר עותה. ואדוני דודי החכם כתב צפרשת כי יגש כי התורה קרא משכב לפי שהתורה היא משכב לשכל כי בה יחול ויגוה וזאת הדרישה שחל עליה המציאה צאמרו ובקשת משם את ד' אליהך ומזאת כי תדרשנו בכל לצנך ובכל נפשך חי אפשר לה על משכב בלנד כי היא דרך העצל מדרוש החכמות שהוא פעמים יסן שלא יביט כלל בדברי תורה והקבלה ופעמים יביט בהתרשלות ובהפסק כדרך נים ולא נים ופעמים יסקוד עליה אבל לא יקום ממשכבו לדרוש ולבקש בחוץ כמו שאמר החכם עד מתי עלל תשכב וגו'. ואמר עוד ובקשתו הראשונה היא על משכבו בלילות כי אין שם אור שמש רק גר ואור ככבים. ואמר סוף דבר הבקשה הנזכרת תעיר האיש היסן במשכבו והוא צעיר עם האהוב עד שיקום ממשכבו ויסוב צעיר בשווקים וברחובות והם חכמות הלמודיות שהם חוץ לבית ולחצר כמו שאמר עדין בן זומא מבחוץ, גם לא ימלאנו כמו שאמר בקשתיו ולא מלאמיו, ואחר כן אמר מלאוני השומרים צעיר וגו' לרמוז בו על שומרי דרך החיים ודרך השומרים ההם שיואלו האיש המבקש ואליהם ישאל את שאהבה נפשי ראיתם. וכל היותו מתעסק בחכמות ההם ולא יענוהו דבר ולא יעשו בו שום מעשה בדרך שיתפעל למצוא האהוב אבל כשיעבור מעט ויכנס בטבעיות כבר מלאו מזד אחד כי פעלתו נגלית בהם אבל לא מציאותו השלמה לפיכך צא הדבור שלא לנכה ואמר אחזתיו ולא ארפנו וגו' ולא אמר אנהגך אציאך כמו שאמר בסוף וכאן לא אמר הכוני פנעוני נשאו את רידי מעלי כי אותם הם שומרי החומות כבר נכנס בטבעיות וכפי השגתה היא מוכה ופצועה בפנעי אהב כי הוא הולך הכות ופצוע החומר והפשיטה רדיד שהיה לה ובסוף ימית אותו כמו שאמר כי עזה כמות אהבה, ומה ואל בית אמי ואל חדר הורתי, רוצה בו אל דברי הקבלה ואל הסתירם שהורו אותו וגלו לו מוריו, עד כאן לשונו. ואתה ראה איך נקשרים דבריו ואיך ימשכו וראה הדברים הקודמים ונחר לך הטוב.

ברם היה לשלמה בצעל המון. כבר זכר החכם במקומות רבים כאמרו שמוני נוטרה את הכרמים כרמי שלי לא נטרתי, ובן אחזו לנו שועלים שועלים קטנים מחבלים כרמים וכרמנו סמדר, ואפשר כי מה שאמרו רבותינו יין המשומר צענבו מששת ימי בראשית הוא כאשר הכרם הזה נוטרה מתחלה כראוי, ונראה כי קרא נפש האדם כרם ואמר שהוא צעל המון לרוז כחות הנפש ופעולותיה, ואמר כי נתן הכרם לנוטרים הם קנת כחות הנפש הראויים להנהיגה ולשמרה ולעזבה ואמר איש יביא צפריו אלף כסף, ואמרה כרמי שלי לפני הוא הכרם שאמרה עליו כרמי שלי לא נטרתי, ויהיה הכל דברי שלמה שהוא

פירוש על שיר השירים

שהוא השכל החומרי קודם שינא מן הכח אל הפועל ויגיע לשלמות וידבר עם נפשו, או הכל דברי השכל הנפרד שידבר לשלמה שהוא השכל החומרי. האלף לך שלמה ומאחית לנטרים את פרוי אפשר כי האלף והמאחית שהם שתי עשרה מואות לקח לכוונת הנוספר שנים עשר וחלק בהם הששים קודם שיכנס ליום השבתא והם השתא אלפי והם שקרא ששים גבורים או ששים מלכות, ומפני שאמר כי ימי עלוויים אשר בששים שנה אין להם מוספר ידוע כי ירצו באחד וימעטו באחר לסבות רבות בא עתה לחלק אותם ולמנותם ואמר כי האלף לשלמה כלומר החמשים שנה כי כן נקרא האלף ברוב הלשונות כי בכלם חמשים פעמים עשרים והאלף דנרין חמשין לטרין, ואמר כי בהם ראוי לו להשתדל להשלים נפשו ושכלו והם ראויים לשלמה, והמאחית והם עשרה פעמים עשרים ואמר שהם לנטרים כי הם אינם ראויים לו כי אם לגדול כי עיר פרא אדם יולד, וקרא הנטרים הכחות החומריות, ויהיה שלמה השכל, ויהיה אמרו איש יביא בפריו אלף כסף מי שהוא איש וטוב יביא בפריו כלומר ישים מזה לתועלת ולפרי חמשים נכספים והמאחית לבד יניח שלא יקח לעצמו, או ר"ל כי הכרם הוא הנפש אשר היה לשלמה נתן לנטרים כלומר ליצר טוב וליצר רע לעבדה ולשמרה וכל איש יביא ממונו אלף כסף לשלמה כלומר לזמן אשר הוא קודם שיגיע שכל האדם להיות מלך גם כרמי שלי לפני שהוא מיוחד לי כלומר אפי' ממונו מהאלף והמאחית שמוציאה שהם שתא אלפי דהוי עלמא האלף מהם הם לך שלמה כלומר שיעבדו ברוב חמשים שנה קודם שישתדל לנפשו האמתית ושינטור כרמו והמאחית לבד יהיו לנטרים כלומר לתועלת עצמם כטעם שמוני נטרה את הכרמים לתועלת אחרים כרמי שלי המיוחדת לי לא נטרתי כלומר לא השתדלתי לנורך אמתתי והשארות נפשי כטעם ומתי אעשה גם אנכי לביתי, ואפשר כי הכרמים הם המדות הנפשיות החומריות והמדות והכחות השכליות, גם אפשר לחלק האלף והמאחית לשנים עשר בני יעקב ולתת כח הטעם והעשש לנטרים ויהיו הנטרים הכחות החומריות והעשרה האחרים הם לשלמה כלומר לשכל האדם, או הענין בהפך, כי העשרה שליטים הם החומרים והם לשלמה לא למלך שלמה, והמאחית הם שני חלקי השכלי המחשבי והעיוני, ואפשר והוא הנראה לי יותר כי מתחלה זכר ששים גבורים וששים מלכות והם השתא אלפי דהוו עלמא חזקים ובריאים קודם שיגיע לחד חריב שהוא השבת שבו כחות גופו ונפשו חלשים והרבים והם הששים שנה הקודמים. ועתה עשה חלוקה אחרת וזכר השנים הראויים לעבודת השם ולשלמות הנפש משנות האדם שהם ברוב שבעים שנה ועוז מהם השני אלפים תהו והם העשרים דלא ענשי עליוהו כי אז הוא עיר פרא כי יולד וזכר החמשים הנשארים והם החמשים יום שעשה הכל קיים צעולם והם ימי הספירה והם החמשים צדיקים שאם ימצאו שם ישא לכל המקום בעצורם, ואמר כי כרם היה לשלמה בצעל, המון והוא הגן שהושם בו האדם לעבדה ולשמרה והוא בפשיעתו ובסבת האשה החוטאת נתן את הכרם לנטרים כלומר לכח המדמה ומתעורר או למחשבה ולמעשי כי הם המנהיגים הגוף

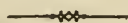
באדם ההמוני לא שעזדה ושמרה השכל כמו שזוה וכמכוון ממנו, והכרם הזה איש יביא צפריו אלף כסף, כלומר שהעוזד אותה ושומר אותה בעליה שכל ההנאה שלו ומי שראוי להקרא איש שעוזד אותה כראוי ושומר אותה שמירה מעולה ישים צפריו ונתועלתו חמשים שנה נכספים וטובים לשלמות נפשו ושכלו, כרמי שלי לפני כלומר המיוחדת לי, ואמר כן הנפש לשכל החמרי או השכל הנפרד לשכל החמרי האלף לך שלמה אם אתה תעזוד הכרם על פי השכל זו השתדלותך ותשמרהו שמירה טובה כראוי לבעל הכרם שהכל שלו יהיה לך החמשים שנה כלומר לפעולתך האמתית ולשלמותך כטעם חספור לך וספרתם לכם, ומאחיס לנוטרים את פריי, כלומר אם תתנהו לנוטרים הנזכרים או אם לא תעזוד אותו אבל תשמור פריו לצד היוצא מאליו בטבע, או שתשמור אותו כארסי שאינו בעל הכרם שאינו שומר שמירה מעולה ולא עוזד כראוי בעצור שאין כל התועלת וההנאה שלו לא יהיה לך כי אם מאחיס והם חד תריז והם עשרה דריקים אשר אמר עליהם לא אשחית בעצור העשרה וכנגדם צריך לכל עיר עשרה צטלנים והוא כטעם שוב יום אחד לפני מיתתך, וכן אמרו כל היושב בתענית בשבת קורעין לי גזר דינו שבעים שנה כמו שצארנו בשער ספירת העומר. מדרש חזית האלף לך שלמה, ר' חייא צריה דר' אבא אמר דיפו (?) הלומד תורה בצער גדול נוטל שכר אלף ושלא בצער נוטל שכר מאחיס, ר' יודן בשם ר' אבדימי הלמד תורה שלא במקומו נוטל שכר אלף ובמקומו נוטל שכר מאחיס, ממי את למד משצטו של יששכר ומשצטו של נפתלי על ידי שהיו לומדין תורה בצער ושלא במקומו נוטלין שכר אלף הדא הוא דכתיב ומנפתלי שרים אלף אבל שצטו של יששכר על ידי שהיו לומדין תורה בלא צער ובמקומו נטלו שכר מאחיס שנא' ראשיכם מאחיס, ואמרו הלומד תורה בצער שאינו מרבה הנאת גופו ויספיק לו הצריך לו להעמיד גופו עד שלא יעבור שארו, ואמרו שלא במקומו שיעצב כל עסקי העולם, או ר"ל ששים שני אלפים תוהו בתלמוד תורה או בתקון המדות וישים שני אלפים תורה בחכמה שהיא עקר התורה וזורתה ויהיה קרוב מטעם ימות המשיח לישראל שצעת אלפים ומטעם מחד בשבת לשבתך, לא כדעת האומר צריך ד' יום יום. מדרש חזית האלף לך שלמה ר' הלל אומר הרב נוטל אלף והתלמיד מאחיס מה טעם האלף לך שלמה, פרשת ואתחנן ר' הלל צריה דר' שמואל בר נחמן הרב מלמד את הכל נוטל חמשה חלקים והתלמיד נוטל חלק אחד מנין כרמי שלי וגו' מקרא התלמיד המתרגם ומשמיע לעם.

היושבת בגנים חברים מקשיבים לקולך השמיעיני. כלומר, הפרדי מהם ואל תשמיעי את קולך כי אט אלי. אמנם צראשונה בעודה נערה אמר יונתי בחגוי הסלע צסתר המודריגה הראיני את מראיך השמיעיני את קולך כי קולך ערב ומראך נאה, העיד עליה שהיתה צנועה לא תשמיע את קולה לאיש זר ושהיתה נסתרת ונחצאת מרוב צניעותה לא יושבת בגנים, והיא השיבה על אמרו חברים מקשיבים לקולך צרח דודי מפניהם פן יפגעו בך, ודמה לך לצבי או לעופר האילים על הרי צמנים, כי כל כחות הגוף איוזים אותו ואורזים ל

פירוש על שיר השירים

גם היא לא תוכל להביט אליו ולהשיג האלהיות דרך מציאותם ודי לה
מוננו שיעמוד על הרי בשמים שחריח ריחו ומדעהו דרך קצלה ולשמע
אוזן בטעם דבר אהה עמנו ונשמעה ואל ידבר עמנו אלהים פן נמות.
אונס הראשונה בעודה נערה אורה סוב דמה לך דודי לצבי וגו',
אמרה לשון סוב כלומר שילך וישוב ואל יתרחק מוננה אבל יעמוד סביב
לה וכן אמרה על הרי בחר כמו שפירשנו. אונס אחר שנשלמה וינאה
מן הכח אל הפועל והיא האשה המתוארת בפרשת על ושכבי לא נזכר
שנלחה אותו מואתה אבל הוא אומר עד שיפוח היום וגסו הגללים
אלך לי אל הר המור ואל גבעה הלזונה כלומר שנפרד מוננה להרגיעה
פן יהפך עליה הודה למשחית ויעכיר שארו לא שידמה לצבי או לעופר
החילים, ואמרה אל הר המור ר"ל שתתפק בתורה הנשיבת נפש
אשר תורה אל הדרך הממונעת לתועלת הגוף ולתועלת הנפש ואל גבעת
הלזונה שתלזן מדותיה נמות הישרות שנחנו לנרוף בהם את הצריות
עד שתהיה ככסף מזוקק שנצתים ותלזין כשנג וסיים ספרו וחסם
באשה העולה השוכנת והנרדמת האוכלת מעץ הדעת טוב ורע שתוכל
להשיג הטבעיות והלמודיות ותדבר בעולם העליון כלומר בשכלים
הנפרדים בדרך דמיון ומדמה נורה ליוצרה. ואמרה ודמה לך לצבי או
לעופר החילים כי לא תוכל להבין דרך נפרד וחומר, מפני שאלו הם
החס וזולתם מעט מזער אחד מאלף רבבות, כאמרו אשת חיל ווי ימצא
כאלו ספק במציאותם, ואמנם אחר אשר ספר מדותיה ותאריה גלה
שהיא אפשרית אבל מציאותה רחוק מאד ומעט, וכן השלים במזמור
שמעו זאת כל העמים, ואמר אדם ביקר כל ילין נמשל כבהמות נדמו
גם לא באר בזאת השירה צפי' אם מנאה דודה מציאות ידבק בה,
כי כן הזהירה התורה האדם האוכל מעץ הדעת טוב ורע נגרש מגן
עדן, אע"פ שהוא אפשר לאדם החוטא לשוב ורפא לו כאמרו ועמה פן
ישלח ידו ולקח מעץ החיים ואכל וחי לעולם

הם ונשלם תהלה לאֵל עולם

ספר המוסר.

א.

זה רע אשר נעשה תחת השמש, מנהיג בהנהגה ישרה, כי כן יסר המלך, ויצוהו, ולכבו לא כן יחשוב כי שוא תהיה, מרמות ותוך תוכו רצוף, כי להשמיר כלבבו ולהכרית מארץ החיים, הכל כאשר לכל מקרה אחר, לצדיק ולרשע אחת היא, על כן אמרתי תם ורשע הוא מבלה כל יון חרוץ, ושוטף צדקה בטיט היון כמו און, ואיש הישר בעיניו כפתלתל, מי האיש אשר נפתולי אלקים נפתל והתאבק באפר רגלי חכמים, יחשבהו נפתל ועקש, על כן מלא לב בני האדם, בראותם הרועה בשוא נתעה בהם לעשות רע.

ב.

ומוצא אני מרממות את הזמן הזה, בהנהגתו, כי עוד יוסיף סרה, ורבה העוובה בקרב הארץ. כי מה הוה לאדם בכל עמלו להיות צדיק הרבה, אם מקום הצדק שמה הרשע עולה היא למעלה, ולמה יחכם או יותר, אם ברוב חכמתו רב כעס?! טוב הולך את חכמים יחכם ויוסף מכאוב ל הוסיף רעת, ובאף יקנה חכמה להפיק רצון מר', והשטן עומד על ימינו לשטנו, והיה לו למוקש למקדש ולצור מכשול, ולאבני הפיץ יהי' לאבן נגף, יגופנו בתחבולותיו כאלו שונא לו מתמול שלשם. ורע עליו המעשה בשובה ונהת, וכל אשר שאלו עיניו לא יאציל מדם, המהור יאכלנו כאכל קש, לשון אש וחשש, כל רגעיו להרע עמו, ובלהבת מרדותיו ירפה כתו והי' למס, והטמא יקראהו לרגלו, וטובל בשמן משמניו ושפו עצמותיו בעצם כתו באהבתו אותו, הוובח זכחי רצון לפני ד' לריח ניתת, יזבחהו כשה אובר, ויפל עליו חיל-כאים והכהו נפש ותזנה משלום, ולאשר איננו

זובח, זבח משפחה יכון, ובכל יום משעשעת לפניו הנהגתו, וכל אשר הוא עושה מצליח בידו, לחוטא נתן עינו וטובה הרבה והנשבע בתי אלקים ידין, ישמרתו ויחיהו ואשר בארץ, ואשר שבועה יראה ד' וסר מרע ירע לו רעה רבה בעצומיו, ונשבר ונוקש ונלכד ברשת רגשת שבט הנוגש בו, לא ינח ולא ישקוט מעוף צוקת הזמן ואפלה הנרגהו, כאשר ינאם החכמה והצרק, ובעליהם ימסו כמו מים.

ג.

העם ההולכים בחשך ובאפלה, אשר לא ידעו ולא יבינו המצות והחקים אשר צוה ד', ראו אור גדול, ואור החמה להם יהי' שבעתים. יושבי ארץ צלמות ולא סדרים לא יראו רע, כי אמת ושלוש יהי' בימיהם ואור ננה עליהם, ויהיו מאשרי העם בדרך ישר וסלולה, מבלעים ועצתם יבלע הזמן ויהעם כשכור ונשוא פנים הוא הראש קרחה וכל זקן זקנו נרועה, ונביא מורה הוא הזנב ויזנב כל הנחשלים אחרי הרעים העצומים, ואחרי רבים לרעות, ומאם ההולכים לאט להגל המלאכה אשר לפני ד', כי כלו חנף ליושב בגאווה ובגודל, ולכו יקבץ און מצא און לו, ומרע לענו מאד ועול עול סבלו ומטה שכמו על שכמו יכבוד. לבני נכר יאמר: שבו לכם פה, ואת הארץ תסחרו, וקטב שדותיה לכם הוא, והאהו בו, ואיש עברי הביא מעבר הירדן לשחק בו כמתול משחקים ולעברתו יצוה לשומו מרמס כמיט הוצות, האבות הדורשים אל האובת, יובלים לראות באבי הנחל, והשעורה אביב, ולבנים היודעים חכמת הידעונים המהגים והמצפצפים אין נורד כנף ופוצה פה ומצפצף, הלא עם אלקיו ירוש בעד החיים הנצחיים, ולתורה ולתעורה יביעו ידברו, והזמן יאמר כדבר הזה אשר אין לו שחר.

ד.

עת ספור מספר ולקדש צום, ולקרא עצרה, כי עצור עצר הזמן בעד כל חכם לב, וסגר כל בית ההצלתה, מבא אליה. ויותר מהמה בני הוחר ותשוב תתפלא, אשר הרשעים מגיע אליהם כמעשה הצדיקים ויחיו, עתקו גם נברו חיל, ומיד הזמן להם כת וגבורה, לגדל ולחוק לכל, ולא שבטו עליהם, ובתיהם שלום מפור, וישמחו כשמתה כקציר, ובניהם יגדל וירומם, והם פושעים בנים משחיתים, עזבו את ד', ינוחו על משכבותם, לא שמעו קול נוגש, ויען כי נגש העם הזה לעשות רע כפיו ובשפתיו, ולכו רחק מד' הי' לחסון נכון ונשא ונהרו אליו כל טובות השמים, יעלה ולעב יגיע, ותמלא ארצו כסף וזהב, ונשגב ביום ההוא, ובנות העיר יוצאות נטויות גרון ומשקרות עינים, הלוך תלכנה טפוף בתף וחליל וברגליהם תעכסנה בתפארת העכסים, להכעיס כל הכתוב לחיים בירושלים.

ה.

ויש צדיק אובר בצדקו, והוא יושב בתוך האפר והיה טוחן בשפל קול הטתנה, או יהי אסור בבית האסורים, ואל יראו עפעפיו בעפעפי שחר, והנוגשים אצים הצריקים לאמר: כלו מלאכת העצבון דבר יום ביומו, מקום אשר דבר המלך ודתו מגיע להם, יגיע כפיים, ובכשרם פצע וחבורה. ואין בו מתום, ונותרה נפשם נצורה, כעיר נצורה וכסדרם ועמורה, ויהפכו כמהפכת זרים, אוכלים אותם קורות הזמן, והיו לשמה, וישת אדם ונמשל כבהמות, וישפל איש משכיל, ובשפל ישב, לא ישא הזמן פנים להם, ואותם יחלוף, חלף עבודתם לד', ויצו אל עבדיו, שלוחיו, וציריו, גשו נא ופגעו באדם אשר נשמה באפו, כי במה נחשב הוא.

ו.

החכם עיניו בראשו, היודע פשר דבר ומבין דברי חכמים וחידותם, גבור ואיש מלחמה במלחמתה של תורה ימות ויחלוש לפי הרב ויגעו ואיו, והצדיק, צדק צדק ידרוף למען יחי', צדק ילבש כמעיל וכצנף יצנוף משפט לא יקום ולא יחי', ויום רעה יראה וכעס הרבה וחליו וקצף יתקצף, ורוב עצמותיו יגרם, מקרי הזמן יבעתוהו כמרירי יום יום, יום ידרשון וידבאוהו בשער, יקושן כקש נרף ואיננו, והוא כרקב יבלה אבל וחפוי ראש, ושבע ילין שבע רנו, כנבר אשר דרכו נסתרה בסתר מרונות הצרות ופחד יקראוהו, כתרב בציון יחרב, ויבש יבוש כבשת נגב כי ימצא במצוקות לא יקיצו ולא יעורו משנתם, עד יקוץ בחייו ולא יאמין בס, אך בשרו עליו יכאב, ידאב והוא אב לתנים, ויענה באלמנותיו כבנות יענה, ונפשו עליו תאבל.

ז.

ויש רשע מאריך ברעתו, אורך ימים ושנות היין ושלוש יוסף לו הזמן, המזמן לעשית עול, ואהל רשעים איננו ננף ולא יעננו אחת מני אלף, בעני ודלות. ידריכהו על במתי עב ומעשי עבות ורקמה לבושו, ואין קצה לאיצרותיו, ויוצא פרה ויצוין ציון, צמת צבי ובכורה, וה' לגאון ולתפארת הפארים, ונפשו אותה ויעש בתי הנפש ונצר משרשיו יפרה, עשה פרי, וברוח שפתיו ימות רשע, והכה נקי, ובשכט פיו ישרים נכחרו, לא ירעו מקרי הזמן, ולא ישחיתו בכל הריו ושריו יחרו מלכים מולכים על כל שכיות החמרה והזמן צוה למקדשיו נכוריו לאט, לרשע, אל תגעו בו כי קדשהיהו. הוא מרומים ישכון חוצבי מרום וחוקקי בסלע משכן לו יבנה גזית, ומל השמים יהי על הגזה, יעלה תמנתה על גוזי צאנו ואלפים כלם, וגם בהמות שרי וחיתו יער לו לברו נתנו בארץ, כלו שלאנו ושל ישליו

ישליו אהליו ויאהל ער סרום, ה' בעין שתול כשתילי ויתים על פלגי מים
וכל אשר יעשה יצליח.

ח.

עמודי שמים ירופפו ויתמהו מגערת הזמן לבן חיל! זראתי אויל
משריש שרש רתמים, ונתן הסכל במרומים רבים, וכרוב אולתו ישגא
שגיא כח, ולא מצאוהו קירות הזמן בדרך אשר בא בה, רטב הוא לפני
שמש ולא ימיש מאהל ההצלחה מעשות פרוי, ברית הזמן היתה אתו החיים
והשלום, וטל ילין בקצירו, עלה לשמים שיאו וממעל הריים, ה'ריים
כסאו, יושב בשבת החכמוני בהר מנער בירכתים צנוף יצנפהו צנפה,
ולא יירא לבו משוד כי יבא, וסר מעליו עולו, לבטח ירבין בין המשפתים
ואין מתריר, הנה נתן לו רחמים, אורה ושמחה ששון ויקר, אבל ושהה
לשבעה, ולמכסה עתיק.

ט.

נדיבי עמים נאספו אל אבותיהם, נספו בלא משפט, ואנשי
חסד נאספיים, חסד הוא ועול, כי מפני הרעה נאסף הצדיק, הזמן
חפץ רכאו, ויומם ולילה לא ישבות להרע עמו, בשש הם גורלכם, גם על
הר גבה ונשא שמתם משכבכם וה' ביום הניחם הזמן על אשר רטיב חסרו
לכם, וקצף עמכם ותצקו לאסיפת הכסף וקבוצות הזהב, יבואו ויעורכם
יהיו עליכם סתרה. ואת כלם ישא רוח גדולה והוק יקה הכל. ולכן לבו
שמעו אלי ותחי נפשכם, תמאסו בכסף, וזהב לא תחפצו בו, ותבחרו לקחת
לקחת החפצים כי העושר שמור לבעליו לרעתו.

י.

והרשעים כים נגרש, גרש יגורשו מהסתפה בנחלת קדושים על
ארמת הקרש, כי במותם השקט לא יוכלו, ועונותיהם היו מכרילים ביניהם
לבין אלקיננו, כי כפיהם נגאלו ברם ודמים מלאו, אצבעותיהם, מבעו
בעון, ולשונם עולה תהגה, יהגו אך נכאים, מעשיהם מעשי און וחמס,
ופעל שוא פעלו, רגליהם לרע ירצו (ולא יגעו) זימהרו הנטהריים
מהרה לשפוך דם נקי ואבד תחת און ראיתי אהליהם, ודרך שלום לא
ירעו ולא יבינו, בחשכה יתהלכו, ואין משפט במעלגותם, כל רוך דרכם
לא ידע שלום:

יא.

זה ינחמנו ממעשה הזמן ומעצבון ידונו, מן האדמה אשר ארורה
בעבורנו

בעבורנו, כי אשר רחק משפט ממנו לא תשיגנו צדקה, ולא יראה אור באור החיים, וט ש מ נ י ה ס ב א ש מ נ י ס כמותם, ורוחם כרוח הבהמה היורדת היא למטה לארץ, וכוה וכוה יאכלם אש לא נפת. וכן יובן למפרע*) והאותיות לאחור, כי הצדיקים יודעים שימותו בנשיקה, והרוח תשוב בשובה ונחת אל האלקים אשר נתנה, והצדיק ילבש צדקה ותושע לו ורוע, וצדקתו היא סמכתהו, וכבוד ד' על נפשו זרח.

יב.

מי זה כעב תעופנה מעוף צרה וצוקה אל ארבות שאול, כספם וזהבם אתם, ולא תזכרנה הראשונות, כחותיהם וגבורתם אשר היתה בחייהם, ומעשי יריהם לאסוף אסיפות אוסף הון עתק, ואת כל תקף גדלת מעלתם ומלכותם, כי נשכה זכרם.

יג.

ואתם בהני ד' ועם סגלתי, תקראו מערתי אלקינו, בשרות מלאכי השרת יאמר לכם: אל דמי לכם, ולא תחשו יומם ולילה להזכיר את ד', הנה ישעכם בא בעולם הבא, עם הקדש גאולי ד' גאלת נצה, יושיע אתכם תשועת עולמים, רב להושיע, ישרי לב, יהי לכם למושיע, ואתה ד' אבינו נואלנו מעולם שמך.

יד.

ואולם אנכי מלאתי כח, ורוח ד' משפט וגבורה, להניד לזמן הזה פשעו וחטאתו, אשר עם מה שהתנחמתי מעט, במה שראינו לצדיקים ישועה בעולם הארץ לעולמים, ולא ירגנו אם בארץ הזאת ירבו עצבותם, ויגזול עורם מעליהם, ותבלנה לאין, ולא תמצא בארץ החיים. הנדיביאדיב הזמן נפשו, ורוח זרה, ונכרי' עבודתו, ועבודת הארמה עליו, לא ישא הזמן פנים לזקן ונער, טוב ילד מסכן וחכם לא יתון. ונכל, יבלה בטוב ימיו ושנותיו, בניעמים נעים גודלו, וטובל בשמן רגלו, ועמדה במישור. המשכיל ישכיל יום אחר, והסכל בכל אשר יפנה ישכיל. לחכמים אין לחם ואין שמלה, ולא לנבונים עושר, כי אם עשרת בני המן תולדותיו, וליודעים אין חן בעיני מלכים ושרים. העשיר ירבה לו מעלה וגדולה, כבוד והדר יעמרהו עשרת זהב גדולה תכריך בוץ וארגמן, והדל לא ימעיט לו צרה וצוקה סמחצית השקל, לו שקל ישקל כעסו, או סקל יסקל, או ירה יירה לא יחי', כי כן צוה לו הזמן, וגם במותו מאומה לא ישא בעמלו

*) ציין בספר השדשים לרד"ק שיש פירעוה שסכיא נסס י"ו — מכלל יופי (יחוקאל כ"ד י"ד) נישוד להחכם ח"א (משגי ח' כ"ה) ובמשגי נשרש הנוכר, — המעתיק

בעמלו, כי אם הכריך ב'ו' ומעטה חרפה, ולמה זה הכל ההכלו קורות הזמן לאיש אשר לו חכמה ורעת יראת ד'. למה יתן לעמל באור התורה חשך ולא אור, מה לעני למלט את העיר הבנויה בחכמתו, אם חכמת המסכן בזויה, למה לא מרתם ומכטן, לפלא נרר יזיר איש את בנו, ויעתיקנו משדים, לחשוב מחשבות, לעשיות בזהב ובכסף אם זולתם נחשבנו כבהמה, ויתרון דעת החכמה תחי' בעלי' בעצבון וכראבון נפש, ואם מקום בינה לא ידע אנוש, מה נעמול לרוח, הלא טוב לאדם שיאסף אדם פטרת כוש וברק ברקת, ויכנוס סגלת מלכים, יעשה לו מטות זהב וכסף, אחרי היותו יחס ומשפחה למי שאין לו, ומטהר הממזרים והטמאים והוא חכמתו החת השמש, גם זה הכל.

טו.

מה יתרון העושה חיל, באשר הוא עמל לעולמים, לבקש את נרדף מורדף, ולא חשך ממנו, לרוץ אל המערכה הערוכה, לסיר לקחת מוסר, להבין רעיונו, להבין משל ומליצה, אם ללצים הוא למשל ולשנינה. והנה רמעת העשויים, ואין להם מנחם משיב נפשם, כי לא ינפשו יומם ולילה לררוש באמונה, ערות ד' נאמנה לראות את המראה הגדולה, ולא יועיל הון החכמה ביום עברת אוצרות רשע. ואולי חי אלף שנים פעמים שלש, ומחכמתו שעמל תחת השמש טובה לא ראה, כי פיסיל יביא מתתה קרובה, והכבכים יסלו מסילותם להלחם אתו וגללו הגלגלים את האבן, ויתקעהו בכשרו אשר לא ידע להזהר עור, ואחר שיפנה בכל מעשיו ועמלו, והנה הכל הכל כי האיש העני, ואם יתכם מכל אדם טוב ממנו הנפל.

טז.

הוי חכמים בעיני הכסילים, ונגר פניהם הנבונים, נכונים לאור נכון ולאין יחשבו, אין חכמה ואין עצה ואין תבונה לפניהם, ומפניהם לא חשכו רוק, הרק אך כמשה דברו, ואיך נמלט אנחנו מה ינתנו משל בפיהם. לכן בני שמע בקולי, אל תהי צריק הרבה, ולמה תמות בלא עתך, כי יבעתוך בכל עת פנעי הזמן, ורע רע יקרה צרות ושבע, ובמשפך שופך בוז על נדיבים ובוז משפחות ובני השפחות, בוזו איש לו הנדיבות, ויעזרהו לרע, ונדיב נודד הוא ללחם, איא איפוא תקותו, ויונקתו תיבש שלהבת, נתקו מורשי לכבו ונמס והי' מים, וכאשר ינתק הפתיל ברגליו ינתק מאהלו מבטחו ומשענתו, כל משען להם וכל משען מים, וישם על פניו מסוה וכסות הרפה, יתהרף לבבו, כי אין כסות כקרה, והנה הסתו עבר, יעבור עליו רוח קנאה, וקנא שרים זרים זהב להם, לבישי מכלל כולם, ירחקו בניו מישע, ושווע אל ההר, כי חזק הרעב

הרעב והוא נקשה, ורעב ירעב והחקצף, ופנה לביתו ובכית כמות כי יצעקו בניו ללחם, מזי רעב ולחזימי רעף רשפי אש ואפס כסף לשבור אוכל, להשיב נפשם, חובק את ידיו ואוכל את בשרו. רעל אלה לא יפקוד ד' חמאת הזמן, ואם באשר כזה לא התנקם נפשו, האף על זה לא יפקדו עורים עיניהם להמול ולקנא בחמס המנהיג הלז? שמו שמים כי ישמו ישרים, וארבותיהם יזלו מים.

יז.

ונב ל נבלה עמו, עלה: לא יבול, ידבר בלבו אין אלקים, ולא יבצר ממנו מומת כל מזימותיו, והשליטו הזמן באוצרת כסף, נתון לו לעשות בו כטוב בעיניו, יצבור חמרים חמרים, וישען עשרה חמרים, וגמליו נושאים נכאת וצרי ולוט פני הלוט, והמסכה הנסוכה צרה כהתכנס, יבנה היכל ומשכן על רצפת בהט מצפה זהב, סגור וצהר יעשה לו סתחת לנגו, וקירותיו מזהב וזבוכית וכתם אופיר, וכלי כליו שינים כסף וזהב, כאשר יבחר, ושרם יקר וספיר מספר גביעיו כפתוריו תורי זהב, ושמלותיו, חור כרפס ותכלת וארגמן, לבושו, תולעת שני ושש משור מעשה חושב סתשבות, וחשב אפרתו אשר עליו כמעשהו ממנו יהיה, אחוז בתבלי בוץ ושש ודרוסו חרת, ואת הארץ יסחר סחר כוש, הכין מכון כסאו, ברחוב העיר מושבו, ישב בדר, ואלדר ומדר מתנבאים, קמו עמדו, והנם במחנה, מתחבאים אל הכלים, בצאתו שער שרים, ושרים עצרו במלין, ולשונם לחכם רבקה לעפר נפשם, והוא יושב מרום, ונגד זקניו כבוד.

יח.

על אלה אכלה ארץ, נהנה ביד רשע הזמן הסוער הזה, אשר פני שופטיה יכסה חרפה, ויעטם כמעיל בוז, עובר בעברתו שומרה נצח בגאינו והמונו ורצונו מסיר לב ראשי עם הארץ ימששו כעור חשך ולא אור, מסיר שפה לנאמנים, הנבונים אבות ובנים, וטעם זקנים שקנו חכמה ודעת, יקח כדנים הנאחזים במצודה רעה, וכצפורים האחוזות בפת, תקותם מפתח נפש, וכהם יוקשים בני הנדיבים לעת רעה כשתפול עליהם פתאום סערת הזמן, כי תאנה הוא מבקש לשום שפלים למרום, כרום זולת ונשא ורם ידבא ישות ונפל, והתככה לכל הברואים תדת השמש, והשומע לקול התכמה וישנה בתורה טוב הארץ השמנה יאכלהו, ואשר ימאן ויסרב חקי האלקים, למרות עיני כבודו, חרב האכלהו, ואם לא ישמע בשלח יעבור, וקריה נאמנה מלאתי משפט ישפוט בצדק, לא ייעף ולא ייגע מלכה ושריה, והארץ חנפה, והיתה לזונה יטאטאנה במטאטא השמר, ואם בה מצחיים ירחצם ויכבסם בנתר משחית ויגלחם בתער השכירה, ועוזבו ד' יכלו, גם יקיץ בקציני סרום ועם עמורה בקצה הערסה יאסוף בעמרי ערמות הזמן

הזמן והתכולותיו, והי' ערום ויחף, והוא עיף, והמכשלה הזאת תתת ידו, ובביתו לא יהי' להם ושמלה לא ישים ולרשע רע גמול ידיו יעשה לו.

יט.

אבל מה שתראה עושק רב וגזל משפט וצדק הצדיקים, אל תתמה על החפץ, כי גבה מעל גבה משפיל גבהים, וגבהים עליהם, שם חק, אשר אם יחטאו ויעשו עול יתן להם מגינת לב והאלהו להם, יען וביען יגיעו ויראו לאור באור פני מלך לנצה נצחים, גם פרי מעלליהם יאכלו, ויזכו לרב טוב אשר פעל לחוסים בו, ואם החוטא לבטא בשפתים נדר נדר ושלמו, יעלהו הזמן על גפי מרומי קרת אל קצה תועלת הברכה העליונה, ויברכהו ויאמר, השמר והשקט, אל תירא, ולבכך אל ירך, וכל זה איננו שוה כי אם מעט מזעיר, ולכן בני דע את אלקי אביך! ועברו עבודת עולמים באהבה! ודע כי על כל אלה יש יתרון להכמה מהסכלות, ולהצדק שרשע, כיתרון אור מן ההשך, ולכן לא יחשכו עיניך מראות בראותך יחשכו ככבי הצדק ורע לו, וירח בעמק אילון דום לרשע אמר אלקים, כי כל זה עשה ומשניא לגוים ויאבדם לאבדון, למען ירד אל אבני בור כפנר מובס, בור איננו ירא חטא עם אשר המצא את אלילי כסף והזהב ותורף ההרפים לא יחי', ובמשוך היו בל יובל לקברות, ומה שתראה רשע עריץ ומתערה, וקיר ערה ומען, אינו פלא, כי אחרי מותו ישלח ד' תתת כבודו יקר יקוד כיקוד אש, מנפש ועד בשר יכלה, ולא שם לו על פני חוץ.

כ.

את הכל עשה האלקים שיראו מלפניו כל ברואיו, כי לאדם שטוב לפניו נתן חכמה ובינה, גבורה ורוח דעת, והריתו ביראתו, ויתן במתניו אזור צדק, ולמנת חלקו נתן לו האמונה בעדות נאמנה, למען יאמין במלאכיו ונביאיו משרתיו עושי רצונו, תמים יהי' בתורה תמימה ויחכם במחכימת פתי, ישמח ויעלוז כפקודים ישרים משמתי לב, יאירו עיניו במצוה מאירת עינים, ולא כברה אנו משמוע ומהבין תבונה יושב ראשונה להשכיל אמרי בינה, והנה יום הזמן בא לקראתו אכזרי ועברה וחרון אף ישימהו לשמה, וישמיד פרוו ממעל ושרשיו ישרש מתחת, והי' קל כצבי להציב גבולות עמים במשפט ישר כצבי מרח ואפלה מנדה וימיו לא ימטכו במשך העסק בחורות, כי נספחו ונלוו אליו כל היגונות שלוחי הזמן בעצב וברגז ובעבודה קשה, ויכהו בעברה מכת בלתי סרה כאלו דבר סרה, וכאלו אלקים קלל ונשיא ארר, כן יורד שאול לא יעלה, נפל משמים וכנפל טמן נגרע לארץ, חלוש מאד כנצר נתעב ונאלה, כלה יולל יורד בבכי ויצעק צעקה גדולה ומרה וקולו יעלה למעלה כי מעלה הלוחות בבכי יעלה, והיה כעוף נודד, קן משלח, מפני שודד, והי' כי נראה כי נלאה

נלאה חמשים אלף לו לאות א) לאות ב) ועמל, ובא אל מקדש להתפלל ולא יוכל.

כא.

הירצה ד' באלפי אילי הארץ, אשר אין להם כי אם רבבות נחלי שמנס, היתן הבכר כבכרתו לפשע וחטאת הזמן בהנהגתו, ומה ד' דורש, כי אם עשות משפט ואהבת חסד ותושי' יראה שמו, ואם כן למה יהי חכם לפגע כמטרא לחצי הזמן אשר אור עיניו גם הם אין אתו, כי עוד לאיש הרשע נתן אוצרת רשע ולצדיק רזנו (רזון?) ואפה זעומה, היוכו מאזני רשע רשעים אזנים להם ולא יאזינו, לא ישמעו ולא יבינו, ואיש אשר לו כים מלא מרמה, ירום ונשא וגבה מאד, והעשירים מלאו חמס ושוד, דברו שקר ולשונם מרמה בפיהם, הנדיב יורע זרעו ולא יקצר קצירו, ידרוך זית ולא יסוך מסכת שמן, יירש תירוש ולא ישתה יין, למען יהי לשרקה, וחרפה ישא, ובוז ינהל* ולב נבל טוב עליו, אך לשקר שמר לו הזמן הרר הכרמל והשרון, וכל כלי הנבלים, ולא נפקד ממנו כל טוב מראש ועד סוף.

כב.

ואמר יושב האי הזה לאמר: הנה כה מבטנו אשר ננסו שם לעזרה, וצרות נמצא מאד, כאשר נבקש משפט, וצדק נדרוף, ואיך לא נמלט בלט בתוך ערי מקלט, לחלוף ממרבר וציה צי אדיר, אשר כסופות יס הצרותנו לצרות למבקשי החכמה? על כן מלאו מתני חללה בת חלה, צירים אחוזי ולא ירפוני, ובצירי הזמן הנאמנים חלאים רעים ונאמנים, וצירים כצירי יולדה נבהלתי, ולבהלה ילדתי מראות ברע, עמל ובעם אביט, תעה לבכי בשרה הזמן, בעתתני בכל עתותי הנהנתו

(א) (ב) החלה הראשונה הוא חרש לול, ובהטור הוא הכה שכי כמוניס א) חמשים אלף איש (שח"א ו' י"ט) ב) חמשים ללאת (שמות כ"ו ה') חשולכים הם ונאים כאתר, ויגד לו שלשי' אם כאור כי שכל הוחכר יגל החקרא שכתוב ובללים ייגלו על המיכונה (ח"א ו' ח'). ועיין ליה מחברת מנהם בן סרוק ויורש חלים להחכם געוענוים שרש לול, והשכי חרש לאה הוושג גם סכל צרה חזיר ויגון כחו, "נחל" הכפסל ליופי החליצה. והרנחו של וועצטון ידוכי (כראשית ה') וועלמות ידכא. ועיין אולה'ש לכן-ואכ ולהחכם פדלפס:

פירסט ח"א סוף שרש הטוכר. המעתיק

(* ינהל, כך חלאתי כמו בפני נהכת"י, ולקט שכלי כראה להניה יגמל בחי"ת בהיותו יומר נדרף ים תיכת, "ישא" דלפני, ועינתו כחו כנוו חכמים יכחלו (חשלי) והגן. — הדרכים הטוכים היגיוותו זה ככיר כחולאתי השער כח"ג, "שוור ליון הכחון" (חכתב קל"ו לשכת מתי"ג, כשפת הידיעה הקלוכה סס) אוחס אחרי שוכי ועכרי היום גליהם כחחתי ונגלו ליגיו כי שגימי אוי כרוכה, ולא גלה כחשוי יגל וכרוכי כי כוון כחליצחו יגל ליככא דקרא כחשיגי' (ח' י"א). המעתיק.

הנהגתו, אחותני פלצות, וסרין בי פרצות, את נשף חשקי לתעודה, שם לי לתרדה. קוטו השרים! משחו מנן וצנה לנגר הזמן החומס רזה, לנו העמידו במצפה המצפה כאשר יראה הזמן בלב רגז יגיר, וראה רכב רוכבי אתונות וצמר פרשיו והקשיב קשב רב קשב, פן יבא כעב קל מנשר, וכסופה מרכבותיו, ויקרא על מצפה ויאמר, נפלה נפלה החכמה וכל בעלי שבר לארץ.

כג.

אם תמוש היתר התקועה במקום נאמן, ונגרעה כרגע, ונפלה מעי ספלה, ונכרת המשא אשר עליה נשאו המושלים משל, והזמן יעצה לחלל נאונה וצבי הפארתה, ולהקל הררה, ירו נטה והרגיו בעלי, צוה להשמיר עז מעוניה, ותהי האמת נעדרת, ומעשי אשר הזמן יסדה לציים, הקים בחוניו, שלוחיו ומקריו עוררו אל ארמנותי שמה למפלה. אם כן הלינו חכמים יודעי נהי ויודעי מספד, ספרו כי שודר המעוז אשר אמרנו בצלו נחי, ונקפה הזעקה סבו עיר, רטיבו קול בנרון אל החשוכו, ורבו אבל למען הזכר.

כד.

מי יעץ זאת על זאת המעטירה אשר בעליה נכבדי ארץ, וליושבים לפני ר' יהי סחרה כי טוב מסחר כסף ותבואתה מחרוץ, הנה הזמן בוקק אותה ובולקה בוקקה ומבוקה ומבלקה ועוה פני. לכן נעותי משמוע והפיץ יושביה אל קצות הארץ ויהררו חרדה גדולה. אלה נבילה נבילה אטלה החכמה ובגורת הזמן אטלה מרום עם ר', עד כי האנשים אשר בארץ עברו תורות, חלפו הק, הפרו ועזבו ברית עולם, על כן יאשמו הצדיקים כי חרו אפס העמי בחכמה ונשאר מאוהביה אנוש מזעיר.

כה.

מכנף הארץ זמירות שמענו צבי מצריק, כי הזמן הזה שונא חכמה וצדק צדיק תושב הארץ ואוהב נר לתת לו לחם ושמלה, ולנדיב אין בסות ולאברון ילך יוחן רשע בל למר צדק, ובארץ דובר נכוחות יעול, ורחכמה ישפילנה, יגיענה עד עפר, תרמסנה רגל למרמס שה, ולמשלח שור נגח הוא, שוכני עפר הרים והנם יושבי מרום, וארץ רפאים יפיל.

כו.

הכל היום יתרוש תתורש רע הזמן הזה, יפתח אמתת הנהגתו, יפתח וישרר

וישרד אדמתו הלא יראה כי שגגה היא, והאלקים יבקש את נדרף בכתו, ויקצוף לקולו, וחבל את מעשה ידיו, כי תחת אשר צוהו ישים במשורה שורת הנהגה אל השערה ולא יחטיא, וככה אלקיו יורנו, בעת הראשון שאם יחטא אחד למשפט ייסרנו ולא לנצח, אדושי ידו שנו במדושת קומותיו (קורותיו) ובן גרנו ובפרשיו ורכבו לא ידוקנו עד אשר דק, אבל זה מצותיו לא שמר, ופניו הפך אחורנית, והיתה הנהגתו להפיק האני' ואני', והנה הוא נצב על עולת שלמיו נצר עליו מוצב ומצודות הקים במקומו, וכמוץ עובר המון עריצים והי' לפתע פתאים.

כו.

ועוד יוסיף להפליא את עם ד' הפלא ופלא, להאביר חכמת תכמיו, לסתיר עצה יעצים עיניהם, והי' במחשך מעשיהם ובנים כחשים לא אבו שמוע תורת ד', הרבה הם שבת, ויאמרו לאל סור ממנו, סורו מני דרך, המו מני ארח, החווים ולא תחוו לנו, ולנביא אשר דבר ד' אתו אמרו אמור אל תבהל על פיך ולבך אל ימתר להוציא דבר מלפני אלקים והשביתו מפנינו את קדוש ישראל כי אין חפץ בכסילים לשמוע, והשבוע לעשיר אינו מניח לו לאהוב דברי צדיקים, אפס כי לא תהי' תפארתך אתה האיש העשיר בצפוי פסילי כספך ואפרת מסכת זהבך, ואבר העושר בענין רע, ואם נתן לך הזמן לחם ותבואת האדמה והיית דשן ושמן, ושמן על ראשך לא יחסר וכד הקמח לא תכלה, ושירעה מקנך כר נרחב, ונתן לך אלהים צונה ואלפים, סוסים וחמורים, עבדים עובדי האדמה, עושר ונכסים, ואינך חסר לנפשך מכל אשר תתאוה. הנה שם ד' בא ממרחק באף ובעברה ובער אפו, וכובר משה ישאה עליך ולא ישליטך לאכול כמנו, ואם רבות שנים תחיה ורב שיהיו ימי שניך נם קבורה לא תהי' לך ובחשך שמך יכסה, ולכן כליל התקדש הנג ושמת לבבך, כהתהלך בחליל לא תשמח, כי אלה וזולתם הם דברים הרבה מרבים הבל מספר ימי חיי הבלך, ויעשם כצל, ובאשר הוא סוף כל האדם נשכח זכרם ולא תעלנה על לב, והחי יתן אל לבו כי כל אשר יטיב חסרו הזמן את האדם נודע היות כל טובותיו עמו לא לעזר ולא להועיל, כי לבשת ונס לחרפה.

כח.

ואם כן ימאסון איש את כספו ואת זהבו אשר עשו להם ידיהם חטא, כי בצל החכמה צל הכסף, ולא תשענה עיני הרואים לתרו והבל, כי האלקים עשה את האדם ישר, והן לצדק ימליך מלך צדיק ושרים ישורו למשפט, והמה בקשו חשבונות רבים, ומה שראוי לקרב חקוהו, והקריבו

והקריבו רחוק רחוק מי ימצאנו, ימאסו התורה ויבחרו בכסף נבחר, והיה מעשה הצדקה לצעקה, והמשפט למספח, ואת ספיה קציר החכמה בשפלה ישפל, ואם לבב נמורים יבין לדעת שהחכמה היא עצה ונבונה וטובה מכלי קרב, וקרבים מרמות לעשות חנף ולדבר תועה והוללות בלבבם בחייהם על הארץ אם כן העם היושב בה נשוא עון.

כט.

קרבו גוים לשמוע כי כל זה בחפץ הזמן ובנזרתו וחמתו בערה על כל (יושבי) צבא הארץ, החרימם נתנם לטבח כמה שהראה להם טוב בעמלם, ויטיב לבם וילכו במראה עיניהם, יסיר כעס מלבם ויעביר רעה מברשם בברו אותם בשורה מוצאת, וחרוץ אליו גלת הזהב במרוצת גלגלי סבותיו, ועשה אתו ברכה ואכל גפנו בשובה ובנחת, תאנתו ימשיל זר בעץ ארו שטה ושעורה נסמן והרס ועין שמן ישום לו בפרדסי רמוניו, יעלה ראש בברוש תדהר ותאשור יחרו מתפארת ארם לשבת בית, והחכמים משיב אהור ודעתם יסכל ועצה מלאכיו משלחת מלאכי רעים לנגד הצדקים לדעה ישרים, ואיך לא ישום על לב זה הזמן ולא יאמר הלא שקד בימיני.

ל.

לכן אתה אל מסתתר, אלקי ישראל! כי בהנהגת הזמן הזה יבושו וגם יכלמו כל חכמי לב, כרעו יחדיו ליגיע כפי הזמן שלוח למו לא יוכלו מלט משא ונפשם בשבי הצרות הלכה, הנשואים מני בטן להקים דבר אלקיניו, העמוסים מני רחם לרחם על פלטי החכמה בתורת ד' עד זקנה ועד שיבה, בערב נפשם באה ובבקר היא שבה לעבודתה, תסבול ותשא עול כבד וחוק ועל כתף תסבלהו איך תשא חרפה ולקחה מיד הזמן כפלים כלמה ובזו, איך תהיה לאין התורה והחכמה ותשועת תפארתה ירדה וישבה על עפר בכסא ליום החג אין כסא, ולא יוסיפו יקרוא לה רכה וענוגה, מדעתיו כי קשה עורף אתה הזמן המר, גם לא שמעת מצות אל עליך עת נתן לך ממשלה למשול בהנהגת ברואיו, גם לא ידעת בין טוב לרע — גם מאז לא פתחת אוניך בחכמה וברעת מה שירדש לעשות למנהיג בשינהוג זולתו ביושר, כי ידעתי בגוד תבגוד, ופושע מבטן קורא לך.

לא.

התקבצו כלכם ושמעו! מי כנס ירא ד' אשר הלך השכים בחשכה

כח שכה ד' אהבו, ויבטח בשמו וישען בו, כי יעשה חפצו בעולם שכלו טוב והצלחה רב, וצדיק צדקתו כגלי הים וכנהר ינהר שלומו, לא יכרת שמו ולא ישמד מארץ החיים. לא יאמר לריק יגעתי בראותו ילדי הזמן יזמנו לו מצוקות ובמקנהו פרץ פרצות בארץ כחמר חוצות, כאבני גיר מנפצות כי ינחמנו עמו וירחמנו, ואתם בערתם הכרם גולתם העני, וביתכם בנוי לא בצדק, ושוא עמלו בנוי בו, עשיתם עושר ולא במשפט. ברוכים אתם לזמן ברכות תהום רובצת תחת ברכת שדים ורחם רחם רחמתיים ריחיים ורכב, רכב ופרשים, עבדים ושפחות, מקנה ועבדה רבה, וכל אבן יקרה, והתנחלתם אותם לבניכם אחרים לאתוות עולם, גם בניהם ערי עד ישבו על כסא המלוכה על מבועי מים יתנהלו ועל כתף תנשאנה בנותיכם ובניכם יביאו בחוצן, הן אתם כלכם קדחי אש הגדולה מאורי זיקות, לנו באור אשכם ותכשו מאשר בחרתם, ובנוק זיקות בערתם את הבערה, מיד הזמן היתה זאת לכם למעצבה תשכבון.

לב.

שמעו אלי הורפי צדק מבקשי ד'! הביטו לאברהם אב הזמן, על מה שבצדקתו ההויק מה שהגיע אליו מהטוב, ולא צר אותו הזמן מעט אם רב, ויברכהו וידבהו (ויאמר) ברוך אברהם לאל עליון קונה שמים וארץ לו לברו נתנה עם מה שרבו לו הצאצאים והצפיעות, ומלכים ממנו יצאו עם רכוש ומקנה כסף, ונוסף עוד מה שהוא נפשו צרורה בצרור החיים, יתענג מזיו ד' והררת שכינתו, ועמו אלף אלפים ורבי רבבות המובים זכו ונחלו כל טוב וכבוד ותפארת. ואין צריך שיעלה כעם בלבנו אם הזמן ישלח מלאכיו להאדיב נופנו בעולם הזה, בהשקפה בראשונה לאשר פשענו, שזולתו מהבלתי אפשר, כי אין צדיק אשר לא יחמא אבל אם הוא בהנהגתו המשתפת עזר לרעה וד' קצף מעט, מעט מעט אנרשנו זה החמס מלבי כמה שאשער רב טוב הצפון, ויושבי הארץ כמו כן ימותון מבלי מחסה לנמול שכר טוב כי מאסו תורת אלקינו ויקוצו בחכמת החקים אשר צוה ד' אלקינו אותנו, וסבת השגת ד' תהיה לנו לצל כי ינוסו הצללים, וישועתו לעולם תהי' וצדקתו לא תחת.

לג.

אולם מה שהתקצפתי את הזמן הוא שיראה מהנהגתו כאשר אמרתי, היותו מואם בחכמה וקץ בבעלי, עד שכאשר יראה חוקר אותה או אמר אל ציריו ושלוחיו שימו האנוש הזה הרפת אדם ובזוי מאד, וכל עוד יגדילו לאיש

לאיש צרות וצוקות עד אשר לא יכול נשוא, ולא נתן לו עת לחפצו, גם לא האציל לו ברכה בזמן הזמן מוזמן מועט וימים אחרים במ יוכל להוציא מאויו מכתם לפיעל, ואשר כמה בשרו ונכספה נפשו להציל לו מרעתו בחקירת השלמות לא יניתנו, ויבא רגז ופחד ופחת ופחד מפרח המיר מפני חמת המציק אשר כונן להשחית עם שור ושבר או רעב ותרב, ולכן כחותיו עלפו שכבו בראש כל חוצות כתא מכמר, המלאים חמת הזמן ונערתו.

לד.

וממה שיתחייב מזה הוא כי הנה ישכיל עבר ד' לתור ברכמה מספר ימי חייו, כן משתת מאיש משכיל מראהו ברצון הזמן ובגזרתו, כי הוא ישנא התבונה, והארו כבני אדם עם (עני?) הארץ, ועליו יפוצו פיהם עוברי דרך, כי נבל הוא ונבלה עמו, לא הואר לו ולא הרר, כי שחה מיר הזמן כוס חמתו את קבעת כוס התרעלה, והוא ערל שפתים, נבזה וחרל אישים, איש מכאובות ויכאב בשרו כאב אנוש, חבור עצבים*) כרובר כזבים, והוא בחמתו הנשאה והנבוהה מאד נשא מכאובות וחלי סבל ננוע ומכה מיר הזמן ומשלוחיו מענה, מעמל נפשו יראה וישבע, וברעתו (וברעתו?) הצדיק אבר באין מבין, וצרות רבות הוא יסבול.

לה.

עד הגל הזה ועדה המצבה. שיתיצב האיש ההוא בצרה גדולה, כל ימי מגרוי הרעים ולא ישמח ולא יראה טובה, ושק ישים בסותו, ועם כל שהבדילתו הזמן לרעה אל יאמר הן אני עץ יבש.

לו.

כי בשמחה יצא מזה, ובשלום יובל ויגוה וישקום, ויצא בנונה צדקו, וישועתו לדור דורים, אין חקר לאות עולם אשר יתן לו ד' עם שם תפארת בביתו ובחומותיו, ונתן זרע לזרע לצדקה ולתם לאבול.

לז.

ואתם קרבו הנה בני עוננה, אשר אל מעוננים ואל קוסמים קסמים

*) יתכן שפירושו כי יגמסוים הם (יבדו ד') כעמל וליגר כדלגה ויגון וצליבת רוח דונמת לחס העצבים (מהלסים) ויגויין כספר הסרטים לרד"ק שש עצב שס וזוה הענין קקלו גלמי ע"ו העצבים וכו' המעחיק.

קס מים תשמעו, זרע מנאף בנאפופים, ותזנו אתרי ההבל, ואחרי לא יועיל ולא יעזור, על מי תהעננו בתענוגים ונוע תנועו כשכור, על מי תרחיבו פה דובר נבלה, ותאריכו לשון מדברת גדולות, הלא אתם ילדי פשע פושעי פשעים, זרע שקר תשקרו דברי אלקים חיים, שקץ השקצו והעב תתעבו עולה על בכתי עב להבין ולהשכיל, והירא את דבר ד' תניסו, וכמסוס נוסס תרימוקן, ותחת סעיפי הסלעים תשבו ימים רבים, וחלק משמן חיך הזמן לכם בהנחילו בחלקו נחל חלקכם, חלק כחלק האכלו הם אדמת החכמים על ראשי הדרים, כשעירים* שעירים ירקדון, וכנבורים ירוצון, כאנשי מלחמה יעלו חומה בחמה וכעס, יבאו כגנב לגנוב לב גונבי מים גנובים יסקו. ועלידם ימתיקו ויערימו סוד, והצית אש בחומה החכמה, ואכלו ארמנות התבונות בסער הזמן, ביום סופה, יום חשך ואפלה, עברה וזעם וצרה, ועלה באשו, והעל צחנתו, כי הגדיל לעשות.

זח.

מה ארבר והוא עשה, ומה אצטרק כי כן חפץ וגזר, אבל אחרי ראותינו ומה שירענו שיתו, שונא צרק ואוהב רשע, מואס באמת ובוחזר בשקר, אוהו בסכלות ומרחיק חכמה, למה ניגע לריק? ואם לוקח שכלי חכמה ורעת והזמן שונא לה, למה לי חיים?

זט.

ואחר שראינו שעם אשר האלקים צוהו להיות ציר, והוא ילך בדרך עקלתון כאשר הוא עושה היום הזה, ועוד ירו נטויה להטות מדין מי שדלו עיניו למרום במרום החכמה, [*] ומי שלא ראה ולא ידע ערכה יעלהו על מרומי שרי ההצלחות] הנה אנחנו בקרש השרירים בעם, אחרי שיגענו להשיג תועלתה בקצת אם היא הבל ורעות רוח; כתנו יפה, וברכינו תבשלתה, וזרוע ד' על מי נגלתה וזועותיו תשברנה, כי כל עוד יוסיפו כחות שכלנו לעשות כח לקוח את ספר התורה, עוד יוסיף הזמן על חטאתו פשע, ויאמר על נפשו אפשרה בה אציתנה יחד.

מ.

ל בר ראה זה מצאתי בספרי הפילוסופים תכם אחד ברתם פילוסוף גדול

* חלשון הכתוב כשיגידים יגלי דשא (דכיים ל"ב ב') רינגינגסוייגר והכנ, המעתיק. * החלים הלה החסודרים בפגור זה הכס כמונים יגל גליון הכמ"י חודי כוסר אחר. המעתיק.

גדול ואמיתי, והנה זכרו על היותר נאות מהצדדים ראיתי אני עם לבבי לבלתי אביארו, ומספיק שכאשר נכון לעשות, אומר אני הדבר בשם אמרו, שאמר כספרו הנכבד בראש חלק הרביעי ממנו כלשון הזה.

אנשים יקרים!

הלא לרברי החכמים המפורסמים שבשכבר זמנם שמעתים, והן מצד מה שראיתי וקראתי הנה הייתי משער שהרוה הבעוס והבוער מהקנאה יהי' כטבעו בלתי משכר כי אם המגדלות הגדולות והשרשים מהאלנות היותר גבוהים, אולם מצאתי את עצמי מכמו זה השיעור והסברא שוגה שגגה נפלאה — והטעם שאני כבר עם כל היותר בורה לעולם ומתנכל נכל רב לנוס התווק מסער כמו זה הרוה הנרגז, לא זולת בעמקים, אבל עוד בשפל השפלים הערמתי להלוך, שזה מפורסם, ובעדות ברורה יתבאר לאותם שרעת ררכי יחפצון, אשר בהם בעים רוחי כונתי אל הענוה מה שרחוק להאמין, ועם זה היותי מנשיכות קנאת זה הרוח נשוך מדרך ולא חשך, עד כי קרוב ששרש אותי מארץ לא יכולתי להמלט. — והנה על זה הרבה מפורש יכול אני להבחין תהי האמת בפי אותם הקדומים החכמים אבותינו שאמרו העני זולת קנאה מהרברים ההויים, אם כן והיותי נשוך משנים כמו אלה עד החי ננוע איך שיהי' ומה בסיוע המקום יתכרך, אחרי דרך ישכון אור, ארדוף אשיג, וכל עוד גוי אתן לרוח הזה, ואניהנו להפריח ולהפית, יען כי אני איני רואה שממנו יוכל להמשך במה שעתיד, ויקרה רכר עיניהם בכלות ימיהם וכחם לתרו והבל, ולא נשאר שאדם (שארם) על עצמותם, כי אפס כלה במה שעשה עמם כלה.

לא מפני זה אעצור במלין ואעצור כח ואומר: שמעו נא ראשי יעקב וקציני ישראל! הלא לכם לדעת אשר הזמן שונא טוב ואוהב רע, ושלוחי הנהגתי מתעבים המשפט לאלקים הוא, ומתעים את עם ד' בהתעות שכור בקיאו, ונושכים אותם נשך ותרכיב בשניהם, וקראו להם מלחמה, ואת כל הישרה יעקשו, והחכמה צולעה נדחה ונהלאה, ונדחה יד הזמן בגרון לכרות בעלי' ישלח במ תרון אפו, ויציר מצור עליהם יכה כל י החמור על הלהי משופטי ישראל, עושה באף ובחמה אתם נקם, ונקמה לא ינקמה נקי מסוד צרות אבד חסיד מן הארץ וישר באדם אין, כי מהו כל האנשים המבקשים את החכמה, ותכסה בושה, היתה לשטמה ואין איש

ספרים

היוצאים לאור בפעם ראשונה

על ידי חברה

מקיצי נרדמים

חברת השגחת ראשי החברה:

משה מונטיפיורי בלאנדאן,
אברהם הכהן (המכונה ד"ר אלבערט כהן) בפאריז,
אליעזר הלוי (המכונה ד"ר לעווע) בכרייטאן,
אליעזר ליפמאן זילבערמאן בליק.

שנה רביעית תרכ"ט — תרל"א.

ספר המוסר

מאה

ן' אפרים ז"ל מארין מודינ"א.

Lyck, 1871.

Herausgegeben im Selbstverlage des Vereins M'kize Nirdamim.

(L. Silbermann.)

Schnellpressendruck von Rudolph Siebert in Lyck.

ספר המוסר

לן אפרים ז"ל מארץ מודינ"א.

נעתק מאת

יוחנן במוש"ז וויטטקאווער מאלטונא.

יוצא לאור בפעם ראשונה

מכת"י הנמצא בביבליאוטהיקא הגדולה בעיר האמבורג יע"ע

Cod. heb. CCLV. 4to.

על ידי חברת

מקיצי נרדמים.

Lyck. 1871.

Herausgegeben im Selbstverlage des Vereins *M'kizt Mirdamim*.
(L. Silbermann.)

Schnellpressendruck von Rudolph Siebert.

דבר מהמעתיק.

יתברך צורי מלכי וגואלי אשר החזיק בידי ועמד עוד הפעם על ימיני בהניפי אותה להיות חבר למעתיקי דברים העתיקים להעיר ולהקיץ שפתי ישנים הישנים והנרדמים—לחיי עולם!— הוא הנחני ועורני להעלות נר הספר הנוכחי הזה אשר זרח עד עתה בחשך (בין גנזי אוצרות ספרי כת"י בהאמבורג) עלי מגורה המהורה היא חברת „מקיצי נרדמים“ המאירה עיני דורשי רשומות בכתבי ידות אשר לא ראו עוד אור עולם או היקרים במציאותם.

הספר היקר והנכבד הזה אשר אני אקריב לאשכר לבעלי החברה והעתקתיו מכת"י הנמצא בעקד ספרי כת"י בעיר האמבורג Hamburger Stadt-Bibliothek Cod. hebr. CCLV חובר זה שלש מאות ותשעים שנה—בו יורה המחבר מוסר ודעת בררכי ההגיון ובחקירת הפילוסופיא אשר טובכים הולכים על קוטב אמונה ודת עומק הגיוניו, פאר ויזפי שרעפיו משובצים המה במליצות צחות נשגבות ורמות כעין סגנון הספרים המפורסמים: „בחינות עולם מר"י הפניני, וארבע כוסות מר"ש פאפענהיים" ומלאים המה המלות הנשגבים והכפולים בלשון נופל על לשון, ולרוב השווים בהברתם ושונים בענינם—הנו נכתב יפה מאד בכתב מזרחי (אריענטאלישע שריפט) בכתב רש"י, ויקף י"ט עלים

בתמונת

בתמונת קווארטא. שם הסופר וזמן הכתיבה לא נמצאו בו—בגליון ובשוליו נוספים לפעמים איזה מלות או טורים שלמים ואשר הכרת פני הכתב ענתה בהם כי מירי סופר אחר המה נכתבים. ולמען שלא ימצא הקורא והמבקר אחרי מאומה שתלתי אותם בערוגת העתקתי בסגור עגול בזה (). בעלי מחברי רשימת ספרי כת"י בהביבליאוטיקא הנ"ל ה"ה החכמים הנודעים ה' פראפעססאר וואלף וב' יהודה ליב דוקעס משכחים אותו מבחינת הוכו ומפאת מליצותיו המפוארות במאד מאד. אמנם עגמה נפשי עד מאד להודיע כי הקרמת בעל המחבר נמצאת כתובה לפני אפס קצתה כי העלה הראשון נקרע בתוך לשנים קרעים, ואציגה הנה עד היכן שהיא מגעת, וזאת ראשיתה.

„אמר אבן אפרים מארץ מודינ'א בהמצאי היום ששוי שמיני
 „לששי רמ"א לאלף הששי אשר בכאן זה לי עשרים שנה
 „בעיר ואשט"ו שבמדינת אב'רוצ'י (?) [הסימן השאלה הזה
 „מצוין מבעל המרשים כ' י"ל דוקעס הנ"ל. המעתיק] במלכות
 „פיררינדרוס שמי' והתיצבי במאד מאד נבוך וטרוד מהשרת
 „מים הזרונים נטפי מאבי שחקי סער הזמן במקריו ותהבולותיו
 „עלי הי' בלנה בונן להשמיר ולהשתות חציו אל יתר השערה
 „ולא יחטיא, יחטיא בונותינו ולא זולת יצו שלילתם כי עוד
 „חזר מה שהפכס" עד כאן, והחצי השני עד סופה נעדרה;
 חסרון לא יוכל להמנות!

בדבר העתקתי אעיר ברוח אמון כי עשיתי מלאכתי כאמונה ובכל אשר מצאה ידי לעשות בבחי עשיתי, נכון וסמוך לבי לאמר: שיצאתי ידי הובת המעתיק עד למדי, באשר שמתי דברי החכם המפורסם, המגלה מצפונות מה"ו שי"ר לנגד עיני, באמרו: „ראוי שכל מעתיק ספר קדמון להשים עין על כל מאמר מכלי דלוג „אף מלה אחת" (בכ"ה לענת תקיץ. תולדות ר"נ סימן ג') ופקודתי שמרה רוחי, ואשתדל בעד ערבון כסף בכדי ערכו ושווי הכת"י, והבאותיו אל הדרי משכני ימים רבים והעתקתיו בהשגחה ובשקידה רבה אות כאות. ואעירה להקורא כי ילך כמה בפתשגן הכתב מהעתקתי כאשר הי' באמנה אתו הכתי עצמו בלי תוספת ומגרעת דבר מדעתי וכי לא שניתי ולא שבחתי אף מלה אחת. ואם ידעתי כי כל ספר ישן נושן עלול הוא לשגאות ולמעיוות, ונשארו לי בזה מקומות רבות סתומים וחתומים כחידה, נעלמו

לי התרתם וקצרה בינתי להבין אותם; לא רציתי ליגע ולשלוח בהם ידו הכהה אמנם הנחתי הדברים ככתובים לפני * ובמקומות מעטים העירותי עליהם עליו שפת היריעה כיר ד' הטובה עליו ועד מקום שרעתי הקלושה מגעת.

ואני טרם אכלה לדבר אומר קבל עם: אם מנחתי רקמנה בהעתקת הספר הנחמד הזה יעלה לרצון להקוראים הנעימים, אהאמץ ואשתדל עוד למצוא פרות לאוצרות החכמה ומטמוני דעת הספונים וגנוזים בכת"י דהאמבורג ואשר כמעט ספו המו מן בלהות, ואינם. — ועם הכן-סירא (כ'). ל"ו) אקרא עליהם לאמר: „הכמה נסתרה ואוצר טמון מה יועילו גם שניהם"? —! — אשנם ואתחזק בל"ג להסיר המסוה מעליהם ולהוציאם מאפלתם לאור פני תבל, אקרא להם דרור ואשלחם חוצה ע"י חברתנו * למען יראה אל בעליהם פעולה חכמת ישישים והדרת

(* ות"ל נסיתי במלחכה הלזו ע"י העתקות הכת"י אשר ילאו כבר לאור עולם, ואלה הם. א) ספר מחברת מנחם בן סרוק בחפוש הכתובים הדפים ממני בפקודה הכרת מעוררי ימינו בלאגדאן ועדינבורג. ב) ד' שערים מס' התרשיש לר' משה בן עזרא — ודוגמאות מס' המוסר ל'ן אפרים ועיונים שונים במ"ע שומר ציון הנאמן, י"ל ע"י הרב הגאון מהר"ר יעקב עמטלינגער אג"ד דפס. ג) מדרש אהרן אבא גוריון. הלאשון לה"י מדרשים של ספר בית המדרש (ח"א) להחכם דר' יעלליעק. ד) מדרש אלה אזכרה. במחברת מיוחדת עם הספעת ע"י ה"ל. ה) כתר שם טוב לר' אברהם דקלוניא תלמיד הרוקח ז"ל. במחברת ראשונה של ספר גנוזי חכמת הקבלה לה"ל. ו) השאלה הששית והשביעית מספר הנפש להחכם טומאס די אקינז (כומר מכת הדרשנים) במחברת „Thomas von Aquino“ לה"ל „in der jüdischen Literatur“, ז) מאמר בכחות הנפש להחכם ה"ל במחברת „Philosophie und Kabbala“, לה"ל. ח) ספר עולם קטן לר' יוסף בן צדיק ז"ל. הועתק מערבי לעברי ע"י ר' משה אבן תבון. ו"ל בפעם ראשונה ע"י ה"ל.

(* ציטט אלקוים העלה הפנינים ממזלזל הזמן לראשונה הפירושים הנחמדים והיקרים מהמחברים הקדמונים הנמלאים בכת"י בקובץ אחד באלגנדרה ספרי עיר האמבורג Nro. 32 Folio נכלל זו. 1) פירוש על איוב י"ז דפס. 2) פירוש על שיר השירים ו' דפס. 3) על רות ג' דפס. 4) על איכה ז' דפס. 5) על קהלת ח' דפס. 6) על אסתר ו' דפס. ואשר כבר הציף עליהם מלתו החכם הגודע כ' י"ל דוקטס בהפניתי אחיה דוגמאות וליונים במ"ע ליון שנת תר"ב נד 100 עד 106. וכה דבר עליהם „הנראה הם כלם מקדמוני לרפת. הפירושים ההם יקרים מזה עלמם ומזה זמנם כי כאשר ידע כל קורא משכיל חין לנו מחכמי לרפת פירושים על נ"ך רק מרש"י לנד. ומי יקן וישים משכיל אחד על לבו להעתיק הפירושים האלה ולנקותם

והדרת טעם וקנים על-פני הים, ויהי נעם ד' אלקי עלי ומעשה ירי יחונן.

כיר הצעיר בחכמה ובשנים יוחנן במש"ז. Wittkower
אלטונא בחדש הרביעי.

החזק במוסר אל-התרף! לפ"ק.

ולקחתם משניאוח המעתיק ולהוציאם לאור". (עיין צונן צור געשיכטע אונד ליטעראטור, רשימה כח"י אשר היו לי לעינים במלאכהו הכנדה והנכדה S. 478 דרוש הרשומה שם ותראה ותבין פרשה גדלה קבוצות פירושים האלה, כי ידבר גם נכבדות לרוב) ואזי, בשומי דבריו אלה על לבי, אמרתי אך אוכל ורחיתי באבדן זכרם במשך ההפכות העתים, בהיות לאל ידי להגיל תנופת הנוחתם מכליון וסחה, לזאת נדרתי ואקימה להוציאם אהד אחד לאור ולתת להם עדנה אחרי בלוחם, יהלו צעדי עדים וישמחו ויהננו בזום אהבי מדע וחיים' דורשי הכמה ודעת, ורחי נפשם בגללי והברכות!

שם על לב, יראו חכמים ויבושו מכל גבורתם אשר התגברו לבקשה ואשר עשה לה יתרה, כי אין יתרון לבעל הלשון, ישימו יד על פה ויאמרו: הם כי לא להוכיח, ירגזו ממסגרותיהם, יפתדו ויראו מהומן אשר שנא דרש משפט ומהיר צדק.

מא.

העל אלה תהאפק ד' ותחשה? הושה ואל העמוד, נקום נקמתך אל קנא ונוקם מהומן הזה אשר בקק החכמה וטמורת' שחת בחוצות, יתהוללו הרכב אשר שלח, וקשותות יודוכות ישתק שקון ברהובות, כברקים ירוצו הרצים רוכבי הרכש הרצים היוצאים דהופים אל עיר החכמה כקדוח אש המסים, אש יוקרת כל היום, ומעשי ידיהם יבלו כנבול עלה בחירי החכמה והצדקה לא רוחמה, ויפשיטנה ערמה ויצניגנה כיום השך ענן וערפל והמית אוהבי' כצמא בארץ צי' ועיף בלי מים, סך במסוכה ובסירים גדר גדרה, ונתיבות' שלום לא תמצא, אין אמת ואין חסד ואין דעת אלקים בארץ, והעם נדמה מבלי הרעת, כי הזמן הרעת מאס, ושכת תורת אלקינו, וכבוד בקלון המיר, טיב ברע, ופח הכין למשפט, ורשת פרושה פרש לדרגלי בעלי', ועלימו ישלח עברתו כמים הנגרים, ויביא צר כנשם, וכמלקוש יורה ארץ, מורה מורה, ורועה רעה, לא ייטיב כמל משכים הלך נכחו, והנהגתו עקבה מרם, וכמו הנור בו ערה סבעיר הבערה, בו ער כאש להבה, להב ולדט הרבו היתה פכת לה פוך את הערים וקומותיו כלם יחמו כהנור נכמרו ואכלו את שופטי המשפט כי אויל הנביא ומשוגע איש הרוח בו שנה יקה שנה שנה ויבוש מעצתו. — הן אמת אשר ביד הזמן מאזני מרמה והוא צד ציד ויבא ציד לאיש החכם לעשוק אהב אוהב (המשפט) הצדק ורתת נשא לנשא ורם בחכמה, יפנשהו כדוב שכול, יקרע לבו וכלב יא יאכלהו הוא ישה ויתן למשים אוצר כל בלי חמדת החכמה ויהרב מעינה והיא הגורת שק על בעל נעורי' כי בשנאת הזמן לו יהרפנה ושדר שדהו ויאבל אדמתו. — הגרו שקים וספרו כהני ד' הלילו הלילה משרתי אלקינו, באו לינו הצרות וחבקו אשפתות כי מנע הזמן מבית ד' מנחת המשפט ונסך הצדק ואכלה הנהגתו נאות מדבר ולהבה להטה להכם לב ואמיין כה להכות אותו כל מוצאו ואל תתחכם יותר למה תשומם שמה בשממון מדבר צפה תחת כל השמים אך טוב שהאחו בסבלות ולרעת רשע כסל אל הנח ירך ואל העלה באף ובחמה להבין חכמה אשר היא מצודים והרמים ימשכו גבולות' מגור מסביב עד החרמה טוב לפני הזמן ימלט ממנה וחומא ילכד בה, הטוב לאדם אשר נתן לו הזמן עושר ונכסים והשליטו לאכול ממנו ולשמות בכל עמלו זה מתת אלקים הוא.

ז.ב.

מי יוכל לתקן את אשר עותו הזמן (בהנהגתו) בהכניעו יקר לנבל ונכבד לנקלה, והיות מלך לשרה נעבד ועבדים רובים סוסים ב'קרים, ארץ ממנה יצא לחם לאכול לשובע הנפכה לזרים, ונדיב על נדיבות יקום, יקום והתהלך בחוץ על משענתו לבקש טרפו לחם חקו ובחקו ישא חרפה ונקמה המכה*).

ז.ג.

האל יעות משפט עני ואביון, ואם צדיק לעולם ימוט זמוטות כנפי הזמן במוטות ועול נחושה על כתפיו, אם שדי יעות צדק אשר הזמן יהי לוועד לרש וישחית הצדיקים, למה לא יוכיחנו אלוקי ברהותי מדחי אל דחי בהסור ממשלתו ממנו ואם הוא הותם על זרועו דעצב הזה נפון מטם יתקנהו אחרי שינהיג הברואים כרצונו עושה ולא במשפט בחצי ימי מלכותו יעזבונו וישלחנו אל ארץ גזרה בגזרה דלא להשנאה ואחריותו יהי' נבל שהוא ירשע הרבה באשר ישפוט. הגר אשר בקרב הארץ יעלה מעלה מעלה, והאזרח תזרח ותפרח בקרחתו או בנכחתו צרעת התחבולות וירד מטה מטה, אשר חוטא עושה רע באת ומאריך לו ארך ימים וישביעהו גם ידאחו ישועה ישית לו חק, ויזכרוהו לברכה, וגם בדרך כשהסכל הולך נוהג לו הזמן כה אונים ועצמה ירבה לו מאד, אם רוח המושל הוה יעלה עלינו בשנאתו אותנו כי בקשנו למצוא דברי חפץ מה לו לדברי הכמים וחידות בעלי אסופות שיוסיפו לנו צר ומצוק, אם יקור מהכמה ומכבוד

* ונקמה המכה, חיי זה לא ישמום יגל החמה כשתי חלים האלה וימחה יגל החפץ שנלאים כוונתו מוסר כשהופי רציון וקומת החושה, בלי חפץ ויצלוחי הכנה להקיים לכן שגיפי ישיבוכי לחיזן לא יחדף לבר הקודם בזה לא אהיה ואכסה כל רק הפנים לכאדם כפי קט שכלי ורעמי החלושה כשני אופנים, והנהגה יבחר ואלה הם [או"א] שצדמי בניאדנו שהם נדרך מתי' והוא שיוצק חסם לאחד: הלא חיי זה שלא ידו כעושים ד' ונקמה, ולמה זה ינקמה יגור חיינו הזמן הנווןן והבנות כשפדס בקי בהכניעו היקר לנבל ונכבד לנקלה, ולא יקום אל נקמת דם יגודרו ויוראיו כלב שלם וכנפש מפנה (וכאשר יסוב ענין זה בחליה כשנבם בהתחלת סימן מ"א שלפני זה) — [הו"ב] והוא היחוד קרוב לאחת הכה לבי אומר לי להניף ידי ולהחליף הכיקור במיכות, המכה" חנאשה יוצא כמחוב (שחוט כ"א) ולקרה ה"מקרה" והוא שחביים בדברי נישוחים יגל לב איש אשר אלה לו הננויג וחובה מרוב הלמות הזמן אשר ישתדנו עליו יגל זארו כי חובה רק לנקמתו ליגמותו ולהטיבו באחריותו (כחיו שווינד ככחות בזה בסיוון ל"ב שס ואין צריך שיעלה כבס כלבכו ונו') — כי בן דרבי החליף להביט לבו אחרונה בעיני ההסתנות הפמאיות — והיה חנוניץ סוף הוה לשלמתינו: ואודיע כי יגודני נאחתי כספ"ק האם קלעתי אל השגרה והנעמי לחטרת כוננת החליף החובן בהחמיר הקצר הוה, וחי יתן ויורכי לי באר היטב להי"ל ואיצמדו יעטרות לי

המעתיק

ומכבוד סכלותם למה לא אמאם דברי פי חכם למה לא אפנה על ימין או על שמאל ובסוף וזהב ארבה לי אם הכסף יענה את הכל.

מד.

לא זה... (*) ידרכו בו אוהבי ד' וחלילה לנו לחשוב מחשבה כזאת, אבל אמנה החכמה תעוז לחכם מעשרה שלימים השולטים במכמני הזהב ולים מכים אשר היו בעיר לה בעיר את הבערה בעיר ובהמה רבה ובעלי החכמה ירשו ארץ נאות מדבר והנם עולים במעלות גדולות וגבוהות מאד כי זה חלקם מאל, ואם כן אפוא אשא אל שמים ירי ואמרתי השופט כל ארץ לא יעשה בשפט?.

מה.

מה שהי' הוא שיהי' הזמן מנהיג הנהגה ישרה אחר דק כמו קאל דות העפר, שהיא כבר מבואר אלינו ונגלה שבעת יפית בחזקתו הרוח יתכן שלא יעתיקנה ואם יקרה שיסיענה הנה יוליכנה בנבה זה מגלה האמתות ופעמים הרבה על ראשי ההרים הגבנונים ועל נזרי המלכים וקסריי (*) הקסויים ופעמים על הארמונים הגבהים והמגדלות הנעלות יעזבנה, ומרם אם היא תפול הנה לא תשפל כי אם על מקומה תנוה זה תורף דבריו שם, הלא כה דברי דרך משל הרוח המקנא הנה אמנם רמיונו לזמן, ואם כן יוחר לא יקרנו רע בחמס הנהגתו ממה שיקרא אל העפר והכל שב על העפר, ובכך נבא אל הדרך הישר אשר דרכנו בו כל ימי חיינו על הארמה וכאשר אברנו אברנו, והוא יעשה מה שיוכל וירצה, ומי יודע אולי ישיב ד' ונחם ועשה לנו ככל נפלאותיו ולא יוסיף לעבור בנו בליעל כלה נכרת.

מז.

כי את כל מעשי האלקים יביא כמשפט אוהב המשפט ושונא גול, ולכן לבי חכם, בקש דברי חפץ, וזכור את בוראך, כל אשר תמצא לעשות
לך

(*) לולה דוּמַסְפִּיכָה חֲשַׁנְתִּי לְעוֹלָמִית וּקִיס בְּנֵה חֲשַׁנְתִּי בְּחַבְתִּי (וקסר לנין הספר רשומי

המעתיק

המקורות הסלה) במינת הדרך

המעתיק

(*) שנת המעתיק היס ול ל נוסדרי

לך כח וחיל בכה שבלך נעשה, כי לכל חפץ יש עת, ולכן את האלקים ירא, כי זה כל הארס.

או לם אחרי הודות אל העלה הקרומה אשר כבר הנענו אל התכלית אשר חתרנו אליו הנה טרם ארשה עלי ואתן מנוח לירי הגיעה בחרתי שאוסף עוד על יגיעתה מעט אשר בו לפי מה שאחשוב בעזר אלקי מצר רחמיו לא מגמיל ירי מלאכתי אמנם תשלם בשלכות גדולה ואוסף הדר בו אלי לא מעט ממה שיהי בפרדם הקרוב למקדש מלך, והנה מים קרים על נפש עיפה לא יושיטו כל כך הנאה ושעשוע כאשר יהיה הוא לקראיו. וזה אמנם יהי חרוז אחד יקר לפי שעורי שהוא ישא מהיופי על כתפיו מה שלא יעלם והנה הסבנה בו שלשה מעלות יתרות ובלתי נדרשות כרומה, ובו לא יחסר מהתנאי הנרצה בזולתו כל עקר, ואמנם היופי שבו יאירו דבריו, והראשונה מהמעלות הוא אמנם היות מספר חלקיו ר"ל החרוז ממספר חלקי החבור היינו שבעה וארבעים, * והשנית מה שבקשתי תואנה שאכלול בכל אחד מחלקיו בקוצר דבריו כל כוונת החשק מהחבור שעליו נעשה, ואמנם השלישית והאחרונה תהי שיתחיל כל חלק מהחרוז כמו שיתחיל החלק מהספר למצוא החשבון, ומה שיש באלה מהיגיעה לא ישיגנה כי אם מי שנסה, ומהנדרש בו ובזולתו כמו שאמרתי היותו שוה כראוי וכאשר הדין נותן ורוצה, ותשבתי שלא יהי הוא גורע במה שיוסף אך הפך זה שיוסף עליו תיעלת וכבוד והדר יעטרהו כי באבים מאד וכואבים הרבה לרוב הם הלופי הזמן ותמורתיו ביען שכל עוד ידובר מהם הנה כך הוא התעוררת אמנם לכחות שבלנו אשר בתנפיותו מתישנים נקל אני משער אם בן שלעולם לא תכבד על

(* למען לא יפלה בנייניך בחשך לחזק החשבון ותבקשנהו למה, כי יחסר לך פרק המדן פצוץ כי בהכתיב ענמו השם דק דוח בין כל פרק ופרק ולה נרשם עליהם וחלומה, והסימונים עליהם אשר לשפך והחלל ועד כלה מדי הם נרשמים — ואחליט ואומר לדחין ולעצבון דוחי כי הפרק הראשון, בהיותו לאחד עם הקדמות המאמר אשר נקרא לפנינו, הלך גם עונה לדחין — ועודפה כי הטור הראשון והשני הכל אחד זה יתחייב וישימנו כי שקלגמי אל השיגרה נהשערת, וכי הפרק הא' הוא הול הכאמר ולא אחד, ופי' התחלתו בהתחלת השיר הזה לו כפי ענינו, הם איך חוטף אחד אשר קדמה לשנים אבר טובה הדנה לרדשי רשומות קדמוניות כל על דא דדין ולא משתכחין! המעתיק.

על האנשים הפלגת הספור בהם וגם כן לא תוספת אם למרצים ולשאננים ואם כמוכן למשוללי נאותות המזל משוער שאלה יודיעם ואלה ינחם * וכל כך שידבר מסבותיו ומקריו כן יותר למי שירצה להשקיש בתחבולותיו יותר עוד יותר מהם לספר כי אין מספר, ומוזה שום (שאם) יתפלא אם בשעור דרכי ישער כי כל הענינים אשר אנחנו בבלי דעת נחשבם שלנו ולבנינו הם בידיו ומהשתלשלות מהנהגתו בשמות גמורה וזולת סדר ירוע אצלנו היותם ממנו מתחלפים שזה כבר בערות נאמנה בכל דבר ובכל יום נראה למי שאור עיניו אתו באר הטיב, וכבר הי' מי שדמה הזמן למאזנים ולא בזולת עלה לאשר יבינהו, ואמר אחד מהחכמים, שלשה אין להם אמונה, המלך, והים, והזמן" ומי שירצה להבין באופן הנהגתו ממה שכתבנו בזה גם כן לא בלבד ידע חמסה שגם כן ישביל העתיד ממנה במה שיבא, כמי שאמר הפילוסוף שדעת אנשים אין בחקה זולת להיות לה למזכרת מה שעבר או להכיר ההוה, אבל זה וזה ג"כ לדעת להכיר לשער ולראות מקודם העתידים, והדעת הזאת מהחכמים מוחזקת יתרה ולעולם תהי' נכרת, ומי יבטיחני שלא ימצא מי שעל צד הקנאה ידבר תועה עלי ועל פעל ירי בספר הזה ויסתיר חטאו במרת הקנאה אשר אררה ד' באשר יאמר בנגלה שהעזתי אני אמנם להתאבק בעפר רגלי החכמים במה שעשיתי וכאלו לא יוכר מזולתי היות ערכי במה ששפל בתכלית, הנה לאיש אשר לא * רוע לב כזה שיאשימני בכמו זה אשיב: כבר אמר החכם שביין יונים לבנים יוסיף הרבה יותר מהיופי אחד מהדעור בים משתעשה ארנבת לבנה—וכן בין אנשים חכמים וידועים אם יקום והתהלך אחד שלא הגיע למדרגת חכמתם הלא אל ידעתם יתן יופי ויוהר אמרותם הטהורות כעצם השמים ונוסף עוד ישמח לבכם ויהי' שעשועים בחברתו, אבל אמנה מה שאמר היות ערכי שפל מזה אורה לו והיא חמאת הזמן (ומה אעשה) זאת נחמתי בעניי שאם היות ביכולתו לשולל ההון ממי שירצה בשל

* המיקון לכ' חלום האלו נוחקים בגלין הכת' י ובהצננותי כפי וקולחסי עליו נכחה
 לי שהי' כמוך במקומו מינות ואלה י כ מ ש.
 * טענת מונן הוא וז"ל לו כו"ו.

בשל כחו לסכל*) המשכילים בשיקף השכל אשר הנן
אלקים את עבריו, ואיך שיהי' העניות לא ישולל לשום
הנרצות וכ"ש מעלות וכלי כחות השכל ויותר רב וחזק
בה הטבע מהזמן וסערתו.

ואם הדלות משל למות השכל טוב מהחיים
כאשר אמר אחד מהפילוסופים שחייבים
אנו בכבודם יותר מאבותינו בשהם
הולידו נפשותינו כמדרגת הנפש על
הגוף, אם יש דבר טוב מהחיים הוא השכל,
ואם יש דומה אליו הוא העושר, ואם יש
דבר קשה מהמות היא הכסילות, ואם
תמצא כמהו הוא הדלות, ואם כן ראוי לנו
ולכל אדם שנשתדל להתאמץ להשיג משלמות ולפנות
אליו בכל יכולתנו בחריצות ולא נתרשל כלל בו, הנה
אם כן כוונתנו צדקה עד שלא יהי' דלותנו מחבר
מעצלות ח"ו לפי שהוא בלי מרפא וממה שיתחייב
מהעצלות ואנשים מלא כל הארץ רעתו, והנה אין
לספור הוה מקום הנה רק דין שלמה ששערתו הוה מאד
השיבותי בשלמות את פני שואלי דמאשים.

יתברך ההונן דעת!

ונבא אל השיר שהבטחנו הבאתו בסיוע המקום:

*) אל תהי' קורא נכבד למור; הלא כפי לה"ב בשל כח הסכל (כמוני ד. ד.)
הין זה כי אם שנת הסופר או המוציא חלוקי לוח הכיתוב, הוונה לו כמחוננו, חוננו
בין; לא כן, אך לא יגוי והביט אל זור הענין ומבין כי קדמתו כ"ל הוא הנכונה. המעתיק.

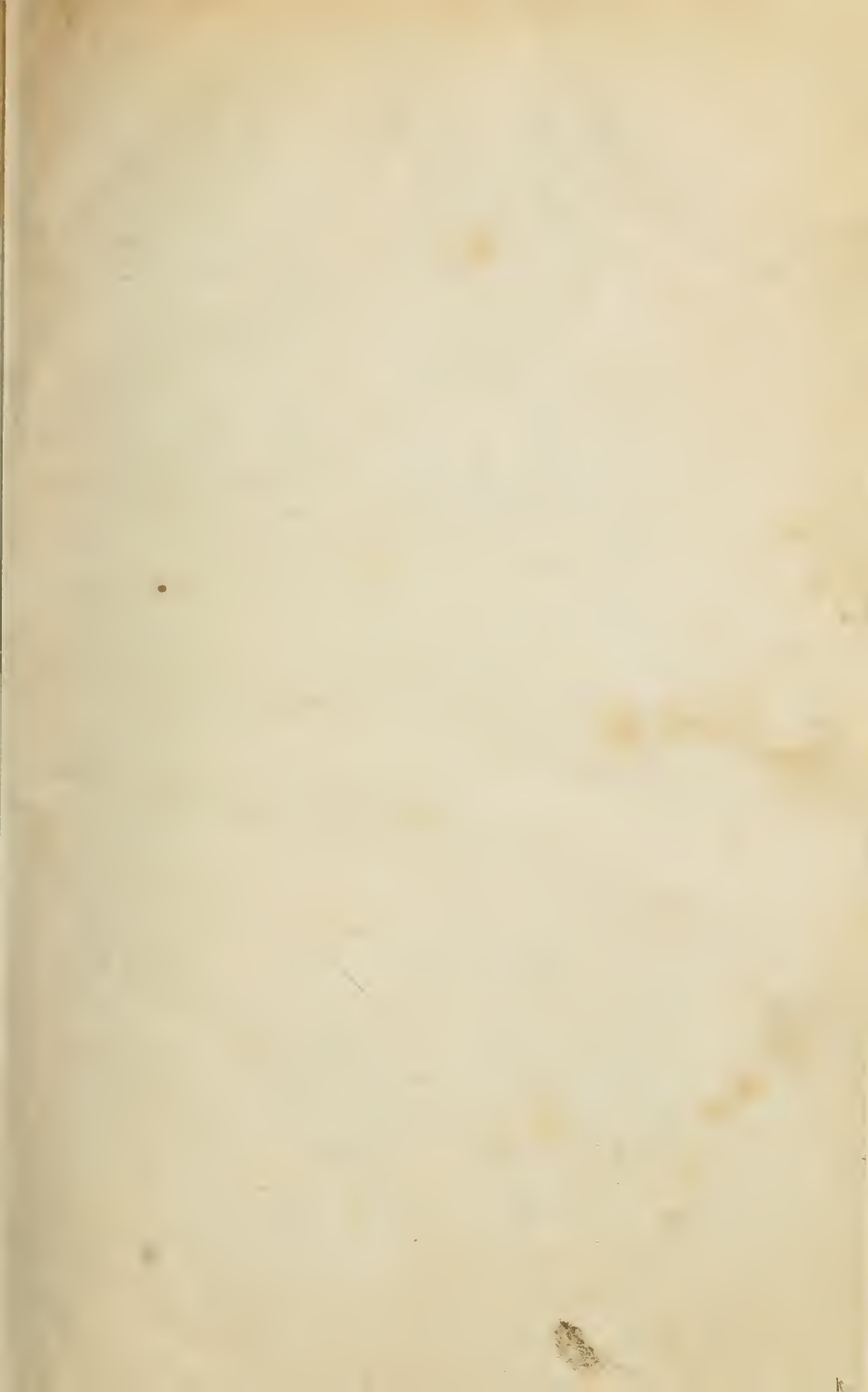
ואשא מושלי ואומר.

הכל נתן בו גבורה	לכל זמן ועת לכל
אולם עבודתו זרה	זה רע עשהו אל מנהוג
וימתיק סוד עמל הרה	ומוצא מר איש צדיק בה
ואיש עברי מצא עברה	העם השוך עור נגע לו
וסכל ישביל עת יקרא	עת ופגע יקרא משביל
גם כבשרו יש הבורה	ויש צדיק טוחן בשפל
והוא גבור בסוד תורה	החכם קץ בחייו הוא

ויש

וכבוד לו והדרה	ויש רשע יוסיף ימים
כסיל ירבץ בתפארה	עמודי שמים תמהו
ואין גם כסות בקרה	נדיבי עם נודדים הם
כתם לו בא מאופירה	ונבל הוא לבוש מכלול
זמן חוטא אל השערה	על כן [אבכה] ואספור כי
אם כבוד פה לו עטרה	מה יחרון לבעל לשון
וחכמתם היא נסתרה	הוי חכמים הם שוטמים
נותן לנקלה יקרה	מי יוכל נשוא חמס עת
ישלח אל ארץ גזרה	האל ירצה כי צדיק זה
תעוז חכם מעשרה	לא זה נכון אבל חכמה
ינהיג הנחגה ישרה	מה שהיה הוא כי זמן
אתה השקט ואל תירא	אבל אם תראה עושק רב
אבל זמן שלה צרה	את הכל עשה אל יפה

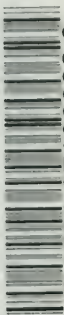

3 1761 07129336 9

IBN Tibbon
Perush al shir ha-shirim

BS
1485
I2
1874
C.1
ROBA